

מבקר המדינה

דוח על הביקורת בשלטון המקומי

התמודדות הרשויות המקומיות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן

תמוז התשפ"ה ▪ יולי 2025 ▪

התמודדות הרשויות המקומיות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן

מבוא

כמה מיני חיות בר¹ בישראל הוגדרו כמינים מתפרצים - מינים מקומיים שמצליחים להתרבות ולהרחיב את תפוצתם במידה החורגת בהרבה מכושר הנשיאה הטבעית של סביבתם, גם במקום הימצאם וגם בשטחים חדשים, וזאת פעמים רבות בשל פעולות ישירות או עקיפות של האדם.²

קצב החיים בעידן המודרני מושפע, בין היתר, מהגידול בהיקף האוכלוסייה האנושית, מהעלייה ברמת החיים ובהיקפי הצריכה, מפיתוח התשתיות ומההקמה וההרחבה של יישובים חדשים. למגמות אלה יתרונות ברורים עבור האדם, ומנגד יש להן גם השפעה, לרוב שלילית, על מערכות אקולוגיות ובכלל זה על הטבע וחיות הבר, השפעה שמפרה את האיזון האקולוגי³. השפעה זו באה לידי ביטוי, בין היתר, בפגיעה האנושה במינים מסוימים של חיות בר, עד כדי הבאתם לסכנת הכחדה, ובהפיכת מינים אחרים למינים פולשים⁴ או מינים מתפרצים⁵.

מספר מיני בעלי חיים וצמחים בישראל נחשבים למינים מתפרצים, ובראש רשימת המינים המתפרצים, בעיקר בשל התרחבות נוכחותם במרחב העירוני, נמצאים חזירי הבר והתנים הזהובים (להלן - תנים)⁶.

בשנים האחרונות עולה שוב ושוב סוגיית חדירת חיות הבר לסביבה העירונית שבה קל להן להשיג מים, מזון ומחסה. למשל, בערים רבות ובהן חיפה, קריית טבעון וזיכרון יעקב מספר הדיווחים על מפגשים עם חזירי הבר בתוך העיר גדל במידה ניכרת משנה לשנה; בתל אביב נפגשים המבקרים בפארק הירקון ותושבי השכונות הסובבות אותו עם תנים; במודיעין ובבאר שבע פוגשים תושבים צבועים מפוספסים בתחום העיר⁷.

1 חיות בר הן בעלי חיים שנמצאים בטבע ואינם מטופלים או מופצים על ידי האדם, זאת להבדיל מבעלי חיים מבויתים.

2 <https://www.kkl.org.il/travel/globeblog/5585>

3 מצבה הרצוי של מערכת אקולוגית, לרוב לפני התערבות אנושית מסוימת, או לפני שינוי משמעותי בגין גורם חיצוני אחר.

4 מינים פולשים מוגדרים כיצורים חיים שחרגו מתחום תפוצתם הטבעי, בגין מעשי האדם, והתפשטו והתבססו בסביבה החדשה שאלה הגיעו. מינים אלו מסבים נזק משמעותי והרסני לאדם ולמערכות אקולוגיות טבעיות תוך דחיקת מינים המקומיים ופגיעה בהם ובבתי הגידול שלהם.

5 אתר המרשתת של רשות הטבע והגנים, 19.11.24.

6 ראו ה"ש 2.

7 אקולוגיה וסביבה, התמודדות עם חיות בר בסביבה העירונית, כרך 11(2), 23.6.20.

תמונה 1 : צבועים בשכונת מגורים בבאר שבע

המקור : כתב העת **אקולוגיה וסביבה**, "התמודדות עם חיות בר בסביבה העירונית" (2020, עמ' 4 - 6), צילום : Samuel photography

התפרצות חזירי בר ותנים לשטחים העירוניים והחקלאיים העלתה את שכיחות המפגשים שלהם עם תושבי הרשויות המקומיות, המוטרדים ממפגשים אלו ומהנזקים הנלווים להם, כגון פגיעה בגידולים חקלאיים, פגיעות בגוף וברכוש, פיזור פסולת ונבירה בפחים, נזקים לגינות ציבוריות ופרטיות ופגיעה בתחושת הביטחון של התושבים וברווחתם.

תופעה זו של התפרצות מינים לשטחים עירוניים טעונה טיפול הן ברמת הרשויות המקומיות והן ברמת המדינה. הטיפול בחזירי הבר ובתנים מתבצע בהתאם לחוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, התשנ"ח-1998 (להלן - חוק גנים לאומיים), וכן בהתאם לחוק להגנת חיית הבר, התשט"ו-1955 (להלן - החוק להגנת חיית הבר). הקונפליקט בין חזירי הבר והתנים לבין תושבי הרשויות המקומיות מטופל, בין היתר, על ידי רשות הטבע והגנים (להלן - רט"ג) ועל ידי הרשויות המקומיות, המטפלות בנושא זה מכוח אחריותן לשמור על ביטחון תושביהן ובריאותם ולמנוע מהם מטרדים שעלולים לגרום נזקים לסביבה ולאדם, כפי שיפורט להלן.

פעולות הביקורת

משרד מבקר המדינה בדק בחודשים יולי עד דצמבר 2024 (להלן - תקופת הביקורת) היבטים שונים בנוגע להתמודדות רשויות מקומיות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן בשנים 2019 - 2024. הבדיקה נעשתה בארבע רשויות מקומיות: בשלוש עיריות - **חיפה**, **ירושלים** ו**נשר**; ובמועצה המקומית **קריית טבעון** (להלן - הרשויות שנבדקו). בדיקות השלמה נעשו ברט"ג, במשרד להגנת הסביבה ובמשטרת ישראל.

בין היתר נבדקו הנושאים האלה: הגורמים האחראים לטיפול במינים מתפרצים בישראל, ובהם חזירי בר ותנים; מדיניות רט"ג לגבי ויסות אוכלוסיות של מינים מתפרצים; היקף תפוצתם של חזירי הבר והתנים ברשויות שנבדקו; ופעולות הרשויות שנבדקו לטיפול בחזירי הבר ובתנים.

מערכת מידע גיאוגרפי (GIS):⁸ הנתונים שהתקבלו מהמוקדים העירוניים ברשויות שנבדקו בנושא חזירי בר ותנים מופו באמצעות תוכנת מידע גיאוגרפי (GIS). נוסף על כך, נתונים

⁸ מערכת ממוחשבת המאפשרת ניהול, אחזור, הצגה וניתוח של מידע שמעוגן ברשת קואורדינטות (נקודות ציון במרחב).

על דילול⁹ באמצעות ירי של חזירי בר ותנים שהתקבלו מרט"ג מופו לצורך הצגת פריסתם הגיאוגרפית של מינים אלה ברשויות שנבדקו.

הרשויות שנבדקו - סקירה כללית

להלן נתונים כלליים על הרשויות המקומיות שנבדקו:

לוח 1: הרשויות המקומיות שנבדקו - נתונים כלליים, נכון למועד סיום הביקורת

מספר התושבים	עיריית חיפה	עיריית ירושלים	עיריית נשר	המועצה המקומית קריית טבעון
290,306	981,711	23,761	19,180	
האשכול החברתי-כלכלי	7	2	7	8
אשכול הפריפריאליות	6	9	5	5
סיווג הרשות המקומית	איתנה	ללא סיווג	איתנה	איתנה
ביצוע ההכנסות (באלפי ש"ח)	3,590,464	8,375,555	246,620	140,830
ביצוע ההוצאות (באלפי ש"ח)	3,589,723	8,375,151	244,527	140,772
העודף (השוטף) (באלפי ש"ח)	741	404	2,093	58
העודף (או הגירעון) המצטבר (באלפי ש"ח)	2,245	(262,401)	14,201	(11,812)
שיעור הגירעון המצטבר	-	3.9%	-	10.4%

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן - הלמ"ס) והדוחות הכספיים המבוקרים של הרשויות המקומיות, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מספר התושבים - הנתון לקוח מתוך "הרשויות המקומיות - קובץ נתונים לעיבוד - 2022" שהכינה הלמ"ס. **האשכול החברתי-כלכלי** - הלמ"ס מדרגת את הרשויות המקומיות בסולם של עשר דרגות (אשכולות), לפי המצב החברתי-כלכלי של האוכלוסייה המתגוררת בתחום שיפוטן. ברשויות המדרגות באשכול 10 הרמה החברתית-כלכלית היא הגבוהה ביותר. מוצג הנתון שהיה מעודכן במועד סיום הביקורת המתייחס לשנת 2019. **אשכול הפריפריאליות** - הלמ"ס מדרגת את הרשויות המקומיות בסולם של עשר דרגות (אשכולות), לפי מקומן הגיאוגרפי יחסית לריכוזי האוכלוסייה, על פי שקלול של שני מרכיבים: הנגישות הפוטנציאלית לכלל היישובים וקרבה לגבול מחוז תל אביב. יישובים המדרגים באשכול 10 הם היישובים המרכזיים ביותר, ויישובים המדרגים באשכול 1 הם הפריפריאליים ביותר. מוצג הנתון שהיה מעודכן במועד סיום הביקורת המתייחס לשנת 2020. **סיווג הרשות המקומית** - משרד הפנים מסווג את הרשויות המקומיות על פי קריטריונים המשקפים את מצבן הכספי ופעולותיהן הכלכליות והמשקיות, כגון שיעור הגירעון השוטף או המצטבר, הזכאות למענק איזון, מתן הנחות ומחיקת חובות. על פי הקריטריונים הללו נחלקות הרשויות לשש קבוצות: (א) איתנות (ב) יציבות (ג) בהמראה (ד) בתוכנית הבראה (ה) בתוכנית התייעלות (ו) במצב ביניים. מוצג הנתון שהיה מעודכן במועד סיום הביקורת. **ביצוע ההכנסות או ביצוע ההוצאות** - ביצוע ההכנסות או ההוצאות בתקציב הרגיל. הנתון לקוח מתוך הדוחות הכספיים המבוקרים של הרשויות המקומיות המעודכנים לסוף שנת 2023.

⁹ הפחתה מבוקרת של אוכלוסיית בעלי החיים באזור מסוים. הדילול מתבצע בדרך כלל מסיבות אקולוגיות, כלכליות או בריאותיות.

העודף (או הגירעון) השוטף או העודף (או הגירעון) המצטבר - העודף (ובסוגריים - הגירעון) השוטף או העודף (ובסוגריים - הגירעון) המצטבר בתקציב הרגיל. הנתון לקוח מתוך הדוחות הכספיים המבוקרים של הרשויות המקומיות המעודכנים לסוף שנת 2023.

שיעור הגירעון המצטבר - כהגדרתו בסעיף 140 לפקודת העיריות [נוסח חדש] ובסעיף 35 לפקודת המועצות המקומיות [נוסח חדש]. הנתון לקוח מתוך הדוחות הכספיים המבוקרים של הרשויות המקומיות המעודכנים לסוף שנת 2023.

חזירי בר ותנים בארץ ובעולם

חזיר בר

חזיר בר (Wild boar) הוא יונק אוכל כול החי בעדרים¹⁰. ראשו של חזיר הבר גדול יחסית ורגליו קצרות, פרוותו של חזיר בוגר אפורה ושל צעיר מפוספסת. אורכו 130 - 150 ס"מ, ומשקלו של פרט בוגר מגיע לכ-100 ק"ג ואף יותר. חזיר הבר ניזון משורשים ופקעות, מחרקים, מזוחלים, מגרירים, מבלוטים ואף מנבלות, ולעיתים חזירי בר אף צדים את טרפם¹¹. החזירים פעילים ביום ובלילה, אך בגלל תנאי מזג האוויר בארץ ופעילות האדם האינטנסיבית הם מעדיפים לחפש את מזונם בשעות הקרירות יותר - משעות הערב עד שעות הבוקר המוקדמות. בשעות היום הם מעדיפים להסתתר ולנוח במקום מוצל וקריר¹².

תמונה 2: חזיר בר באזור מגורים בחיפה

צולם על ידי דניאל שלום ברחוב התשבי בחיפה ב-1.3.23.

ההתפשטות במרחב והגידול הדמוגרפי של חזירי הבר מוסברים הן בשל יכולתו הסתגלנית של מין זה, והן בשל השפעת האדם על סביבת מחייתו, כפי שמתואר בתרשים להלן¹³.

10 הנקבות וצאצאיהן נעים ביחד ואילו הזכרים כבודדים.

11 אתר המרשתת של רשות הטבע והגנים, 19.11.24.

12 אתר המרשתת של רשות הטבע והגנים, 30.9.24.

13 אחיעד דוידסון גילרון, "סקר ספרות, חזירי הבר בעולם ובישראל" (2017), עמ' 8.

תרשים 1: גורמים לגידול האוכלוסייה של חזירי בר

על פי סקר ספרות על חזירי הבר בעולם ובישראל (רמת הנדיב), בעיבוד משרד מבקר המדינה.
*זמינות מזון מוגברת נוצרת הן בשל האכלת חזירי בר על ידי בני אדם והן בשל אשפה ביתית וגידולים חקלאיים.

גורם התמותה העיקרי של חזירי הבר ברחבי העולם הוא ציד. מחקרים שבוצעו בצרפת השוו בין אוכלוסיות חזירי בר באזורים שונים שבהם כמות המזון דומה ומצאו כי באזורים שבהם לחץ הציד היה גדול יותר, גיל הבגרות המינית של הנקבות ירד במידה ניכרת. לפיכך תגובת הפיצוי על לחץ הציד מתבטאת בהגברת הילודה ועשויה לספק הסבר לגידולה של אוכלוסיית חזירי הבר¹⁴. למשל, בבריטניה, בדנמרק, בשוודיה, באסטוניה ובפינלנד הושמדו חזירי הבר באופן מקומי, אך האוכלוסיות שלהם התאוששו וגדלו במהרה¹⁵.

תו

תן הוא שם כולל לכמה מינים במשפחת הכלביים בעלי גוף בינוני, הנמצאים באפריקה ובדרום אסיה. בישראל חי המין "תן זהוב". גודלו של התן בינוני, צבעו חום זהוב-אפרפר, זנבו קצר יחסית ובקצהו צבע שחור. הוא מוגדר כטורף אוכל כול, ובטבע הוא ניזון ממגוון רחב של מקורות כגון מכרסמים, עופות, זחלים, חרקים, פירות וצמחים. בישראל הוא נפוץ בעיקר בצפון הארץ ובמרכזה אך נמצא גם בצפון הנגב ובמדבר יהודה¹⁶.

14 שם.

15 שם.

16 אתר המרשתת של רשות הטבע והגנים, 19.11.24.

תמונה 3 : תן זהוב

המקור : אתר המרשתת של רט"ג.

עם השנים התן התקרב יותר לסביבתו של האדם, הן בשטחים חקלאיים והן בפאתי יישובים, חניונים ופארקים, שבהם הוא מצא שפע של מזון זמין, בעיקר בפסולת שמקורה באדם. תפוצתו הרבה של התן בתוך היישובים ובקרבם, לעומת שכחות נמוכה שלו בשטחים פתוחים המרוחקים מהיישובים, מלמדת על התלות הרבה שלו במזון קל להשגה שמקורו בפעילות האדם, זאת לעומת שטחים טבעיים שבהם המזון קשה להשגה הרבה יותר¹⁷.

נסיבות אלו, נוסף על מאפייני התן כ"אוכל כול", הן בין הגורמים להתרבות היתר של אוכלוסיית התנים בישראל, להגדרתם כמין מתפרץ ולשוטטות בלתי רצויה שלהם בשטחי יישובים מסוימים בחיפוש אחר מזון. מצב זה גורם לרוב למטרד ונזקים לאדם וכן לטבע, משום שצפיפותן של אוכלוסיות התנים יוצרות לחץ טריפה גבוה באופן בלתי מידתי. דילול של אוכלוסיית התנים נועד, בין היתר, לצמצם התפשטות אפשרית של מחלת הכלבת, המסוכנת לאדם ולבעלי החיים, שגדלה ככל שאוכלוסיית התנים צפופה יותר¹⁸.

תופעת חזירי הבר בעולם

חזירי בר וחזירי פרא¹⁹ הם בין היונקים הנפוצים ביותר בעולם. תחום התפוצה הטבעי שלהם משתרע ממערב אירופה ואגן הים התיכון ועד מזרח רוסיה, יפן ודרום מזרח אסיה. חזירי פרא הופצו על ידי האדם באמריקה, באוסטרליה ובניו זילנד²⁰.

בארבעים השנים האחרונות, מאז שנות השמונים של המאה העשרים, הרחיבו חזירי הבר את תפוצתם הגאוגרפית לאזורים חדשים, וצפיפות האוכלוסייה שלהם גדלה באזורים רבים. למשל, אוכלוסייתם גדלה במידה ניכרת באזור הים התיכון, באיטליה, בספרד וביוון. בערים רבות באירופה (למשל ברלין, קרקוב, ברצלונה), מספר הדיווחים על חזירי בר שנצפו באזורים עירוניים

17 אתר המרשתת של רשות הטבע והגנים, 19.11.24.

18 שם.

19 חזירים שביתו וחזרו לטבע מכונים חזירי פרא (feral hogs). חזירי הפרא דומים מאוד לחזירי הבר (wild boar) מהבחינה הפיזיולוגית, והם אף מתרבים עימם בקלות ומעמידים צאצאים בני כלאיים. אף הנזקים שמסבים מינים אלה לאדם ולחקלאות הם דומים, ולכן לעיתים בספרות המקצועית ההתייחסות למינים אלה היא כאל אותו מין, וכך גם בדוח זה (אלא אם כן צוין אחרת).

20 Giovanna Massei, Sugoto Roy and Richard Bunting, "Too many hogs? A review of methods to mitigate impact by wild boar and feral hogs", **Human-Wildlife Interactions**, Vol. 5, No.1 (2011), 79-99.

ופרבריים הולך וגדל²¹. גם בארה"ב מסתמנת מגמת עלייה של אוכלוסיית חזירי הבר, ובשנת 2014 נצפו בה חזירי בר ב-41 מדינות לעומת ב-17 מדינות בשנת 1982²².

נתוני הציד של חזירי הבר מלמדים גם הם על הגידול באוכלוסייתם. לדוגמה, בסוף שנות השמונים של המאה העשרים מספר חזירי הבר שנורו מדי שנה בצרפת היה פחות מ-100,000, בשנת 2002 הגיע מספרם לכ-3450,000²³, ובשנת 2019 ל-800,000²⁴. מגמות דומות נרשמו במדינות אחרות באירופה ובאוסטרליה, ייתכן כי בשל שילוב של שינויים כלכליים ואקולוגיים כגון מחסור בטורפים, ייעור מחדש של אזורים כפריים, ציד מוגבל, האכלה משלימה, טרנסלוקציות²⁵ וחורפים מתונים, שהקלו עליהם לשרוד בעונה זו²⁶.

הנזקים הנגרמים מהתפרצות חזירי בר

התפרצות חזירי בר לשטחים העירוניים והחקלאיים מסבה נזקים הן לסביבה והן לתושבים המתגוררים בשטחים אלו, כפי שמתואר בתרשים להלן.

תרשים 2: הנזקים* הנגרמים מהתפרצותם של חזירי בר למרחבים העירוניים ולמרחבים החקלאיים²⁷

על פי ספרות מקצועית בנושא, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* נוסף על הנזקים המתוארים בתרשים, נשקף סיכון של העברת מחלות מחזירי בר לבני אדם.

חזירי הבר הם חלק מהמערכת האקולוגית וחיים באזורנו עוד מתקופות קדומות. החזירים גורמים לשיבושים במערכות אקולוגיות במגוון דרכים, בעיקר מערכות שבמהלך התפתחותן החזירים לא היו חלק מהן, ולכן הן לא הותאמו להתנהגותם. ההשפעות של חזירי הבר על המערכות האקולוגיות יכולות להתבטא בפגיעה באיכות המים, בנזק למיני צמחים מקומיים ובשחיקת קרקע מוגברת. בפלורידה, למשל, חזירי בר תרמו לירידה בתפוצה של לפחות 22 מיני צמחים מקומיים וארבעה מיני דו-חיים נדירים או בסכנת הכחדה. נוסף על כך, חזירי בר עלולים להוות בעיה עבור חיות בר מקומיות על ידי תחרות על משאבים, טריפה באופן ישיר או הפצת מחלות וטפילים²⁸. עם זאת, יש

21 אחיעד דוידסון גילרון, "סקר ספרות, חזירי הבר בעולם ובישראל" (2017), עמ' 8 - 9.
22 Final Environmental Impact Statement, feral swine damage management: a national approach, 2015.
23 אחיעד דוידסון גילרון, "סקר ספרות, חזירי הבר בעולם ובישראל" (2017), עמ' 8.
24 <https://www.statista.com/topics/8144/hunting-in-france/#topicOverview>
25 העברת האוכלוסייה למקום אחר.
26 ראו ה"ש 22.
27 נוצר בסיוע כלי בינה מלאכותית מסוג Napkin.
28 Ben C. West, Andrea L. Cooper, James B. Armstrong, Managing Wild Pigs, *Human-Wildlife Interaction Monographs*, number 1

לציין כי לחזירי הבר השפעות שאינן בהכרח שליליות, כגון יצירת רב-גוניות בשטח על ידי נבירות ושינוי פני הקרקע והפצת זרעים.

חזירי הבר מהווים סכנה גם לבני אדם, אם על ידי זיהום נחלים במידה החורגת מהסטנדרטים הראויים של בני האדם²⁹, או על ידי נזקים לגידולים חקלאיים. נזקי חזירי בר לגידולים חקלאיים ולסביבה בארה"ב הוערכו בכ-1.5 מיליארד דולר בשנה³⁰. נוסף על פגיעה הישירה בגידולים החקלאיים, חזירי הבר עלולים לפגוע בתשתיות כגון גדרות, תעלות השקיה, כבישים, מבנים וציוד חקלאי³¹.

התפרצותם של חזירי הבר למרחב העירוני גורמת אף היא לנזקים לא מבוטלים, כגון תאונות דרכים, נזק לגוף ולרכוש, פגיעה בתחושת הביטחון של התושבים החיים ביישוב וסיכון להפצת מחלות לבני האדם בשל הגברת החיכוך עימם (למשל התפרצות קדחת החזירים האפריקאית ברחבי אירופה בשנת 2022)³². לדוגמה, מינואר 2017 עד מאי 2024 הוגשו לעיריית חיפה 304 דרישות ותביעות משפטיות בגין נזקי רכוש³³ ונזקי גוף³⁴ שנגרמו מחזירי בר, והעירייה שילמה³⁵ פיצויים בסך כולל של כ-1.3 מיליון ש"ח בגין חלק מאותן דרישות ותביעות משפטיות.

שיטות התמודדות עם חזירי בר שיושמו ברחבי העולם

נוכח התרבות אוכלוסיית חזירי הבר ברחבי העולם והעלייה ברמת החיכוך בינם ובין בני האדם בשטחים מיושבים נדרשות שיטות התמודדות מגוונות כדי להביא לאיזון בממשק שבין רווחת התושבים וביטחונם לבין רווחת בעלי החיים והשמירה על החי והטבע (להלן - שיטות הממשק). בעבר שיטות הממשק המסורתיות לטיפול בקונפליקט בין חזירי הבר לבני האדם כללו בעיקר ציד והרעלה של חזירי הבר. עם זאת, בקהילות רבות ברחבי העולם קיימת התנגדות נרחבת לשיטות ממשק קטלניות הן בשל הרצון להגן על רווחת בעלי החיים והן מדאגה לביטחון בני האדם באזורים מיושבים וחשש מההשפעה הסביבתית של רעלים. עקב כך גורמים מדינתיים ורשויות מקומיות נדרשים לספק פתרונות בטוחים, אפקטיביים ולא קטלניים להתמודדות עם תופעת חזירי הבר³⁶. בתרשים להלן מוצגות שיטות הממשק הקטלניות והלא-קטלניות לניהול הקונפליקטים בין בני האדם לבין חזירי הבר אשר משמשות במקומות שונים בעולם.

שם.	29
United States Department of Agriculture, Five Year Report FY14 - FY18, National Feral Swine Damage Management Program , 2018.	30
ראו ה"ש 30.	31
F. Jori1, G. Massei, A. Licoppe, F. Ruiz-Fons, A. Linden, P. Václavěk, E. Chenaïs and C. Rossell, "Understanding and combatting African swine fever" (2021), 197-228.	32
כגון נזק לרכב עקב התנגשות עם חזיר בר, נזק לרכב עקב הפיכת פח אשפה בידי חזיר בר, נזק לגינות, מדשאות ומערכות השקיה שעקב פעילות של חזיר בר.	33
בין שמדובר בפגיעה פיזית של חזיר בר באדם ובין אם מדובר בפגיעה שנגרמה לאדם שהבחין בחזיר בר והחל לנוס ממנו, ועקב כך נפל ונחבל.	34
אם באופן ישיר ואם באמצעות ביטוח.	35
אחיעזר דוידסון גילרון, "סקר ספרות, חזירי הבר בעולם ובישראל" (2017), עמ' 10.	36

תרשים 3: שיטות ממשק הנהוגות בעולם לניהול קונפליקטים בין בני אדם לחזירי בר³⁷

על פי סקר ספרות על חזירי הבר בעולם ובישראל (רמת הנדיב), בעיבוד משרד מבקר המדינה. * ירי ממסוקים נפוץ יותר במדינות בעלות שטחים נרחבים כגון ארה"ב ואוסטרליה, ציד מסוג זה אינו רלוונטי בישראל, שבה השטחים קטנים ומיושבים בצפיפות והחזירים מסתתרים במהלך היום באזורים עם צמחייה עבותה.

לכל אחת משיטות הממשק יש יתרונות וחסרונות, וכן יש לכל שיטה השפעות שונות על הקונפליקט בין בני האדם לחזירי הבר בטווח הקצר ובטווח הארוך. למשל, ציד באמצעות ירי מהקרקע מאפשר צמצום מהיר של האוכלוסייה ויחס בין עלותו לתועלת שבו הוא טוב באזורים שבהם צפיפות אוכלוסייה גבוהה. אולם הוא עלול לגרום לשינוי המבנה החברתי בקרב חזירי הבר, שיוביל דווקא להתרבות המפגשים בין בני האדם לחזירי הבר. בישראל יש שימוש הן בשיטות ממשק קטלניות - ציד באמצעות ירי מהקרקע או לכידה והמתה - והן בשיטות ממשק לא קטלניות כגון גידור.

ציד הוא שיטת הממשק הוותיקה והנפוצה ביותר לשליטה באוכלוסיות חזירי בר, והיא מיושמת במקומות רבים בעולם. מחקרים שבוצעו בשנים 2005 ו-2013 מלמדים כי ירי סלקטיבי לפי זווית³⁸ וגיל יכול לשפר במידה ניכרת את יעילות הציד. עם זאת, ציד בשעות הפנאי מתגלה כשיטה שאי אפשר לשלוט באמצעותה בגודל ובצפיפות של אוכלוסיות חזירי הבר, כפי שמעיד הגידול בהם באוסטרליה, אירופה וארה"ב³⁹.

כיוון שאין שיטת ממשק יחידה להתמודדות עם אוכלוסיות חזירי הבר ולמניעת הנזקים שהם גורמים בשטחים העירוניים והחקלאיים, ניהול אפקטיבי של חיות הבר בכלל, וחזירי בר בפרט, כולל שילוב של כמה שיטות להפחתה ואף למניעה של הנזקים הנגרמים מהקונפליקט בינם לבין בני האדם⁴⁰.

³⁷ התרשים מציג שיטות טיפול שונות הנהוגות בעולם, שלא כולן נהוגות בישראל. לדוגמה, לפי טענת רט"ג, האכלה מסיחה דווקא מגדילה אוכלוסיות.

³⁸ מונח המתאר את סיווגו של אורגניזם (למשל בעל חיים או צומח) לנקבי או זכרי.

³⁹ אחיעד דוידסון גילרון, "סקר ספרות, חזירי הבר בעולם ובישראל" (2017), עמ' 12-13.

⁴⁰ Beatrice Frank, Andrea Monaco, Alistair J. Bath, "Beyond standard wildlife management: a pathway to encompass human dimension findings in wild boar management", **European Journal of Wildlife Research**, Vol. 61 (2015) pages 723-730.

התמודדות עם התן הזהוב בעולם

התן הזהוב נפוץ באופן נרחב בצפון אפריקה ובצפון-מזרח אפריקה, ותפוצתו הורחבה מחצי האי ערב לאירופה ועד לתת-היבשת ההודית ולתאילנד באסיה. אזורי התפוצה של התן הזהוב ברחבי העולם מתוארים במפה להלן.⁴¹

מפה 1: אזורי התפוצה של התן הזהוב בעולם

המקור: Negi, T., Review on current worldwide status, distribution, ecology and dietary habits of golden jackal, *Canis aureus*. *Octa Journal of Environmental Research*, 2(4) (2014).

התפשטות התן הזהוב ברחבי העולם הובילה להגברת הקונפליקטים בינו לבין האדם. על פי הספרות המדעית, הסיבה העיקרית לקונפליקט זה היא תהליך התיעוש והעיור של שטחים מיוערים וצמצום בתי הגדול של התנים. סיבה אחרת לקונפליקט עשויה להיות אספקת מקורות מזון עשירים לתן הזהוב עקב השלכת פסולת על ידי בני האדם, ולעיתים גם השלכת פגרי תרנגולות ובקר ליד חוות חקלאיות.⁴²

להתפשטות אוכלוסיית התן הזהוב בעשורים האחרונים יש השפעות שליליות על חיות בר ובעלי חיים באמצעות טריפה והעברת מחלות, נזק ליבול החקלאי ואף תוקפנות כלפי בני אדם. למשל, במדינת ביהר שבצפון מזרח הודו, דווח על מקרים רבים שבהם בני אדם נתקפו וננשכו על ידי תנים, אם כי לטענת וטרינרים הסיבה לתוקפנותם של התנים הללו היא היותם נגועים במחלת הכלבת.⁴³

בחלק ממדינות אירופה המעמד החוקי של התן הזהוב השתנה מ"מוגן לחלוטין", דרך "ניצוד" - הרג מוסדר על ידי חקיקה, ועד "לא מוגן" - הרג שאינו מוגבל או מוסדר. במדינות מסוימות, כגון הודו, מעמדו של התן הזהוב משתנה בהתאם לאזור באותה מדינה. גם באוסטריה חמישה מחוזות מסדירים את הציד של התנים, בעוד ארבעה מחוזות אחרים מעניקים לו הגנה מלאה. שאלת המפתח בביסוס מעמדו החוקי של התן הזהוב היא האם התרחבותו המתמשכת היא טבעית או

⁴¹ Negi, T., Review on current worldwide status, distribution, ecology and dietary habits of golden jackal, *Canis aureus*. *Octa Journal of Environmental Research*, 2(4) (2014).

⁴² Milomir Stefanović and others, Range-wide phylogeography of the golden jackals (*Canis aureus*) reveals multiple sources of recent spatial expansion and admixture with dogs at the expansion front, *Biological Conservation*, (290), 110448, (2014).

⁴³ שם.

שמה צריך להקנות לו מעמד של מין שיש למנוע את התפשטותו באמצעות שליטה על אוכלוסייתו וויסותה⁴⁴.

תופעת המינים המתפרצים הולכת ומתרחבת ברחבי העולם, הן בשטחים חקלאיים והן בערים. מינים אלו, ובהם חזירי הבר והתנים, גורמים לנזקים בשטחים המיושבים, בין שמדובר בנזקים כלכליים עקב פגיעה בגידולים חקלאיים, נזקים לגינות ציבוריות ופרטיות, נבירה בפחים ופיזור פסולת, ובין שמדובר בנזקים הנגרמים לגוף ולרכוש בשטחים העירוניים. נוסף על כך, בשל החיכוך ההולך וגובר בין בני האדם לבין אותם מינים נשקפת סכנה להעברת מחלות ממינים אלו לבני האדם ולחיות המשק והבית.

הפעולות לטיפול בתופעה זו מגוונות וכוללות הן שיטות לא קטלניות כגון שליטה בפריור וגידור, והן שיטות קטלניות לדילול אוכלוסייתן, אם באמצעות ירי ואם באמצעות לכידה והמתה הומנית. הנחת היסוד העומדת בבסיסן של פעולות אלו היא שהשפעת האדם ופעולותיו הן גורמים מרכזיים במשיכת חזירי בר ותנים לשטחים המיושבים, זאת בעיקר על ידי יצירת מקורות זמינים של מים ומזון שאותם מנצלים מינים אלו. על אף מגוון הפעולות שנקטות לטיפול בתופעת המינים המתפרצים ברחבי העולם טרם נמצאה הדרך האפקטיבית ביותר לטיפול בה.

רטי"ג מסרה בתשובתה מאפריל 2025 כי על פי מחקרים שבוצעו בישראל בהתייחס לתנים, צמצום מקורות מזון משפיע על שרידותם ומצמצם את אוכלוסייתם.

אסדרת הטיפול בחזירי בר ותנים

מסגרת נורמטיבית

בתרשים שלהלן יפורטו החוקים, התקנות וההנחיות הרלוונטיים העוסקים בפעולות הנוגעות לחיות בר, ובהן חזירי בר ותנים:

תרשים 4: חוקים, תקנות והנחיות רלוונטיות לנוגעים לחיות בר

החוק להגנת חיות הבר, מגדיר חיית בר כיונק, עוף, זוחל, או דו-חיים, או כל חלק ממנו, שמקורו בשטח המדינה או מחוצה לו, שאין טבעו לחיות במחיצתו של אדם. בישראל כל פעולה הקשורה בחיות בר או בערך טבע מוגן תיעשה בהתאם לחוקים, לתקנות ולהנחיות הרלוונטיות לנושא. החוק להגנת חיות הבר קובע כי כל חיית בר היא חיית בר מוגנת אלא אם כן נקבע לגביה שהיא חיית בר מטופחת⁴⁵, ציד או מזיק. בתקנות להגנת חיות הבר, התשל"ו-1976 (להלן - תקנות להגנת חיות הבר), הוגדרו חיות בר מסוימות כציד, קרי שניתן לצוד אותן (כגון אגמייה, ברווזי בר ממינים מסוימים), או כ"מזיקים" (כגון חולדות, עכברים מצויים, נברני שדה). חזיר בר ותן לא הוגדרו כחיות בר מטופחות ולא כמזיקים או כציד, ולפיכך הן חיות בר מוגנות.

החוק להגנת חיות הבר קובע, בין היתר, איסורים והגבלות בנוגע לציד חיית בר מוגנת ולגבי מסחר בחיית בר מוגנת וקובע סמכויות לאכיפת הוראותיו. כמו כן, מאפשר למתן רישיונות ציד של חיית בר מוגנת למטרות מדעיות, לרבייה, לשמירת האזיון בטבע, למניעת נזקים לחקלאות, למניעת סכנה לאדם או לחי ולמניעת מחלות מידבקות בהם.

בסעיף 249(33) לפקודת העיריות [נוסח חדש] (להלן - פקודת העיריות), נקבע כי על העירייה לעשות בדרך כלל מעשה הדרוש לשם שמירה על תחום שיפוט של העירייה, על בריאות הציבור והביטחון בתחום זה⁴⁶. עוד נקבע בסעיף 247(ב) כי "העירייה... תסדיר או תמנע מרעה או מעבר של בעלי חיים".

⁴⁵ לפי סעיף 1 לחוק להגנת חיות הבר, חיית בר מטופחת היא "מין, תת מין או זן של חיית בר, שטופח או פותח לצרכי גידולו בשביה למטרות מסחר, והוכרז על ידי שר החקלאות ככזה".

⁴⁶ סעיף 249(29) לפקודת העיריות. סמכויות דומות ניתנו גם למועצות המקומיות והאזוריות בסעיף 146(8) לצו המועצות המקומיות, התשי"א-1950, ובסעיף 63(א)(8) לצו המועצות המקומיות (מועצות אזוריות), התשי"ח-1958.

הגורמים האחראים לטיפול במינים מתפרצים בישראל

המשרד להגנת הסביבה

המשרד להגנת הסביבה פועל לשמירה על הסביבה ועל בריאות הציבור באמצעות קידום חוקים, תקנות ותקנים ופיקוח על יישומם ואכיפתם. בין תחומי האחריות של המשרד: טיפול באיכות האוויר, ניהול הפסולת, פיקוח על חומרים מסוכנים, הגנת משאבי הטבע והסביבה הימית.

פרק חמישי לחוק גנים לאומיים עוסק בערכי טבע מוגנים - הכרזה על ערך טבע מוגן והאיסור לפגוע בו. סעיף 33(א)(1) לחוק קובע כי השר להגנת הסביבה, האמון על ביצוע מרבית ההוראות של חוק זה, רשאי להכריז על ערך טבע שלדעתו יש ערך בשמירתו או יש סכנה להכחדתו כעל ערך טבע מוגן, בין בכל הארץ ובין באזור פלוגי או במקום פלוגי, וכי ההכרזה על ערך טבע מוגן תפורסם ברשומות. חזירי בר ותנים משתייכים למחלקת היונקים שהוגדרה כערך טבע מוגן, להוציא מינים מסוימים⁴⁷.

בהחלטת הממשלה⁴⁸ מנובמבר 1995 הסמכויות והחובות של שר החקלאות בחוק להגנת חיות הבר הועברו לשר לאיכות הסביבה (כיום השר להגנת הסביבה). זאת, למעט הסמכויות האמורות בסעיפים 3 ו-15 לחוק, העוסקים ברישיון והיתר ציד ובהעברת סמכויות לר"ג, בהתאמה.

רשויות מקומיות

פקודת העיריות קובעת כי בעניין תברואה, בריאות הציבור ונוחותו, העירייה תנקוט, בין היתר, אמצעים להסרת כל מטרד או למניעתו ותדאג לבדיקות שמטרתן לברר מה הם המטרדים הקיימים, תתקין ותקיים במצב טוב ומותקן פחי אשפה ציבוריים ושאר כלי קיבול שמניחים ומאספים בהם אשפה ותדאג שיוחזקו באופן שלא יהיו מטרד או מפגע לבריאות, וכי היא תמנע הצטברות אשפה במקום ציבורי או פרטי במידה המעמידה בסכנה את בריאות הציבור; כמו כן אחראית העירייה להסדרה או למניעה של מעבר בעלי חיים בשטחה.

מהפקודה עולה כי לרשויות המקומיות אחריות מסוימת לטיפול בהתפרצות חיות בר לשטחים עירוניים, מכוח אחריותן לשמור על ביטחון תושביהן ובריאותם ולמנוע מהם מטרדים שעלולים לגרום לנזקים לסביבה ולאדם.

רשות הטבע והגנים

ר"ג היא תאגיד שהוקם מתוקף חוק גנים לאומיים (שמה המלא לפי החוק הוא "הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים"). תפקידיה של הרשות הם, בין היתר, להגן על ערכי הטבע והמורשת, לפקח על שמירתם, לשמר ולשקם אותם בשמורות טבע ובגנים לאומיים ומחוצה להם. חוק גנים לאומיים מעניק לר"ג סמכויות לפעול למילוי תפקידיה בשטחים שבאחריותה. עוד נקבע בחוק כי לא יפגע אדם בערך טבע מוגן, אלא בהיתר כללי או מיוחד מאת מנהל ר"ג. רישיון או היתר כללי או מיוחד לפי פרק זה יינתן על ידי המנהל לפי כללים שנקבעו, והוא רשאי לסרב לתיתו, או לחלופין הוא רשאי לתת אותו בהגבלות או בתנאים, לבטלו, להתלותו או לשנותו.

המטרה העומדת בבסיס החוק להגנת חיות הבר היא להגן על חיות הבר מפני פגיעה של בני האדם, והגורם המקצועי המרכזי העוסק בטיפול בחיות הבר הוא ר"ג. בסעיף 2 לחוק נקבע כי האיסור על ציד של חיות בר מוגנת, אלא ברישיון ציד או בהיתר על פי הקבוע בסעיף 3 לחוק, המאפשר פגיעה מסוימת בחיות הבר. עוד נקבע בסעיף 3 כי שר החקלאות רשאי להעניק רישיון לשם ציד ציד (להלן - רישיון ציד) ולהתיר בהיתר ציד כללי או מיוחד ציד של חיות בר מוגנת, זאת לשם השגת המטרות האלה: למטרות מדעיות, לרבייה, לשמירת האיוון בטבע, למניעת נזקים

⁴⁷ אכרזת גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה (ערכי טבע מוגנים)(תיקון), התש"ף-2019.

⁴⁸ החלטת הממשלה 6318 (נובמבר 1995).

לחקלאות, למניעת סכנה לאדם או לחי ולמניעת מחלות מידבקות בהם.

סעיף 15 לחוק הגנת חייית הבר, העוסק בהעברת סמכויות, קובע כי שר החקלאות רשאי להעביר את סמכויותיו לפי חוק זה למנהל רט"ג, פרט לסמכויותיו לפי סעיפים 1 ו-16, ורשאי הוא להטיל בצו על רט"ג תפקידים לביצוע הוראות חוק זה והתקנות על פיו.

ביוני 1983 העביר שר החקלאות לרט"ג את הסמכויות שניתנו לו בסעיפים 9 ו-10 לחוק הגנת חייית הבר, העוסקים במתן רישיונות והיתרים לציד ובמינוי פקחים. בעקבות העברת הסמכויות רשאית רט"ג, לפי סעיף 9 לחוק, להנפיק רישיון או היתר לציד לפי חוק זה ולפי כללים שנקבעו בתקנות, והיא רשאית לסרב לתת רישיון או היתר לציד או להגבילם בתנאים, לבטל אותם או לשנות אותם בכל עת. כמו כן, רט"ג רשאית למנות פקחים לצורך יישום חוק זה ולקבוע את תפקידם.

פעילות הגורמים האחראים לטיפול במינים מתפרצים בישראל

במסמך המדיניות הארצית לטבע עירוני משנת 2017 שקבע המשרד להגנת הסביבה (להלן - מסמך המדיניות הארצית לטבע עירוני)⁴⁹ קיימת התייחסות לניהול חיות בר במרחב העירוני, ומפורטים בה עקרונות כלליים ובהם שמירה על מרחב מחיה המאפשר קיום של חיות בר, לרבות קישוריות⁵⁰ ומסדרונות אקולוגיים; הבטחת פינוי סדיר של פסולת ומניעת גישה של בעלי חיים לפסולת (מערך אשפה עירוני המבוסס על פחים חסיני נבירה); הימנעות מבידודן של אוכלוסיות בעלי חיים בתוך המרקם העירוני (ובפרט יונקים גדולים); חינוך והסברה לציבור, למשל לגבי איסור האכלה.

המשרד להגנת הסביבה ממונה על ביצוע הוראות החוק להגנת חייית הבר וחוק גנים לאומיים, והוא עוסק בנושא חיות בר במרחב העירוני, במסגרת מסמך המדיניות ארצית לטבע עירוני משנת 2017. במהלך הביקורת מסר המשרד להגנת הסביבה למשרד מבקר המדינה כי נושא הביקורת של דוח זה - הטיפול בחזירי בר ותנים בתחום שיפוטן של הרשויות המקומיות - אינו רלוונטי לו, וכי הנושא מטופל על ידי רט"ג.

המשרד להגנת הסביבה מסר בתשובתו ממאי 2025 כי במסמך המדיניות הארצית לטבע עירוני יש מידע מקצועי וכלים מעשיים לתכנון ולניהול שוטף של השטחים הפתוחים והמגוון הביולוגי במרחב העירוני. מטרת המסמך הייתה לגבש המלצות מקצועיות עבור הרשויות המקומיות. במסמך יש גם המלצות כלליות להתמודדות עם מינים מתפרצים בדגש על כלים אשר נמצאים בתחומי אחריותן של הרשויות המקומיות. המסמך אינו מחייב, שכן מדובר בהמלצות כלליות בלבד ולא בהמלצות פרטניות בהתייחס לסוגיה כזו או אחרת.

בהתאם לאחריותו ולסמכויותיו של המשרד להגנת הסביבה כממונה על ביצוע הוראות החוק להגנת חייית הבר וחוק גנים לאומיים, מומלץ כי המשרד להגנת הסביבה יפעל להסדרה של הטיפול בחיות הבר בהתאם למסמך המדיניות הארצית לטבע עירוני שקבע.

עלה כי רשות הטבע והגנים אחראית להגן על חיות הבר המוגנות, ועם זאת היא רשאית להנפיק רישיון ציד או היתר לציד של חיות בר מוגנות לצורך דילולן. זאת להשגת המטרות שהוגדרו בחוק ובהן מניעת סכנה לאדם, שמירת האיזון בטבע ומניעת מחלות מידבקות.

אף שרט"ג היא הגורם המקצועי בעל הידע בנושא המינים המתפרצים, הועלה כי אין לה סמכות להורות לרשויות המקומיות אם וכיצד לפעול לצמצום תופעת המינים המתפרצים בתחום שיפוטן. עם זאת, בסמכות רט"ג להנפיק היתרי ציד לשם ביצוע דילול במינים מתפרצים; לסרב להנפיק היתרי ציד או לקבוע תנאים בהיתרים. זאת באופן שעשוי לאלץ את הרשויות המקומיות לבצע פעולות נוספות לטיפול בבעיית המינים המתפרצים.

⁴⁹ המשרד להגנת הסביבה, **מדיניות ארצית לטבע עירוני**, פברואר 2017. המדיניות גובשה בשיתוף החברה להגנת הטבע.

⁵⁰ יצירת רציפות בין שטחים טבעיים המאפשרת מעבר של בעלי חיים בין האזורים השונים.

רט"ג מסרה לצוות הביקורת כי כאשר ידוע לה כי הרשות המקומית לא תהיה נכונה לבצע פעולות נוספות פרט לדילול, היא רואה את עצמה נאלצת להנפיק היתרי ציד ללא תנאים מגבילים, שכן אם לא תעשה כן עלולה להיווצר סכנה ממשית לתושבי הרשות המקומית.

מומלץ כי המשרד להגנת הסביבה בשיתוף רשות הטבע והגנים, יגדיר את תחומי האחריות של רט"ג והרשויות המקומיות לעניין הטיפול במינים מתפרצים, ויעגן את סמכויותיו של גורם מקצועי שינחה את הרשויות המקומיות בנושא ויפקח על פעילותן.

מסקירת הגורמים האחראים לטיפול במינים מתפרצים עלה כי נכון למועד סיום הביקורת אין גורם מדינתי שאמון על הטיפול במינים מתפרצים ברשויות המקומיות, מנחה אותן ומפקח על פעילותן. רט"ג כגורם המקצועי אחראית להגנת חיות הבר אולם אין לה אחריות מפורשת בדיון לטיפול במינים מתפרצים בתחומי שיפוטן של הרשויות המקומיות מעבר למתן היתרי ציד; והמשרד להגנת הסביבה, על אף שהוא הממונה על ביצוע הוראות החוק להגנת חיות הבר וחוק גנים לאומיים, כלל אינו סבור שנושא הביקורת של דוח זה, דהיינו הטיפול בחזירי בר ובתנים בתחום שיפוטן של הרשויות המקומיות, רלוונטי לו. במצב האמור נדרשות הרשויות המקומיות לטפל בתופעה בתחום שיפוטן ולבצע פעולות מגוונות לטיפול בתופעת המינים המתפרצים בישראל, ובהן: סניטציה⁵¹, גידור, הסברה ואכיפה ודילול אוכלוסייתם של המינים המתפרצים באמצעות ירי או באמצעות לכידה והמתה, כפי שיפורט להלן בהמשך.

המשרד להגנת הסביבה מסר בתשובתו כי הוא אינו הגורם המאסדר לפי חוק הגנת חיות הבר. עוד מסר המשרד כי השר להגנת הסביבה הוא השר הממונה על החוק להגנת חיות הבר, וכי יש לו סמכות לתקן את החוק או להתקין תקנות מכוחו, אך זו סמכות מיניסטריאלית ולא סמכות ביצועית של השר או של המשרד.

רט"ג בתשובתה הדגישה את החשיבות של ניסוח הנחיות או תקנות שיאסרו פיזור מזון ברחובות של יישובים כדי למנוע גידול יתר של אוכלוסיית חיות בר ומשיכתן לתוך היישובים.

משרד מבקר המדינה מציין כי על פי סעיף 16 לחוק להגנת חיות הבר ולאחר העברת הסמכויות על החלטת הממשלה מנובמבר 1995, המשרד להגנת הסביבה הוא ה"ממונה על ביצוע חוק זה", והוא המוסמך להתקין תקנות בכל עניין הנוגע לביצוע, ומכאן שהוא הרגולטור האמון על הסדרת אופן הטיפול בחיות הבר ובמינים מתפרצים.

מומלץ כי המשרד להגנת הסביבה, הממונה על ביצוע החוק להגנת חיות הבר, תוך היוועצות עם רשות הטבע והגנים בתור הגורם המקצועי האמון על הנושא, יסדיר את אופן הטיפול במינים המתפרצים - יגדיר את תחומי האחריות והסמכויות של רט"ג והרשויות המקומיות, ויעגן את סמכויותיו של גורם מקצועי שינחה את הרשויות המקומיות בנושא ויפקח על פעילותן. אם הדבר נדרש לפי רט"ג בתור הגורם המקצועי, יש לשקול את האפשרות לכלול בהסדרה האמורה גם הוראות הנוגעות לאי-פיזור מזון ברחובות יישובים.

מרכז השלטון המקומי בישראל מסר בתשובתו ממאי 2025 כי מאחר שאין גורם מדינתי שאמון על הטיפול בחזירי בר ובתנים ברשויות המקומיות, נוצר מצב שבו הרשויות המקומיות פועלות בהתאם ליכולותיהן ולהבנתן בתחום. עוד מסר מרכז השלטון המקומי כי נדרשת הסדרה מקיפה ומיידית של הנושא, תוך קביעת גבולות הגזרה של סמכויות וביצוע על ידי כלל משרדי הממשלה וגורמי הממשל הרלוונטיים.

⁵¹ הצבת תשתיות מתאימות, פעולות לטיפול בעודפי הפסולת ומניעת הגישה של חיות הבר לפסולת ולמקורות מים זמינים.

פעולות רשות הטבע והגנים לטיפול בחזירי בר ובתנים

מדיניות רשות הטבע והגנים לוויסות אוכלוסיות של מינים מתפרצים

הנחיות מינהליות הכוללות גם מדיניות, הוראות פנימיות ונהלים הן כלי שבאמצעותו קובעת רשות מינהלית סדרי עבודה וכללים בתחומים שבסמכותה ובטיפול. ההנחיות המינהליות אמורות לשרת הן את צורכי המינהל הציבורי והן את טובת האזרח. ההנחיות מכוונות לסייע בידי הרשות המינהלית לגבש מדיניות, לאחר בירור הנתונים ותוך התחשבות בגורמים ובשיקולים הנוגעים לעניין, ובכך להתוות דרך להשגת המטרות של הרשות; להחליט במהירות וביעילות, על יסוד ההנחיות, בעניינו של כל מקרה הנופל במסגרת ההנחיות; להימנע במקרים דומים מהחלטות הסותרות זו את זו ואף את מטרות הרשות המינהלית⁵². בחוק חופש המידע, התשנ"ח-1998 (להלן – חוק חופש המידע), נקבע כי רשות ציבורית תעמיד לעיון הציבור את הנהלים הכתובים שלפיהם היא פועלת ושיש להם נגיעה או חשיבות לציבור.

במרץ 2016 קבעה רט"ג מדיניות טיפול בחיות בר בערים (להלן – מדיניות טיפול בחיות בר בערים) ובה צוין כי התופעה של חיות בר שנכנסות לערים מתעצמת בשנים האחרונות, וכי מאחר שחיות הבר האמורות הן מינים מתפרצים או פולשים הרי שחשיבותן לשמירת הטבע בישראל נמוכה, ולכן אין מניעה לדלל את אוכלוסייתן. עוד צוין כי הימצאות חיות הבר בערים היא תופעה שהתושבים יצטרכו להתרגל אליה. עם זאת, ככל שהסניטציה תגבר מספר חיות הבר יצטמצם ולכן רט"ג תקפיד שבד בבד עם הדילול יבוצעו פעולות סניטציה.

מדיניות הטיפול בחיות בר בערים קובעת כי מעורבותה של רט"ג בטיפול בחיות בר בעיר תסתכם במתן היתרים לפגיעה בחיות בר בלבד. עוד נקבע במדיניות זו כי רט"ג תיעץ לראשי הערים בעניין דרכי טיפול אפקטיביות בתופעת המינים המתפרצים. עם זאת צוין כי רט"ג לא תטפל בערים "שלא ייקחו אחריות ויטפלו בעצמן", וכי רט"ג תנפיק היתרים לפגיעה בחיות בר רק בתנאי שראשי הערים יבקשו זאת בכתב מפורשות תוך קבלת אחריות לכך. את ההנחיות לטיפול בחיות בר בערים תפרסם רט"ג.

באוקטובר 2016 קבעה רט"ג מדיניות לוויסות אוכלוסיות של מינים מתפרצים (להלן – המדיניות לוויסות מינים מתפרצים או המדיניות). מטרת המדיניות היא לקבוע כללים מנחים בנוגע לדרכים שבהן נוהגת רט"ג או מתירה לאחרים לנהוג כאשר עולה הצורך בוויסות אוכלוסיות בעלי חיים.

בין הנחות היסוד של מדיניות זו: הנזק העיקרי מחיות בר הוא לחקלאות (טריפת צאן ובקר, הרס יבולים ופגיעה קשה בשדות ובצמחים); חיות בר גורמות נזקים גם לאדם בשטחים עירוניים מבונים ולמטיילים בשטחים פתוחים; רט"ג מעדיפה מניעת התרבות של בעלי החיים, וכן היא מעדיפה לצמצם ואף למנוע את הנזק הנגרם מבעלי החיים על פני המתתם; שיטות המניעה להתפרצות מינים הן מגוונות, ויש להתאימן לכל מקום לפי תנאיו, למשל הפחתה של מזון זמין בשטח באמצעות סניטציה וניקיון, גידור מקורות מזון, הפחתת אזורי קינון והקמת מקומות האכלה אלטרנטיביים.

במדיניות רט"ג שנקבעה באוקטובר 2016 צוין כי ככלל, רט"ג לא תפעל בעצמה בתוך שטחים עירוניים. כאשר תקבל רט"ג מרשות מקומית דיווח על נזק מחיות בר, היא תבחן בשיתוף עם הרשות המקומית את האמצעים השונים להפחתת הנזק. אם יעלה הצורך בדילול חיות בר, תיתן רט"ג היתרים לכך בהתאם לחוק ובהתאם למדיניותה לטיפול בחיות בר בערים (ראו להלן). כמו כן נקבע במדיניות רט"ג כי ויסות אוכלוסיות בעלי החיים יבוצע רק לאחר שמוצו האפשרויות האחרות לטיפול בבעיה. הפעולה תתבצע אך ורק על פי היתר מרט"ג, וזאת בהתחשב במין בעלי החיים, במקום הימצאם המדויק של בעלי החיים, בתקופה, בשיטות הוויסות ובמספר בעלי החיים באזור.

⁵² הנחיות היועץ המשפטי לממשלה מס' 1.0002, הנחיות מינהליות (יולי 2002).

אומנם מדיניות רט"ג בנושא ויסות אוכלוסיות של מינים מתפרצים פורסמה במרשתת (אינטרנט) ביוני 2018, אולם מדיניותה לגבי הטיפול בחיות בר בערים לא פורסמה ולא הובאה לידיעת ראשי הרשויות או לידיעת הגורמים המקצועיים ברשויות המטפלים בנושא חיות הבר ברשויות.

משרד מבקר המדינה ממליץ לרשות הטבע והגנים לפרסם את מדיניותה בנוגע לטיפול בחיות בר בערים באתר שלה במרשתת וכן לפרסמה בקרב הגורמים הרלוונטיים המטפלים בחיות בר בתחום שיפוטן של הרשויות המקומיות. זאת כדי שהרשויות המקומיות ידעו מהן ההנחיות המקצועיות של רשות הטבע והגנים ומהו אופן הטיפול הנדרש בבעיית המינים המתפרצים בשטחים העירוניים.

מתן היתר ירי במרחק של פחות מ-500 מטר מיישוב

החוק להגנת חיית הבר קובע מנגנון ייחודי המתיר ירי בחיית בר, תוך הבחנה בין שני סוגים מרכזיים של אישורים. האחד הוא מנגנון של רישיון ירי שבמסגרתו רשאי בעל הרישיון לירות בחיות בר שהוכרו "ציד", ללא צורך באישור פרטני או בהוכחת קיומה של מטרה מסוימת, וזאת בכפוף למגבלות שונות שנקבעו בחוק ובתקנות מכוחו. בצד מנגנון זה מעניק סעיף 3 לחוק סמכות לתת היתרי ציד פרטניים או כלליים לצידת חיית בר מוגנת, בהתקיים אחת מהמטרות המפורטות באותו סעיף, ובכפוף לאמצעים ולתנאים לצידת חיית בר מוגנת, בין היתר באמצעות ירי⁵³.

סעיף 4 לחוק להגנת חיית הבר קובע כי "לא יצוד אדם בתחום חמש מאות מטר ממחנה, מגן ציבורי ומבית הנמצא בתחום יישוב, או בתחום מאה מטר מבית אחר או מבית קברות". בדברי ההסבר לחוק משנת 1954 נכתב כי "היתר ציד יכול להינתן על ידי שר החקלאות למטרות מדעיות, לשם מניעת נזקים לחקלאות או מחלות מידבקות באדם או בחי. בהיתר כזה יכול שר החקלאות לפטור מכל הוראה שבחוק בדבר הצידה"⁵⁴.

תיקון החוק להגנת חיית הבר

בשנת 1990 התקבל תיקון מס' 2 לחוק הגנת חיית הבר (להלן - התיקון) ובמסגרתו תוקן סעיף 6 לחוק כמפורט בלוח שלהלן:

לוח 2: החוק להגנת חיית הבר לפני התיקון ולאחריו

החוק להגנת חיית הבר - לפני תיקון		החוק להגנת חיית הבר - לאחר תיקון מס' 2	
מס' 2 בשנת 1990		מס' 2 בשנת 1990	
סעיף	לשון החוק	סעיף	לשון החוק
6(א)	על אף האמור בחוק זה, רשאי שר החקלאות להתיר, בהיתר כללי או מיוחד, צידת ציד וחיית-בר מוגנת למטרות מדעיות, למניעת נזקים לחקלאות או למניעת מחלות מידבקות באדם או בחי.	3	שר החקלאות רשאי להעניק רישיון לשם צידת ציד, ולהתיר, בהיתר צידה כללי או מיוחד, צידת חיית בר מוגנת למטרות מדעיות, לרבייה, לשמירת האיוון בטבע, למניעת נזקים לחקלאות, למניעת סכנה לאדם או לחי ולמניעת מחלות מידבקות בהם.

המקור: החוק להגנת חיית הבר.

מהלוח עולה כי לפני התיקון היה ברור כי סעיף 6(א) דאז, שבא לאחר סעיף 4 והתחיל במילים 'על אף האמור בחוק זה', איפשר להנפיק היתרי ציד בתחום 500 מטר מגדר היישוב; לעומת זאת, על פי לשון החוק הקיים מאז התיקון (סעיף 3 החדש הבא לפני סעיף 4) נוצרה אי-בהירות מסוימת

⁵³ תזכיר להצעת חוק להגנת חיית הבר, התשפ"א-2020.

⁵⁴ דבר הסבר לחוק להגנת חיית הבר, התשי"ד-1954, (אוגוסט 1954).

בשאלה אם ניתן להנפיק היתרי ציד בתחום 500 מטר מגדר היישוב. עקב כך, נדרשו בתי משפט כמה פעמים לבחון את הנושא ולהעניק לחוק פרשנות תכליתית. כך לדוגמה, בפסק דין משנת 2015 בית המשפט מצא כי לא חל שום שינוי מהותי ופרשני בכוונת המחוקק בעקבות תיקון מס' 2 לחוק בסוגיית הנפקת היתרי ציד במרחק של פחות מ-500 מטר מיישוב⁵⁵. במהלך תקופת הביקורת שב בית המשפט ודן בנושא ואימץ פרשנות דומה⁵⁶.

בתזכיר חוק להגנת חיית הבר, התשפ"א-2020, צוין כי פרשנות ולפיה מנהל רט"ג אינו רשאי לתת היתר ציד במקומות יישוב לפי סעיף 4 עומדת בסתירה של ממש למטרה של הגנה על הציבור הקבועה בסעיף 3 לחוק. עוד צוין בתזכיר כי לנוכח האמור, ראוי לתקן את נוסח סעיף 4 לחוק העיקרי, באופן שיובהר שניתן יהיה להנפיק היתר ציד גם בסמוך לשטח בנוי.

נוסף על כך, בתזכיר החוק להגנת חיית הבר הוצע להסדיר בחוק את העברת הסמכויות משר החקלאות לשר להגנת הסביבה ולרט"ג.

אף שבתזכיר החוק להגנת חיית הבר משנת 2020 הוצע להסדיר בחוק את העברת הסמכויות לשר להגנת הסביבה, נכון למועד סיום הביקורת המשרד להגנת הסביבה עדיין לא קידם את תיקון החוק כמוצע בתזכיר. במצב דברים זה, סמכויות המשרד להגנת הסביבה שהועברו לו במסגרת החלטת הממשלה מנובמבר 1995 אינן מעוגנות בחוק עצמו, וגם סוגיית מתן היתרי ציד בתחום 500 מטר מיישוב על ידי רט"ג אינה ברורה וחד-משמעית ונשענת על פרשנות לחוק.

על המשרד להגנת הסביבה לפעול להבהרה בחוק של סוגיית מתן ההיתרים לציד במרחק הקטן מ-500 מטר מיישוב, זאת כדי שהסמכויות המופקדות בידי רשות הטבע והגנים יהיו ברורות וחד-משמעיות ולא על פי פרשנות לחוק. נוסף על כך, על המשרד להגנת הסביבה לפעול לעדכון הוראות החוק כך שיינתן ביטוי להעברת הסמכויות משר החקלאות לשר להגנת הסביבה ולרשות הטבע והגנים, שבוצעה בפועל לפני עשרות שנים אך טרם באה לידי ביטוי בחוק הרלוונטי.

תנאים לירי בקרבת יישוב

רט"ג כתבה נוהל בנושא מתן היתרי ציד בירי⁵⁷ (להלן - נוהל למתן היתרי ציד או הנוהל), שמטרתו, בין היתר, לפרט את הליך הנפקת היתרי הציד וכן את הליך התלייתם וביטולם של ההיתרים. בנוהל מפורטים התנאים לקבלת היתר ציד, ובהם תנאי סף לקבלת ההיתר; תנאים כלליים להנפקת היתר; תנאי ההיתר ותנאים לירי בקרבת יישוב במרחק של פחות מ-500 מטר מגדר היישוב.

בתנאים לביצוע ירי בקרבת יישוב, במרחק של פחות מ-500 מטר מגדר היישוב קבעה רט"ג בנוהל, בין היתר, כי ירי בקרבת יישוב יבוצע רק בהינתן אישור מפורש ממשטרת ישראל ובהתאם לתנאים שנקבעו על ידה, וכי לפני ביצוע הירי בתחום המבוקש יש ליידע בכך את תחנת המשטרה הקרובה.

אף שרט"ג קבעה בנוהל למתן היתרי ציד כי נדרש אישור מפורש מהמשטרה לביצוע ירי בקרבת יישוב, וכי על המשטרה לקבוע תנאים בנוגע לביצוע הירי בקרבת יישוב, עלה כי רט"ג לא תיאמה זאת עם המשטרה ואף לא הביאה זאת לידיעתה.

עוד עלה כי במהלך הביקורת בדצמבר 2024 מחוז ירושלים במשטרה הנחה את תחנות המשטרה במחוז שלא לאשר פעילות ציד בתחום המחוז. ראש ענף מבצעים במחוז ירושלים מסר לצוות הביקורת כי המשטרה לא קבעה נוהל המנחה אותו כיצד לפעול במקרה של קבלת הודעה מצייד או פקח המבצע ציד בירי בתחום המחוז, ולכן הוא הנחה להפסיק את פעילות הצייד עד לקבלת הנחיות ברמה הארצית.

ת"פ 2187-01-15 רשות שמורות הטבע - תביעות ואח' נ' ג' גרוס ואח'.

עתי"מ 16939-09-24 בן נון ואח' נ' עיריית חיפה ואח' (פורסם במאגר ממוחשב, 19.5.25).

נוהל מתן היתרי צידה בירי, התלייתם וביטולם עודכן לאחרונה בפברואר 2023.

55

56

57

המשטרה מסרה בתשובתה מאפריל 2025 כי היא תרענן בקרב היחידות את חיזוק שיתוף הפעולה מול רט"ג בנושא. עוד ציינה המשטרה בתשובתה כי על גורמי הפיקוח ברט"ג לתאם עם תחנת המשטרה הרלוונטית למקום האירוע את הפעילות המבצעית שלהם, אשר לדעתם נדרשת בה זמינות של המשטרה או קשב מבצעי, או כאשר הפעילות עשויה להשפיע על פעילות המשטרה בתפקידה לשמירת שלום הציבור וביטחונו ולשמירה על הסדר הציבורי בגזרה.

מומלץ לרשות הטבע והגנים לעדכן את המשטרה בדבר התנאים שנקבעו בנוהל למתן היתרי ציד בירי הרלוונטיים למשטרה. לחלופין מומלץ לרשות לקבוע בשיתוף עם המשטרה את התנאים לקבלת היתר ציד בירי הרלוונטיים למשטרה, לרבות הבהרות בדבר מתן אישור מפורש של המשטרה לביצוע ירי בקרבת יישוב, ואת הפעולות הנדרשות בתחילת הצייד ובסיומו, ולתאם עימה את אופן יישום התנאים האמורים.

מחוז חוף במשטרה מסר בנובמבר 2024 כי הציידים או רט"ג מעדכנים את התחנה הרלוונטית בשיחת טלפון או בקבוצות וואטסאפ ייעודיות על פעילות של ציד בירי בגזרתם. עוד מסר המחוז כי במהלך הביקורת הונחו תחנות המשטרה הרלוונטיות להזין את הדיווח במערכת הממוחשבת של המשטרה כדי לתעד את ההודעות שהתקבלו בדבר פעילות הצייד. מחוז ירושלים מסר כי מדי פעם מתקבלים דיווחים מרט"ג על ביצוע פעילות ציד בירי של חזירי בר. עוד מסר כי מאחר שרט"ג אינה מבקשת סיוע אלא רק מודיעה על פעילות, ההודעה אינה מתועדת. המחוז מוודא כי אין התנגשות בין פעילות הצייד האמורה ובין פעילות אחרת (משטרתית או אזרחית) וכן בהיבט שלא יעלה שום חשד של המשטרה כלפי אנשי רט"ג המבצעים את פעילות הצייד בירי.

בביקורת עלה כי מחוזות חוף וירושלים במשטרה לא תיעדו את הודעות הציידים בדבר יציאתם לצייד בירי בתחום שיפוטן של הרשויות שנבדקו. העדר התיעוד עלול לפגוע ביכולתה של המשטרה לתחקר אירועים במידת הצורך.

מומלץ כי המשטרה תתעד את הודעות הציידים על תחילתו וסיומו של ציד בירי בתחומי היישובים, כל שכן בסמוך לשכונות מגורים, זאת כדי לאפשר מעקב אחר פעילות הציידים, כדי שבמידת הצורך יהיה אפשר להביא לידיעת האזרחים את דבר פעילות הצייד, וכדי שיהיה ברשותה מלוא המידע לתחקור אירועים, בין היתר במקרים של פגיעה בנפש או ברכוש.

המשטרה מסרה בתשובתה כי אכן לא בוצע תיעוד סדור כמתבקש. לנוכח זאת בדצמבר 2024 הפיץ מחוז חוף במשטרה הנחיה מחוזית בנושא תיעוד דיווח על אודות צייד במערכת המידע המשטרתית.

ניטור אוכלוסיות חזירי בר ותנים

בעיקרי מדיניות רט"ג לוויסות מינים מתפרצים נקבע כי היא תשאף לנטר באופן שוטף אוכלוסיות של מינים מתפרצים ואת נזקיהן, כדי להיערך לכך ולספק כלי טיפול נאותים או להמליץ עליהם בהתאם לנסיבות, במקום ובזמן הנתונים.

אף שבמדיניות רט"ג קבעה כי היא תשאף לנטר באופן שוטף אוכלוסיות של מינים מתפרצים ואת נזקיהן, עלה כי היא לא פעלה לניטור של אוכלוסיות חזירי הבר והתנים ושל נזקיהן בתחום שיפוטן של הרשויות שנבדקו.

רט"ג מסרה בתשובתה כי היא מבצעת מעקב וניטור בנושא תנים וחזירי בר בשמורות וגנים לאומיים שהיא אחראית להם. הניטור מבוצע בכמה דרכים ובהן: תצפיות באמצעות מכשיר טרמי, מעקב באמצעות מצלמות שביל. עוד מסרה רט"ג כי היא אינה מבצעת ניטור בתחום העירוני כיוון שאין לה מטרות או יעדים כאלה.

מומלץ כי רט"ג תפעל לניטור של חזירי הבר והתנים בהתאם למדיניותה, באזורים שבהם מינים אלו הם בגדר מטרד, וזאת כדי שתוכל לקבל תמונת מצב מהימנה יותר בעניין היקף התופעה

ולגבש דרכי טיפול בהתאם לכך וכדי שתוכל לקבל החלטות נאותות בעניינן של הבקשות המוגשות לה לקבלת רישיונות והיתרים לציד, לרבות בתחומי שיפוטם של יישובים שונים.

היקף תופעת חזירי הבר והתנים ברשויות שנבדקו

אף שמספר פניות הציבור בנושא חזירי בר ותנים יכול לספק אומדן של היקף המטרד ברשויות המקומיות, יש להביא בחשבון כי מספר הפניות יכול להיות מושפע מגורמים אחרים כגון מאפייני התושבים ומצבם הסוציו-אקונומי. זאת ועוד, מספר הפניות אינו יכול לשמש מדד מהימן לגודל אוכלוסיית חזירי הבר והתנים, כיוון שייתכן למשל שכמה תושבים פנו למוקד בגין אותו חזיר בר שראו.

במסגרת הביקורת ביצע משרד מבקר המדינה מיפוי של פניות הציבור בנושא למוקדים העירוניים של הרשויות שנבדקו, כפי שיוצג להלן. מאחר שבמועד סיום הביקורת עדיין לא בוצעו מחקרים או בדיקות מעמיקים בנושא ספציפי זה, לא ניתן לדעת את הסיבות לריבוי פניות באזורים מסוימים (ראו להלן בתת-הפרק בנושא "קידום מחקרים על ידי רט"ג").

בתהליך המיפוי שביצע משרד מבקר המדינה הומרה הכתובת שבה דווח על מקום הימצאו של המפגע⁵⁸ (שם הרחוב ומספר הבית) שתועדה במוקד העירוני⁵⁹ בקואורדינטות המתאימות לרשת הקואורדינטות המקובלת למיפויים אלה (Geo-Coding, תהליך המרה). תהליך ההמרה כלל טיוב של כתובות חלקיות, כגון כתובות שבהן לא דווח מספר הבית ברחוב, ותיקון טעויות הקלדה של כתובת המפגע.

לוח 3 : תוצאות ההמרה של נתוני כתובות מהמוקדים העירוניים ברשויות שנבדקו בקואורדינטות לצורך מיפוי פניות בנושא חזירי בר, 2019 - 2024 *

הרשות המקומית	מספר הרשומות המקוריות	סה"כ לאחר תהליך המרה מדויק	שיעור ההצלחה בהמרה	סה"כ ג'אקוד עם השלמה למרכזי רחוב	שיעור ההצלחה בהמרה
עיריית חיפה	24,620	19,271	78.3	24,381	99
עיריית ירושלים**	1,477	1,182	80	1,453	98.4
עיריית נשר	385	315	81.8	384	99.7
המועצה המקומית קריית טבעון	658	556	84.5	657	99.8

על פי ממצאי הביקורת, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

* בעיריית חיפה ובמועצה המקומית קריית טבעון - הנתונים מעודכנים ליולי 2024, בעיריית ירושלים הנתונים מעודכנים לספטמבר 2024, ובעיריית נשר - הנתונים מעודכנים לאוקטובר 2024.

** בעיריית ירושלים פניות התושבים הן בנושא חזירי בר ותנים; בעיריית חיפה ונשר מספר התלונות בנושא תנים הוא שולי ולכן הוא לא הוצג בטבלה; ובמועצה המקומית קריית טבעון לא התקבלו פניות בנושא תנים.

עיריית חיפה

המוקד העירוני של עיריית חיפה מתעד את פניות הציבור בנושא חזירי בר⁶⁰, להלן המיפוי הגיאוגרפי של הפניות.

⁵⁸ תושבים שהבחינו בחזירי בר, תנים, מפגעים שנגרמו על ידם כגון פחי אשפה שנהפכו על ידי חזירי בר, נזק למדשאות.

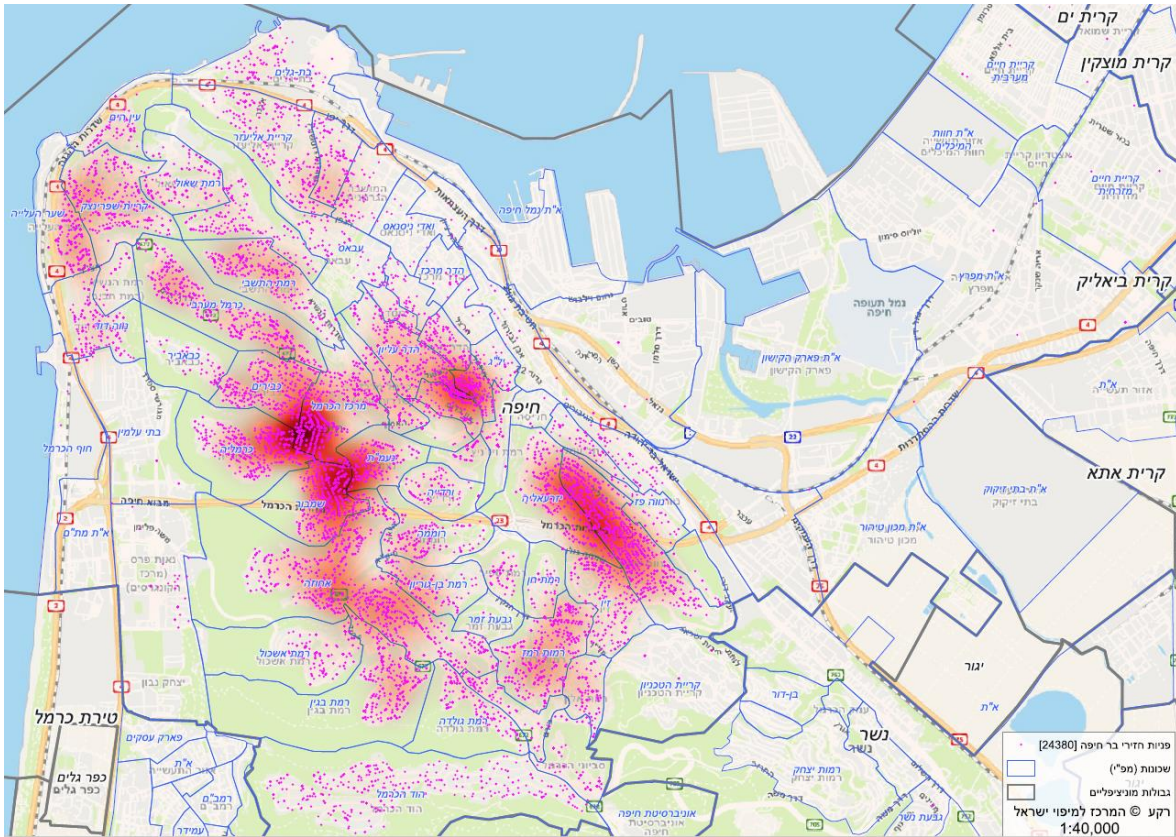
⁵⁹ המוקד העירוני הוא יחידת שליטה ובקרה עירונית המופקדת על המענה לפניות תושבים שעניינן קבלה ומסירה של מידע על פעולות ושירותים שמספקת הרשות המקומית וכן דיווח על מפגעים ומטרדים בשטח המוניציפלי של הרשות ("ניהול המוקד העירוני", משרד הפנים, אוגוסט 2021).

⁶⁰ בתקופה שבין ינואר 2020 - יולי 2024 התקבלו במוקד העירוני של עיריית חיפה 375 פניות בנוגע לתנים. כיוון שמספר הפניות נמוך ביחס לפניות בנוגע לחזירי בר, המיפוי והניתוח לא כוללים פניות אלה.

תמוז התשפ"ה ■ יולי 2025

התמודדות הרשויות המקומיות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן

מפה 2: מיפוי גיאוגרפי של פניות הציבור למוקד העירוני של עיריית חיפה בנושא חזירי בר, 2019 - יולי 2024

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהמפה עולה כי בשנים 2019 - 2024 הטרידו חזירי הבר את התושבים במרבית אזורי העיר. עוד עולה כי הפניות הרבות ביותר בנושא התקבלו מתושבי השכונות המערביות והדרום-מזרחיות של העיר.

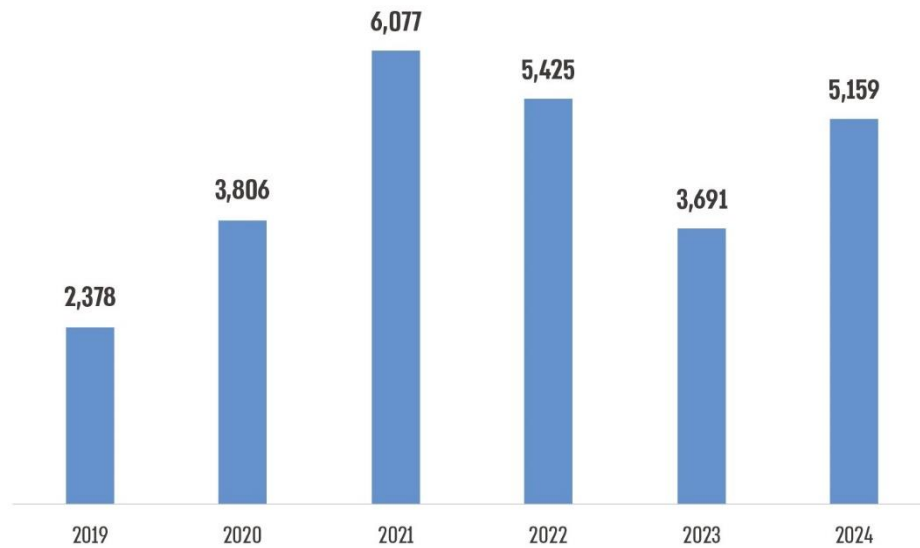
בלוח להלן מוצגת התפלגות פניות הציבור למוקד העירוני של עיריית חיפה בנושא חזירי בר בשנים 2019 - 2024 בתשע השכונות המובילות במספר פניות אלו, שהן כמחצית מכלל הפניות בנושא זה באותה תקופה.

לוח 4: התפלגות הפניות למוקד העירוני של עיריית חיפה בנושא חזירי בר, לפי שכונות מובילות, 2019 - 2024*

השכונה	מספר הפניות בנושא חזירי בר בשנים 2019 - 2024
אחזה	2,382
נווה שאנן	2,150
מרכז הכרמל	1,731
שמרון	1,292
כרמל מערבי	1,147
כרמליה	1,127
רמות רמז	993
כבירים	874
קריית שפרינצק	847
שכונות אחרות	12,077

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* עד יולי אותה שנה.

תרשים 5 : התפלגות פניות תושבים למוקד העירוני של עיריית חיפה בנושא חזירי בר*, לפי שנים, 2019 - 2024**

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

* הפניות למוקד העירוני בנושא חזירי בר כוללות פניות משני קודי מפגע ("חזירי בר" ו"חשש מחזירי בר").

** נתוני שנת 2024 מעודכנים לחודשים ינואר עד אוקטובר, ועד בכלל. לכן בוצעה אקסטרפולציה⁶¹ של נתונים אלה לצורך הערכת מספר הפניות השנתי.

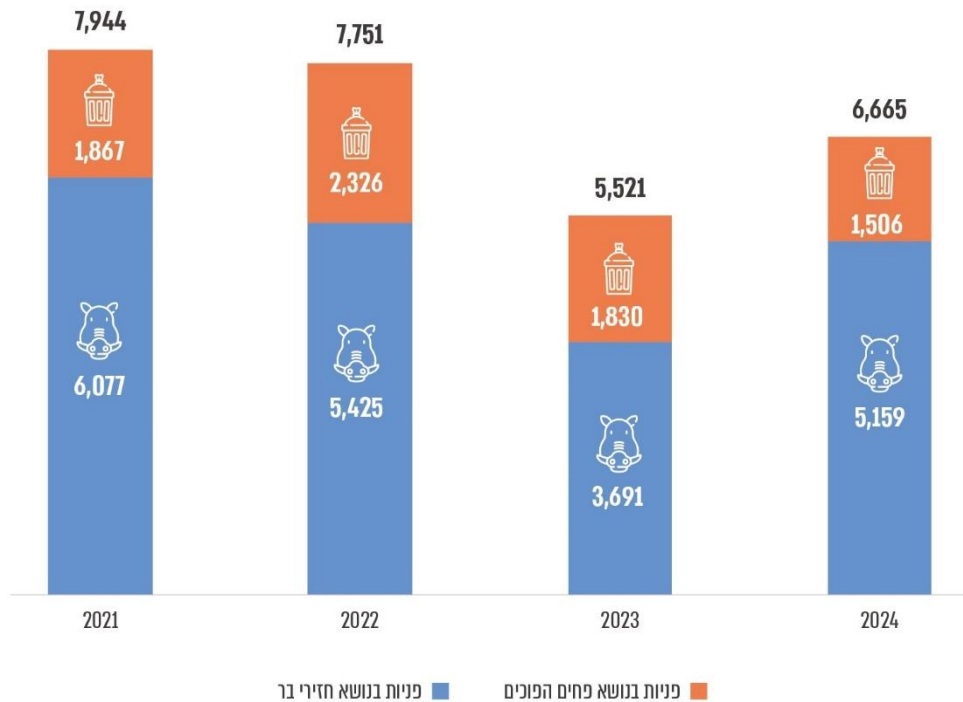
מהתרחשים עולה כי בשנים 2020 ו-2021 הסתמנה עלייה במספר הפניות בנושא חזירי בר למוקד העירוני של עיריית חיפה, וכי בכל אחת מהשנים נרשמה עלייה חדה בשיעור של כ-60% יחסית לשנה שקדמה לה. עוד עולה מהתרחשים כי בשנת 2022 החלה מגמת ירידה במספר הפניות ומגמה זו נמשכה בשנת 2023, ואילו בשנת 2024 שוב הסתמנה מגמת עלייה בשיעור של כ-40% יחסית לשנת 2023. בשנת 2021 מספר הפניות בנושא חזירי בר היה גדול יחסית למספרן בשאר השנים (פי 1.5 ממספרן הממוצע של הפניות בשנים 2019 - 2024 ללא שנת 2021).

בעיר **חיפה** קיימת תופעה שכיחה של הפיכת פחי אשפה על ידי חזירי הבר, שמוצאים מזון בפחי האשפה ולכן חוזרים ופוקדים אותם ברחובות העיר. החל משנת 2021 החל המוקד העירוני של עיריית חיפה לתעד פניות תושבים בנושא הפיכות פחים על ידי חזירי בר, כאינדקס נוספת למדידת היקף התופעה. ניתוח פניות התושבים בשני נושאים אלו (דיווח על חזירי בר ודיווח על הפיכות פחים) מאפשר לקבל תמונת מצב מדויקת יותר בעניין מספר חזירי הבר בתחום שיפוטתה של עיריית חיפה בשנים 2021 - 2024, כפי שמתואר בתרשים להלן.

תמוז התשפ"ה ■ יולי 2025

התמודדות הרשויות המקומיות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן

תרשים 6 : התפלגות פניות תושבים למוקד העירוני של עיריית חיפה בנושא חזירי בר ופחים הפוכים, לפי שנים, 2021 - 2024*

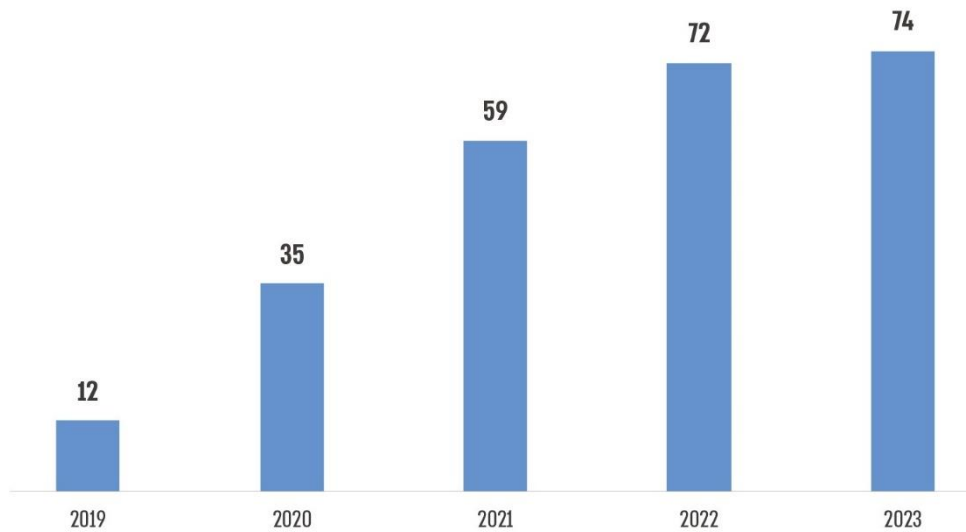
על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
 * נתוני שנת 2024 מעודכנים לחודשים ינואר עד אוקטובר, ועד בכלל. לכן בוצעה אקסטרפולציה של נתונים אלה לצורך הערכת מספר הפניות השנתי.

מהתרשים עולה כי בשנת 2023 חלה ירידה של כ-30% במספרן הכולל של הפניות בנושאי חזירי בר ופחים הפוכים לעומת שנת 2022, ובשנת 2024 נרשמה שוב עלייה של כ-20% במספר הכולל של הפניות בנושאים אלה. עם זאת, בחינה של מדד הפחים הפוכים לבדו מראה שמגמת הירידה בשנת 2023 נמשכה גם בשנת 2024 (ירידה של כ-18% יחסית לשנת 2023).

עיריית חיפה מסרה בתשובתה מאפריל 2025 כי על פי דוח סיכום פעולות העירייה ורטי"ג לדצמבר 2024, עדיין יש תושבים שתורמים למשיכת חזירי הבר על ידי האכלה מכוונת ולכן יש צורך בהיקף פעילות אכיפה נרחב.

מדד נוסף שיכול לתת אינדיקציה להיקפה של התופעה בחיפה הוא מספר התביעות והדרישות לתשלום המוגשות נגד העירייה בגין נזקים שנגרמים לרכוש ולגוף על ידי חזירי בר בתחומי שיפוטתה של העירייה.

תרשים 7: התפלגות התביעות והדרישות לתשלום שהוגשו נגד עיריית חיפה (ישירות וכצד ג') בגין חזירי בר, לפי שנים, 2019 - 2023*

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* נתוני שנת 2024 מעודכנים לחודשים ינואר עד מאי, לכן הם לא שולבו בתרשים.

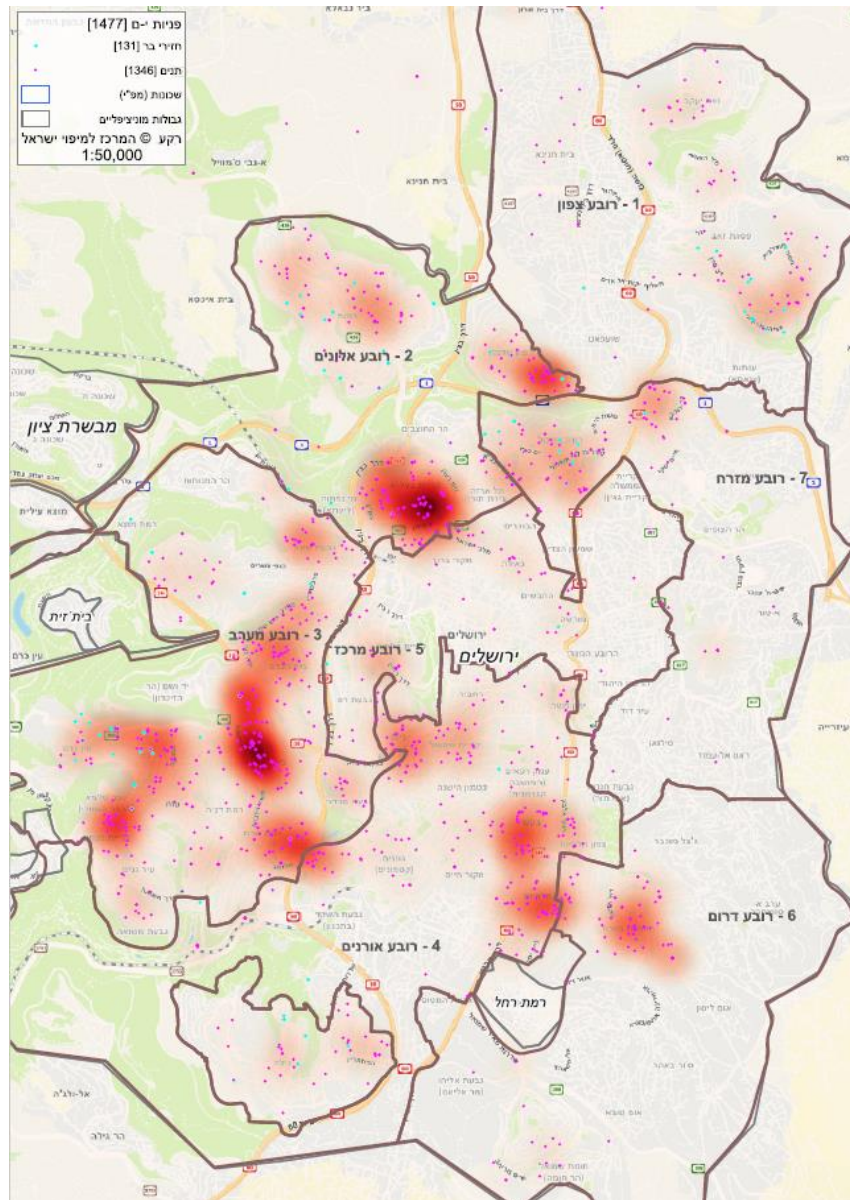
מהתרשים עולה כי בשנים 2019 - 2022 הסתמנה מגמת עלייה במספר הדרישות והתביעות המשפטיות שהוגשו נגד העירייה בנושא נזקים שנגרמים לרכוש ולגוף על ידי חזירי בר בתחומי שיפוט, אך מגמה זו נבלמה בשנת 2023.

מיפוי הפניות בנושא חזירי בר בתחום שיפוט של עיריית חיפה העלה כי ריכוז הפניות הגדול ביותר היה בשכונות המערביות ובשכונות הדרום-מזרחיות של העיר, הגובלות בשטחים המיוערים. ניתוח היקף הפניות בנושא פחים הפוכים וחזירי בר העלה כי בשנת 2023 הצטמצמה תופעת חזירי הבר (ירידה של כ-30% בהיקף הפניות בנושא חזירי בר יחסית לשנת 2022), אולם בשנת 2024 הסתמנה עלייה בשיעור של כ-20% בהיקף הפניות. עוד עלה כי בשנת 2023 התמתנה מגמת העלייה בהיקף התביעות המשפטיות נגד עיריית חיפה בגין חזירי בר.

עיריית ירושלים

פניות התושבים בנושא חזירי בר ותנים מתועדות במוקד העירוני של עיריית ירושלים, להלן המיפוי הגיאוגרפי של הפניות.

מפה 3 : מיפוי גיאוגרפי של פניות הציבור למוקד העירוני של עיריית ירושלים בנושא חזירי בר ותנים לפי אזורים, 2019 - ספטמבר 2024

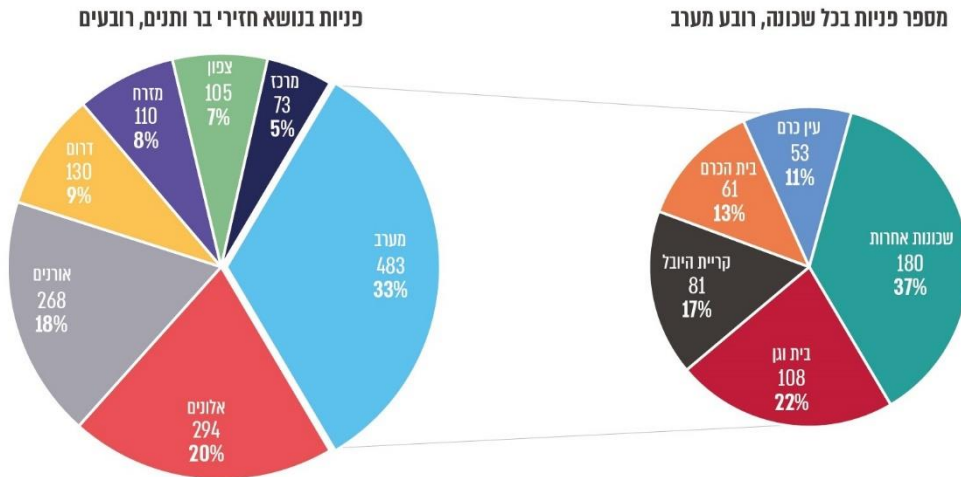

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
על פי נתוני עיריית ירושלים, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהמפה עולה כי בשנים 2019 - 2024 היקף פניות הציבור בנושא תנים בתחום שיפוט של עיריית ירושלים היה גדול יותר מאשר היקף הפניות בנושא חזירי בר באותן שנים. עוד עולה כי אומנם תופעת התנים בתחום שיפוט של עיריית ירושלים נפוצה יותר באזורים הקרובים לשטחים המיוערים, אולם יש ריכוזים של פניות בנושא תנים גם באזורים שאינם גובלים בשטחים מיוערים ברובע דרום וברובע אורנים.

בתרשים להלן מוצגת התפלגות של פניות הציבור למוקד העירוני של עיריית ירושלים בנושא חזירי בר ותנים בשנים 2019 - 2024, לפי הרובעים שמהם התקבלו הפניות, בתוספת פירוט של חלק מהשכונות ברובע מערב.

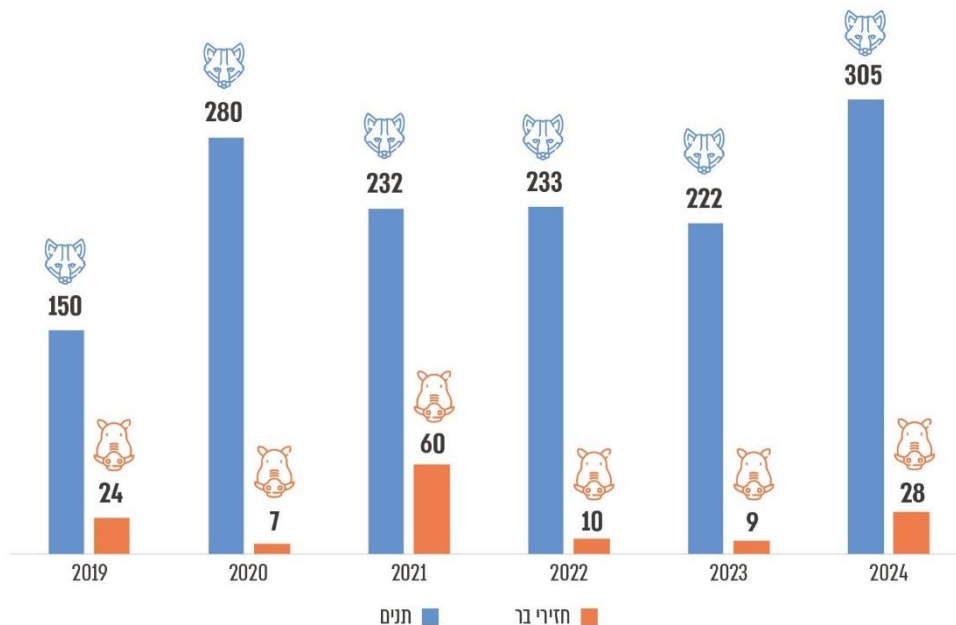
תרשים 8: התפלגות פניות* תושבים למוקד העירוני של עיריית ירושלים בנושא חזירי בר ותנים, לפי רובע, 2019 - 2024

על פי נתוני עיריית ירושלים, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* מספר הפניות המוצגות בתרשים זה שונה ממספר הפניות הכולל שהתקבלו במוקד העירוני בנושא חזירי בר ותנים, כיוון שבתהליך ההמרה לא ניתן היה לשייך חלק מהפניות לרובע מסוים.

מהתרשים עולה כי בשנים 2019 - 2024 ריכוז הפניות הגדול ביותר למוקד העירוני של עיריית ירושלים בנושא תנים וחזירי בר היה ברובעים מערב (33%) ואלונים (20%), אשר גובלים בשטחים המיוערים.

תרשים 9: התפלגות פניות תושבים למוקד העירוני של עיריית ירושלים בנושא חזירי בר ותנים לפי שנים, 2019 - 2024*

על פי נתוני עיריית ירושלים, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* הנתונים לשנת 2024 מעודכנים לחודשים ינואר עד ספטמבר, ועד בכלל. לכן בוצעה אקסטרפולציה של נתונים אלה לצורך הערכת מספר הפניות השנתי.

מהתרשים עולה כי פניות תושבי ירושלים למוקד העירוני בשנים 2019 - 2024 היו בעיקר בגין תנים, וכי בשנת 2024 הסתמנה עלייה בשיעור של 37% בפניות בנושא זה יחסית לשנת 2023. עוד עולה כי מספר הפניות בשנת 2021 בנושא חזירי בר היה גדול במידה ניכרת ממספרן בשאר השנים המוצגות בתרשים (פי 3.8 ממספרן הממוצע של הפניות בשנים 2019 - 2024 ללא שנת 2021). אשר לתביעות

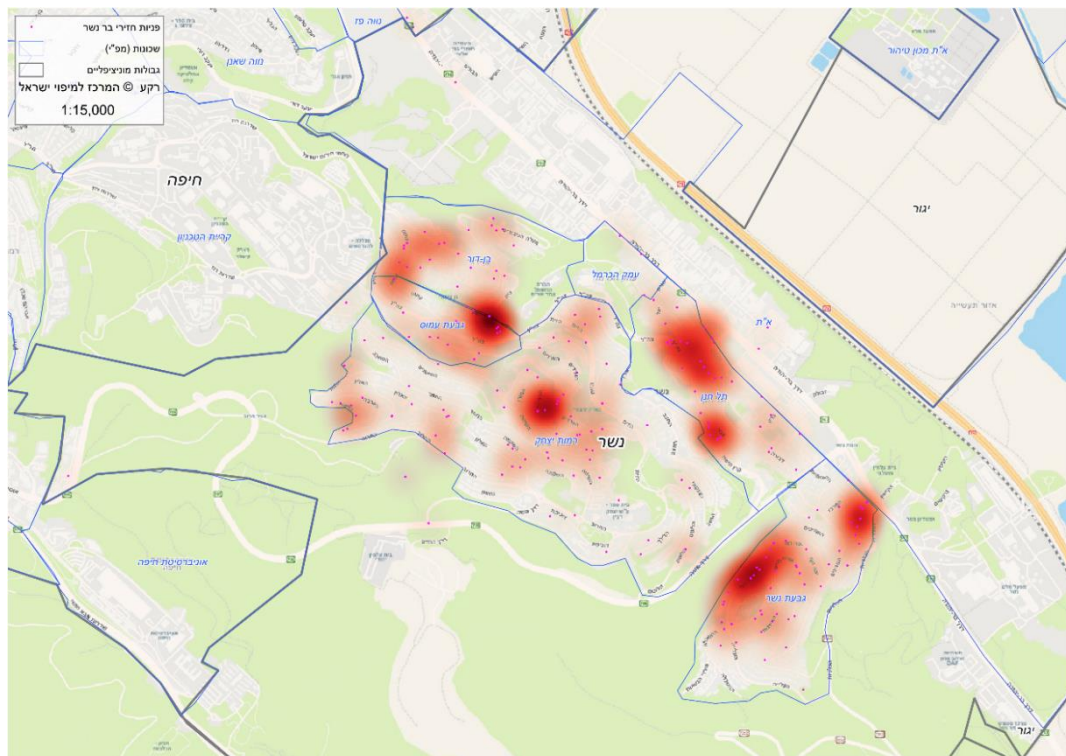
בנושא חזירי בר ותנים, לא התקבלו בעיריית ירושלים תביעות משפטיות בנושאים אלו בחודשים ינואר 2019 - ספטמבר 2024.

מיפוי הפניות בנושא חזירי בר ותנים בתחום שיפוטתה של עיריית ירושלים בשנים 2019 - 2024
העלה כי היקפה של תופעת התנים היה גדול מהיקף תופעת חזירי הבר בעיר (1,422 פניות בנושא תנים לעומת 138 פניות בנושא חזירי בר). עוד עלה כי אף שריכוז הפניות הגדול ביותר בנושא חזירי בר ותנים הוא בשכונות המערביות של העיר, הגובלות בשטחים המיוערים, היה מספר לא מבוטל של פניות באזורים הדרום-מזרחיים של העיר, אשר אינם גובלים בשטחים מיוערים. ניתוח הפניות העלה כי בשנת 2024 הייתה עלייה בשיעור של כ-37% בהיקף הפניות בנושא תנים, וכי בשנת 2021 הסתמנה עלייה בהיקף הפניות בנושא חזירי בר (פי 3.8 ממוצע הפניות בשנים 2019 - 2024 ללא שנה זו).

עיריית נשר

פניות התושבים בנושא חזירי בר מתועדות במוקד העירוני של עיריית נשר, להלן המיפוי הגיאוגרפי של הפניות⁶².

מפה 4: מיפוי גיאוגרפי של פניות הציבור למוקד העירוני של עיריית נשר בנושא חזירי בר, 2020 - נובמבר 2024

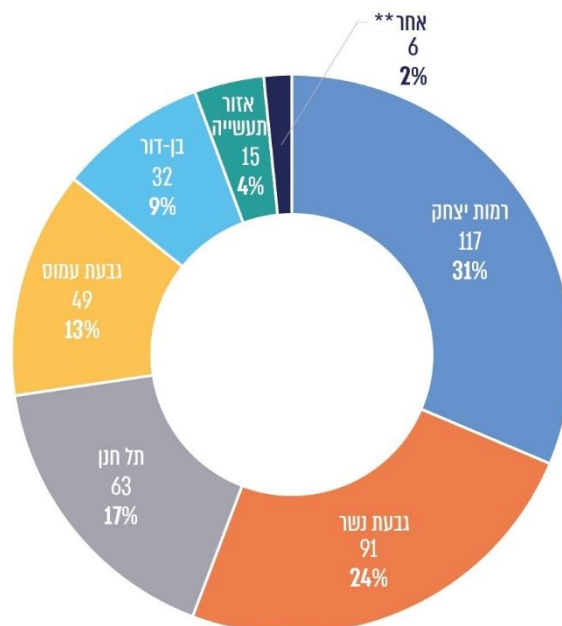

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
על פי נתוני עיריית נשר, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהמפה עולה כי בשנים 2020 - 2024, בתחום שיפוטתה של עיריית נשר, יש ריכוז גדול של פניות בנושא חזירי בר בשכונות גבעת נשר, בעיקר באזור הצפון-מערבי של השכונה, הגובל בנחל נשר שתחום בין כביש ראשי ובין השכונה. עוד עולה מהמפה כי יש ריכוז גדול של פניות במרכז שכונת רמת יצחק וכן בשכונת תל חנן, השוכנת בחלקה הצפוני של העיר, ובגבול בין שכונות גבעת עמוס ובן דור.

⁶² התקבלו נתונים עד 6.11.24. בחודשים ינואר 2019 - נובמבר 2024 התקבלו במוקד העירוני של עיריית נשר ארבע פניות בנוגע לתנים. כיוון שמספר הפניות קטן יחסית לפניות בנוגע לחזירי בר, המיפוי והניתוח אינם כוללים פניות אלה.

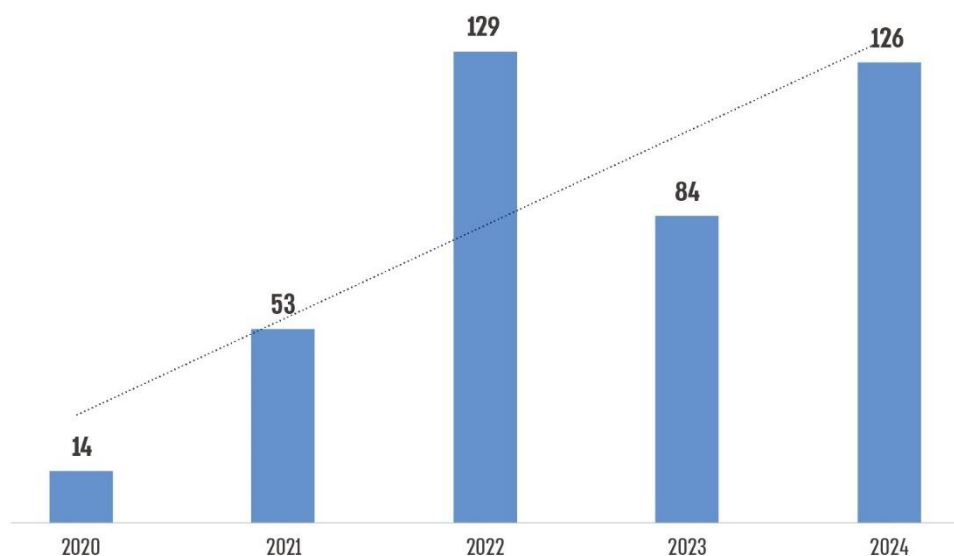
תרשים 10 : התפלגות פניות תושבים למוקד העירוני של עיריית נשר בנושא חזירי בר, לפי שכונה, 2020 - 2024

על פי נתוני עיריית נשר, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
 * מספר הפניות המוצגות בתרשים זה שונה ממספר הפניות הכולל שהתקבלו במוקד העירוני בנושא חזירי בר ותנים, כיוון שבתהליך ההמרה לא ניתן היה לשייך חלק מהפניות לשכונה מסוימת.
 ** שכונת עמק הכרמל - 4 פניות, אזור התעשייה בצומת הקריות, חוף שמן - 2 פניות.

מהתרשים עולה כי בשכונות הדרום-מערביות של העיר גבעת נשר ורמות יצחק, הגובלות בשטחים המיוערים, יש ריכוז גדול של פניות בנושא חזירי בר בשנים 2020 - 2024 (55% בשתי שכונות אלה), אולם גם בשכונת תל חנן, השוכנת בחלקה הצפוני של העיר ואינה גובלת בשטחים המיוערים, יש ריכוז פניות גדול יחסית (17%).

תרשים 11 : התפלגות פניות תושבים למוקד העירוני של עיריית נשר בנושא חזירי בר לפי שנים, 2020 - 2024*

על פי נתוני עיריית נשר, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
 * הנתונים לשנת 2024 מעודכנים עד 6.11.24. לכן בוצעה אקסטרפולציה של הנתונים לצורך הערכת מספר הפניות השנתי.

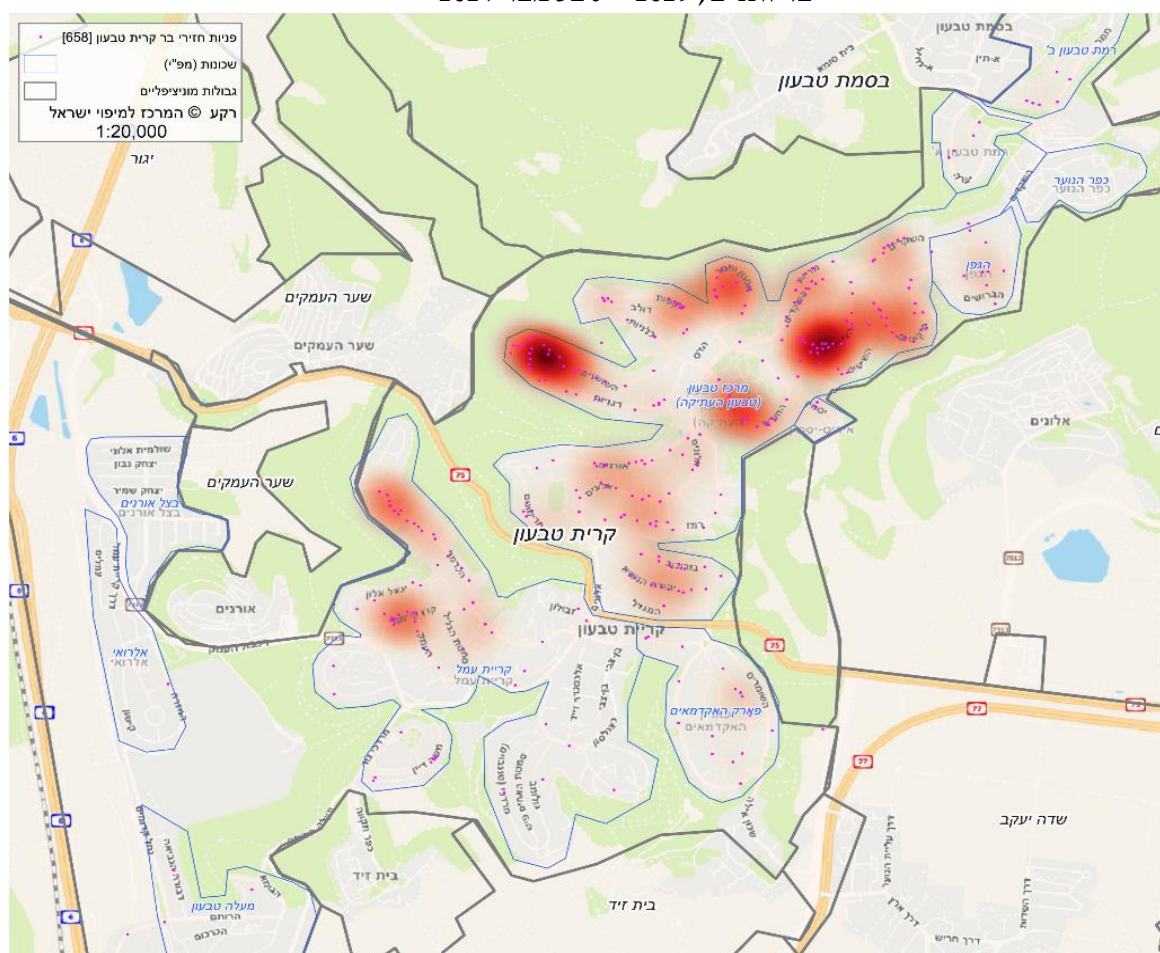
מהתרחשים עולה כי בשנת 2024 היקף הפניות בנושא חזירי בר היה גדול פי תשעה מהיקפן בשנת 2020. אשר לתביעות בנושא חזירי בר ותנים, לא התקבלו בעיריית נשר תביעות משפטיות בנושאים אלו בחודשים ינואר 2019 - ספטמבר 2024.

מיפוי הפניות בנושא חזירי בר בשנים 2020 - 2024 למוקד העירוני של עיריית נשר העלה כי קיימים ריכוזי פניות הן באזורים הדרום-מערביים של העיר (54%), הגובלים בשטחים המיוערים, והן באזור הצפוני של העיר אשר אינו סמוך לשטחים מיוערים (17%).

המועצה המקומית קריית טבעון

פניות התושבים בנושא חזירי בר מתועדות במוקד המועצה המקומית קריית טבעון, להלן המיפוי הגיאוגרפי של הפניות⁶³.

מפה 5: מיפוי גיאוגרפי של פניות הציבור למוקד המועצה המקומית קריית טבעון בנושא חזירי בר ותנים, 2019 - ספטמבר 2024

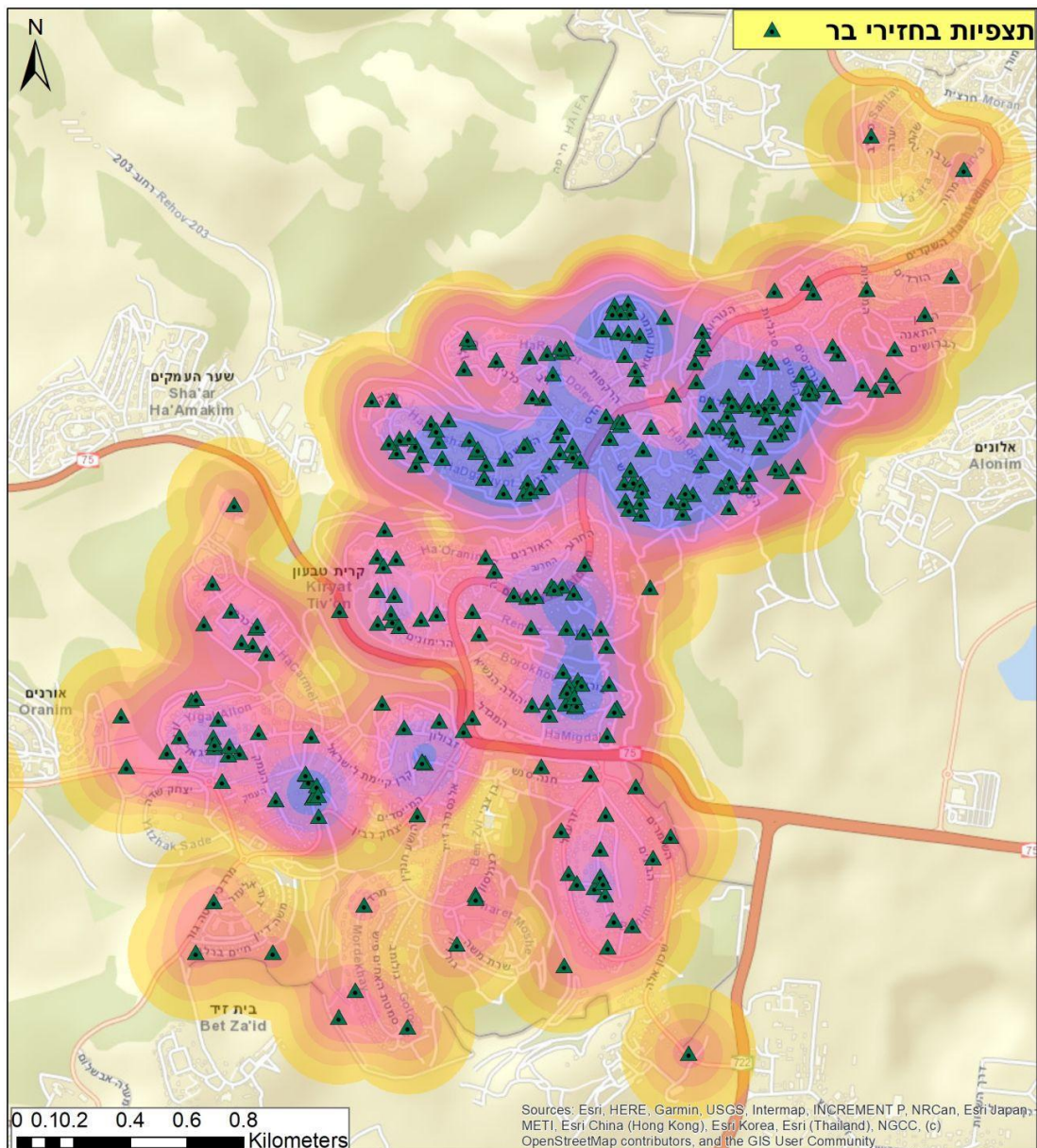
המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
על פי נתוני המועצה המקומית קריית טבעון, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

ממפה 5 עולה כי בשנים 2019 - 2024, בתחום שיפוטתה של המועצה המקומית קריית טבעון, ריכוז הפניות בנושא חזירי בר היה גדול יותר בחלקה הצפוני של מרכז טבעון (טבעון העתיקה), בעיקר באזורים הגובלים בשטחים המיוערים.

⁶³ במוקד המועצה לא התקבלו פניות בנושא תנים בתקופה זו.

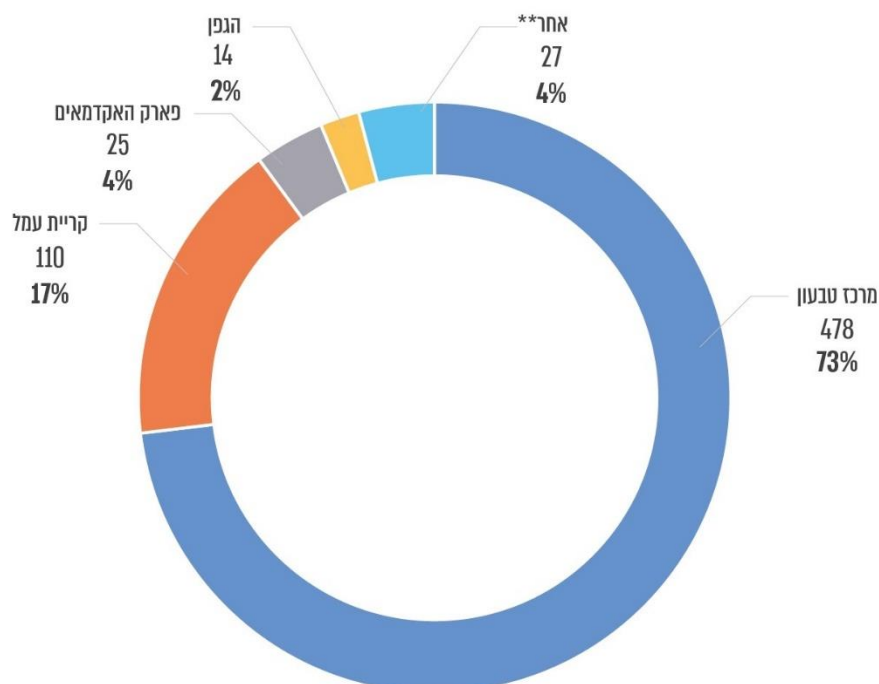
המועצה המקומית קריית טבעון מסרה לצוות הביקורת בתשובתה מאפריל 2025 כי היא ביצעה מיפוי של פניות התושבים בנושא חזירי בר, לרבות יצירת מפת חום ומיפוי נתיבי חדירה של חזירי בר אל היישוב. להלן במפה 6 תוצג דוגמה למיפוי שערכה המועצה.

מפה 6: מפת חום של תצפיות חזירי בר במועצה המקומית קריית טבעון, 2021

המקור: המועצה המקומית קריית טבעון.

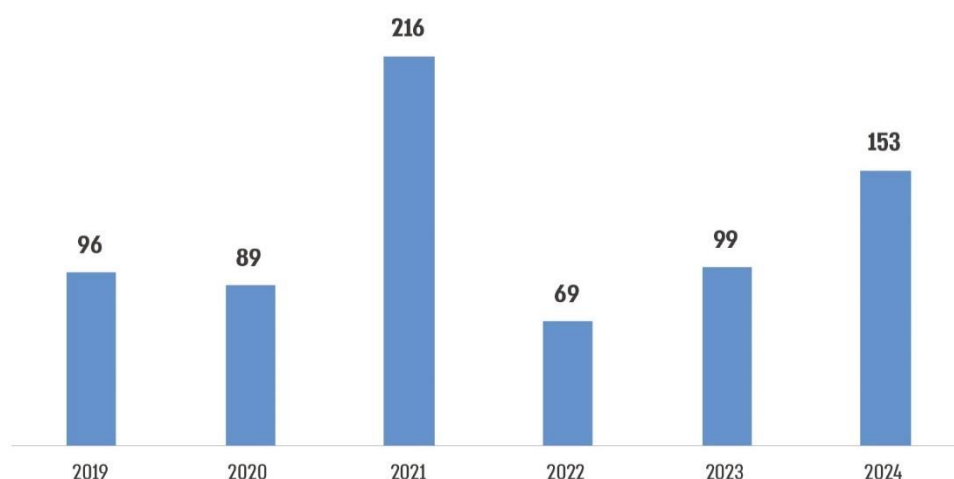
תרשים 12: התפלגות פניות* תושבים למוקד המועצה המקומית קריית טבעון בנושא חזירי בר, לפי שכונה, 2019 - 2024

על פי נתוני המועצה המקומית קריית טבעון, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
 * מספר הפניות המוצגות בתרשים זה שונה ממספר הפניות הכולל שהתקבלו במוקד העירוני בנושא חזירי בר ותנים, כיוון שבתהליך ההמרה לא ניתן היה לשייך חלק מהפניות לשכונה מסוימת.
 ** שכונות שבהן מספר הפניות קטן מעשר.

מהתרשים עולה כי מרבית פניות התושבים למוקד במועצה בנושא חזירי בר בשנים 2019 - 2024 התקבלו ממרכז טבעון (73%), אולם גם בשכונת קריית עמל, השוכנת בחלקה הדרום-מערבי של המועצה התקבלו כ-17% מהפניות בנושא זה באותן שנים.

תרשים 13: התפלגות פניות תושבים למוקד המועצה המקומית קריית טבעון בנושא חזירי בר, לפי שנים, 2019 - 2024*

על פי נתוני המועצה המקומית קריית טבעון, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
 * הנתונים לשנת 2024 מעודכנים ליולי. לכן בוצעה אקסטרפולציה של הנתונים לצורך הערכת מספר הפניות השנתי.

מהתרשים עולה כי בשנת 2021 מספר הפניות בנושא חזירי בר היה גדול בהרבה ממספרן ביתר השנים בתרשים (פי 2.1 ממוצע הפניות בשנים 2019 - 2024 ללא שנת 2021). כמו כן, לא התקבלו

במועצה המקומית קריית טבעון תביעות משפטיות בנושא חזירי בר ותנים בחודשים ינואר 2019 - ספטמבר 2024.

מיפוי הפניות שהתקבלו במוקד המועצה המקומית קריית טבעון בנושא חזירי בר בשנים 2019 - 2024 העלה כי היה ריכוז גדול של פניות בחלקה הצפוני של מרכז טבעון (טבעון העתיקה - 478 פניות בשכונה זו) ובשכונה נוספת בדרום מערב המועצה (קריית עמל - 110 פניות בשכונה זו), לרוב בסמוך לשטחים המיוערים.

ניתוח פניות הציבור למוקדים העירוניים ברשויות שנבדקו העלה כי בשנים 2019 - 2024 היקף תופעת חזירי הבר בחיפה היה גדול פי 29 מאשר בשאר הרשויות שנבדקו (24,620 פניות לעומת ממוצע של 840 בשלוש הרשויות האחרות), זאת בהשוואה למספר התושבים בחיפה, שגדול פי 12 ממספר התושבים בנשר ופי 15 ממספר התושבים בקריית טבעון⁶⁴. המיפוי בארבע הרשויות שנבדקו מצביע על כך שתופעת חזירי הבר והתנים אינה רק מנת חלקן של השכונות הסמוכות לשטחים מיוערים, וכי מינים מתפרצים אלו כבר חדרו ללב ליבו של המרחב העירוני.

מניתוח הפניות בנושא חזירי בר למוקדי עיריית חיפה, נשר והמועצה המקומית קריית טבעון עלה כי תופעת חזירי הבר החמירה בתחום שיפוטן של רשויות אלה⁶⁵ בשנים 2019 - 2024, ואילו בירושלים תופעת התנים מטרידה את תושבי הרשות יותר מתופעת חזירי הבר. עוד עלה כי מספר הפניות למוקדי הרשויות חיפה, ירושלים והמועצה המקומית קריית טבעון בנושא חזירי בר בשנת 2021 היה גדול בהרבה ממספרן ביתר השנים שנבדקו, דבר אשר עשוי להעיד כי היקף התופעה מושפע מגורמים נוספים מעבר לפעולות הרשויות. למשל במחקרים נמצא כי הסגרים עקב מגפת הקורונה וצמצום הפעילות האנושית בעיר גרמו לעלייה במספר חיות הבר שנצפו בערים.

פעולות הרשויות שנבדקו לטיפול בחזירי בר ובתנים

ביצוע מחקרים על ידי הרשויות שנבדקו

בעוד רט"ג נדרשת לקדם מחקרים בתחומי שמירת הטבע וערכי הטבע, הרשויות המקומיות אינן נדרשות לכך. עם זאת, ביצועם של מחקרים עשוי לייעל ולמקד את הטיפול הדרוש בנושא.

הבדיקה העלתה כי מבין הרשויות שנבדקו עיריית חיפה והמועצה המקומית קריית טבעון ביצעו מחקרים בנושא חזירי הבר, כמפורט להלן:

עיריית חיפה

עיריית חיפה ערכה מחקר בין היתר בשיתוף עם פרופסור מהחוג לגאוגרפיה באוניברסיטת חיפה בנושא בחינת התפוצות וההתנהגות של חזירי הבר בחיפה, ובאוקטובר 2020 פורסם הדוח המסכם של המחקר⁶⁶. מטרת המחקר היו לבחון ולהבין את דפוסי התנועה של חזירי הבר במרחב העיר חיפה, לבחון את הגורמים המשפיעים על דפוסים אלו ולאמוד את גודל האוכלוסייה. במסגרת המחקר בוצעו מגוון פעולות המתבססות על לכידה שידור המיקום של חזירי בר באמצעות קולרי GPS, הצבת מצלמות מופעלות חיישן לניטור החזירים, ניתוח נתונים שהתקבלו במוקד 106 בעיריית חיפה וביצוע סקרים רגליים לבחינת המקומות שאליהם נמשכים החזירים.

מהממצאים עלה כי בחיפה מרחקי התנועה של חזירי בר במרחב העירוני קטנים יחסית למרחקי התנועה שלהם בשטחים פתוחים. כמו כן, צפיפות החזירים גבוהה יחסית למדווח באזורים אחרים

64 מספר התושבים בירושלים גדול פי 3.4 ממספר התושבים בחיפה.

65 יובהר כי הנתונים לגבי עיריית נשר הם לגבי השנים 2020 - 2024.

66 הדוח הוכן על ידי דן מליקסון, אחיעד דוידסון ואלה אבידור, החוג לגאוגרפיה ולימודי הסביבה באוניברסיטת חיפה במימון עיריית חיפה.

בעולם ובארץ. במחקר הוסבר כי הצפיפות הגבוהה והמוביליות הנמוכה נובעים ככל הנראה ממצאי גבוה של מזון. מאיתור המקומות שאליהם החזירים חוזרים כדי לשחר מזון אפשר ללמוד כי הגורם העיקרי למשיכתם הוא השלכת פסולת.

הניתוח שבוצע במחקר הצביע על קשר סטטיסטי הדוק בין פחי אשפה הפוכים לבין נוכחות חזירי הבר. הסתמך כי מניעת הנגישות של פחי האשפה, המביאה לצמצום מקורות המזון העומדים לרשות חזירי הבר, עשויה להביא להפחתת מספרם של חזירי הבר הנמצאים ברחובות בטווח הקצר ואף לצמצום גודל האוכלוסייה בטווח הארוך. גם מניתוח של פניות למוקד 106 ניתן ללמוד כי פחי האשפה הם מוקד משיכה לחזירים.

בדוח המסכם נסקרו פתרונות ממשקיים אפשריים בנוגע לאוכלוסייה ולבתי הגידול והמרחב: מהניסיון שהופק במדינות העולם עולה כי ציד אינו כלי יעיל לטיפול באוכלוסייה, אם כי הוא יכול לשמש כלי להרחקת פרטים ספציפיים שהם בבחינת מפגע או מטרד. גידור מקומי והפחתת היקף השלכת הפסולת עשויים להיות יעילים בצמצום הקונפליקט. כדי לעשות זאת באופן המיטבי יש צורך בשיתוף התושבים ובדיאלוג עימם, כלומר בהסברה.

אחת המסקנות המרכזיות מהמחקר הייתה כי בין שיינקטו פעולות כלשהן ובין לאו לצמצום אוכלוסיית חזירי הבר, חשוב מאוד להמשיך לאמוד את גודל האוכלוסייה שלהם, הן בשטחים הפתוחים והן במרחב הבנוי. השימוש במצלמות מופעלות חיישן נותן מענה על צורך זה ומאפשר להעריך האם לאורך השנים חל שינוי באוכלוסיות חזירי הבר ומהי יעילות פעולות הממשק השונות.

המועצה המקומית קריית טבעון

החל משנת 2020 המועצה המקומית קריית טבעון מימנה ניסוי שהתקיים בתחום שיפוט, בנושא השפעת מקורות מים על פעילות חזירי הבר בסביבה האורבנית (להלן - הניסוי)⁶⁷. מטרת הניסוי הייתה לבחון אם נקודות לחות⁶⁸ יקטינו את כניסת חזירי הבר לשכונות המועצה, בעיקר בעונות החמות. בתמונה להלן מוצגת נקודה לחה כאמור.

תמונה 4: חזירי בר בנקודה לחה, קריית טבעון

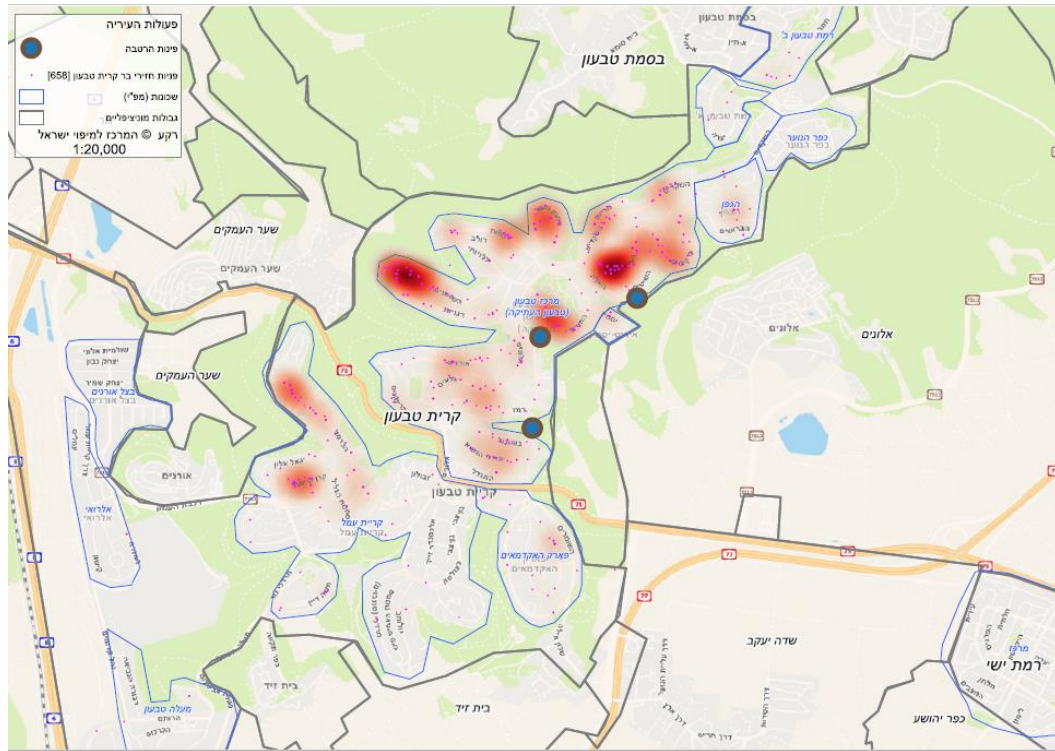
צולם על ידי רועי טלבי. <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001377675>.

⁶⁷ דן מרמור, פרופ' אורי שיינס, רועי טלבי, השפעת מקורות מים על פעילות חזירי הבר בסביבה האורבנית, המסמך אינו נושא תאריך.

⁶⁸ נקודות רטובות שאותן יוצרים באופן מלאכותי במסגרת הניסוי.

במסגרת הניסוי אותרו נתיבים מרכזיים של חדירת חזירי בר ליישוב, הותקנו מצלמות תנועה לניטורם והוקמו שלוש "נקודות לחות" במקומות המתוארים במפה להלן.

מפה 7: נקודות לחות שהוקמו בקריית טבעון במסגרת הניסוי

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
על פי נתוני המועצה המקומית קריית טבעון, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

הניסוי בוצע בחודשים יוני - נובמבר 2020 ובמסגרתו הוצבו 20 מצלמות היקפיות המנטרות שבילים, שלוש מצלמות המנטרות את הנקודות הלחות ומצלמת ביקורת ברחוב הנרקיסים. תוצאות הניסוי העידו על הפחתת מספר חזירי הבר שנצפו במצלמות ההיקפיות לאחר הקמת נקודות הלחות יחסית למספר חזירי הבר שנצפו במצלמת הביקורת.

המסקנות שהופקו מממצאי הניסוי היו כי יש נקודות לחות השפעה על כניסת חזירי בר לשכונות המועצה המקומית **קריית טבעון**, וכי מוצע לערוך מחקר המשך ביישובים נוספים, על פני תקופות נוספות, ועל אוכלוסיות חזירי בר שונות.

הנקודות הלחות הופעלו בחודשים מאי - ספטמבר בכל אחת מהשנים 2020 - 2023, עד לסגירתן באוגוסט 2024 על ידי המועצה המקומית **קריית טבעון**. המועצה מסרה לצוות הביקורת בדצמבר 2024 כי אחת הסיבות לסגירת הנקודות הלחות היא כדי לבחון אם הן גורמות להגדלת אוכלוסיית חזירי הבר בסביבתן.

משרד מבקר המדינה מציין לחיוב את עיריית חיפה והמועצה המקומית קריית טבעון על שיזמו ומימנו מחקרים וניסויים בנושא חזירי בר, כדי ליעל את הטיפול בתופעה בתחום שיפוטן. עם זאת, הן לא ביצעו מחקרי המשך שיכלו לספק מידע חשוב נוסף הדרוש לטיפול בנושא.

בשל התועלת הגלומה בביצוע מחקרים לשיפור וליעול של הטיפול בנושא חזירי בר ותנים, משרד מבקר המדינה ממליץ לעיריות ירושלים ונשר לקדם מחקרים בתחום זה. עוד מומלץ כי עיריית חיפה והמועצה המקומית קריית טבעון יבצעו מחקרי המשך וניטור שוטף של תופעת חזירי הבר בתחום שיפוטן.

מדיניות הרשויות שנבדקו לטיפול בחזירי בר ותנים

כאמור, הנחיות מינהליות הכוללות גם מדיניות הן כלי שבאמצעותו קובעת רשות מינהלית סדרי עבודה וכללים בתחומים שבסמכותה ובטיפול. מטרת ההנחיות היא לסייע לרשות המינהלית, בין היתר, לגבש מדיניות, לאחר בירור הנתונים ותוך התחשבות בגורמים ובשיקולים הנוגעים לעניין, ובכך להתוות דרך להשגת המטרות של הרשות⁶⁹. בחוק חופש המידע נקבע כי רשות ציבורית תעמיד לעיון הציבור את הנהלים הכתובים שלפיהן היא פועלת ושיש להן נגיעה או חשיבות לציבור.

על אף ההנחיות המינהליות בדבר גיבוש מדיניות בתחומים שבסמכותה של רשות מינהלית, ואף שבחוק חופש המידע נקבע כי עליה להעמיד לעניין הציבור את הנהלים הכתובים שלפיהם היא פועלת, עלה כי לעיריית ירושלים ונשר ולמועצה המקומית קריית טבעון אין מדיניות כתובה בנושא טיפול במינים מתפרצים בתחום שיפוטן, והן אינן מפרסמות לציבור את פעולותיהן לטיפול בחזירי הבר והתנים. בשנים 2021 - 2024 עיריית חיפה פרסמה לציבור באתר שלה במרשתת את מדיניותה לטיפול בחזירי הבר במסגרת דוחות סיכום פעילותה בנושא, בשיתוף רט"ג.

עיריית נשר מסרה בתשובתה מאפריל 2025 כי היא הציבה לעצמה יעד אסטרטגי לצמצום תופעת חזירי הבר ברחבי העיר בכ-50%, וכי היא שוקלת "לנקוט באסטרטגיה של עידוד הגירה מרצון של החזירים".

משרד מבקר המדינה מציין כי לצד החשיבות שבקביעת יעד אסטרטגי, על עיריית נשר לגבש מדיניות כתובה בנושא ולפרסמה לציבור.

כמו כן, על עיריית ירושלים והמועצה המקומית קריית טבעון לגבש מדיניות כתובה לטיפול במינים מתפרצים ולפרסמה לציבור. מדיניות כתובה שתכלול מטרות ויעדים אסטרטגיים ומדדים לבחינת האפקטיביות של הטיפול תסייע לרשויות שנבדקו בטיפול בחזירי הבר והתנים בתחום שיפוטן.

שיתוף פעולה בין הרשויות שנבדקו לרט"ג

תופעת החדירה של חזירי הבר והתנים לתחום שיפוטן של הרשויות המקומיות יצרה מטרד לתושבים שהרשויות נדרשו לטפל בו. תופעה זו הובילה לשיתוף פעולה המתקיים הלכה למעשה בין רשויות מקומיות לבין רט"ג לצורך טיפול בתופעה זו. שיתוף פעולה זה מאפשר בפועל ליצור את תוכנית הפעולה המגדירה את אמצעי הטיפול ואת הפעולות שנוקטות הרשויות המקומיות לטיפול בתופעת המינים המתפרצים.

בעוד שפעולות מסוימות, כגון סניטציה, יכולות להיות רלוונטיות לטיפול בכמה מינים מתפרצים, פעולות אחרות - כגון גידור - מכוונות בעיקר כלפי מין מסוים (חזירי בר במקרה זה). כמו שצוין לעיל, במקרים מסוימים רט"ג קובעת כי הנפקת היתר הציד לציידים, בהתאם לבקשת הרשות המקומית, תותנה בביצוען של חלק מפעולות אלה.

במדיניות רט"ג לוויסות מינים מתפרצים משנת 2016 נקבע כי רט"ג לא תפעל בעצמה בתוך שטחים עירוניים, וכשיתקבל מרשות מקומית דיווח על נזק מחיות בר תבחן רט"ג, בשיתוף עם הרשות המקומית, את האמצעים השונים להפחתת הנזקים. עוד נקבע במדיניות רט"ג כי אם יהיה צורך בדילול אוכלוסיות ובהמתת בעלי חיים, ייתן מנהל רט"ג את ההיתרים הדרושים בהתאם לחוק ולנהליה.

רט"ג מסרה לצוות הביקורת כי לא ניתן לתת לכלל הרשויות המקומיות מענה אחיד על תופעת המינים המתפרצים, וכי יש להתאימו להיקף התופעה בכל רשות. למשל, לגבי דילול אוכלוסיות חיות בר - אין מתווה אחיד של רט"ג לרשויות המקומיות, והטיפול באמצעי זה נקבע בסופו של

הנחיות היועץ המשפטי לממשלה מס' 1.0002, הנחיות מינהליות (יולי 2002).

דבר על פי הנהגת הרשות המקומית. עוד מסרה רט"ג כי היא יכולה להציע טיפול בסוגיה זו, אך היא אינה יכולה לחייב רשות מקומית לפעול בדרך מסוימת. למשל, מקום הציד ואופן ביצועו נתון לשיקולה של הרשות, כמובן בכפוף לקווים המנחים במדיניות רט"ג.

שיתוף הפעולה בין רט"ג לרשויות המקומיות בא לידי ביטוי, בין היתר, באמצעות "פקח למניעת נזקים לחקלאות" המועסק כפקח רט"ג ותפקידו העיקרי הוא לסייע לחקלאים להתמודד עם נזקים הנגרמים לחקלאות על ידי חיות הבר (להלן - פקח נזקי חקלאות). הפקח אחראי לתיאום ולביצוע של מדיניות רט"ג באזור הנתון לפיקוחו, תוך עדכון הפקח האזורי⁷⁰ בנושא. רט"ג מסרה לצוות הביקורת כי היא מעסיקה 14 פקחי נזקי חקלאות ברחבי הארץ, הפועלים בתחום שיפוטן של 15 רשויות מקומיות: שלוש עיריות, 11 מועצות אזוריות ואגודה שיתופית אחת.

בין תפקידיהם של פקחי נזקי חקלאות של רט"ג: איתור המזיק בשטח והנחיה מקצועית של החקלאי לעניין פתרון הבעיה; ליווי והכוונה של הרשות המקומית בתחום הסניטציה; ניהול תחום היתרי הציד; יצירת קשר עם גורמים מקצועיים בארץ ובחו"ל, וכן יצירת קשר עם משרדי ממשלה למציאת פתרונות מקוריים לבעיות נזקי החקלאות⁷¹. הפקחים מעניקים לרשויות המקומיות שירותים לא רק בנושא נזקים הנגרמים לחקלאות אלא גם בנושא טיפול במינים מתפרצים בשטחים העירוניים. למשל, רט"ג מסרה לצוות הביקורת כי פקחי נזקי חקלאות מעניקים את השירותים האמורים לעיריות **חיפה וירושלים**, המשתתפות בעלות העסקתם⁷². לדברי רט"ג, הגורם המפקח על ביצוע פעולות הרשויות המקומיות לטיפול במינים המתפרצים, לרבות פעולות שקבעה רט"ג כתנאי למתן היתרי ציד, הוא פקח נזקי חקלאות של רט"ג הפועל ברשות המקומית.

בביקורת עלה כי על אף שרט"ג מעסיקה 14 פקחי נזקי חקלאות ברחבי הארץ הפועלים בתחום שיפוטן של 15 רשויות מקומיות, ועל אף שרט"ג מסרה כי בין תפקידיו של פקח נזקי חקלאות לפקח על פעולות הרשויות המקומיות, לרט"ג אין נוהל המנחה את פקחי נזקי חקלאות בנוגע לפעולות הפיקוח שעליהם לבצע על פעולות הרשויות המקומיות לטיפול במינים מתפרצים, בהם חזירי בר ותנים, וכן בנוגע לתדירות הפיקוח ולתיעודו. במצב דברים זה, לרט"ג חסר מידע לגבי הפעולות שנוקטת כל רשות מקומית שאיתה היא משתפת פעולה בנושא הטיפול במינים מתפרצים, לרבות חזירי בר ותנים, הנדרש הן לצורך בקרה על פעולות הרשויות המקומיות בנושא, והן לצורך בחינת אפקטיביות הטיפול ועדכונו.

מומלץ כי רט"ג תעגן בנוהל את פעולות הפיקוח בתחום הטיפול במינים מתפרצים, בהם חזירי בר ותנים, הנדרשות מפקח נזקי חקלאות ברשות המקומית שבה הוא פועל, וכן את תיעוד פעולותיה של אותה רשות או לכל הפחות כלי בקרה על דיווחיה.

להלן תוצג סקירה של שיתוף הפעולה של הרשויות שנבדקו עם רט"ג ושל פעולותיהן לטיפול בחזירי בר ותנים בתחומים האלה: חסימת נתיבי חדירה לשכונות באמצעות גידור (להלן - גידור); צמצום מקורות מים ומזון; ויסות אוכלוסיית חזירי בר ותנים; ביצוע מחקרים וניסויים.

עיריית חיפה

באוגוסט 2021 חתמו עיריית חיפה ורט"ג על הסכם למתן שירותים על ידי רט"ג לצורך צמצום ומניעת תופעת חזירי הבר בחיפה, לתקופה של 5 שנים (להלן - הסכם רט"ג-חיפה). על פי ההסכם, רט"ג תעניק לעיריית חיפה שירותים באמצעות פקח ייעודי, לתכלול והכוונת הטיפול בחזירי בר בגבולות המוניציפליים של העיר חיפה. בהסכם נקבע כי הפקח יפעל לפי תוכנית עבודה שסוכמה

⁷⁰ פקח אזורי אחראי בין היתר לניהול השטח על פי ערכי רט"ג, לפיקוח על ערכי טבע מוגנים, ועל אתרי מורשת ושטחים פתוחים בכל אזור פיקוח, לאכיפת מכלול החוקים וההסמכות המסורות לפקחי הרשות ולטיפול במפגעים סביבתיים המשפיעים על משאבי הטבע.

⁷¹ הכשרתם של פקחי נזקי חקלאות כוללת השתתפות בקורס אכיפה, בקורס יסודות, בהשתלמות בנושא הנפקת היתרים, בהשתלמויות ירי ובהשתלמויות בנושא נזקי חקלאות ארציים ומחוזיים.

⁷² שיעור ההשתתפות של הרשות המקומית משתנה ונקבע בהתאם להסכם שנחתם עם רט"ג. למשל, עיריית ירושלים משלמת לרט"ג עבור שירותי פקח נזקי חקלאות סך של כ-240,000 ש"ח לשנה שהם שני שלישים מעלות העסקתו.

מראש בין הצדדים ואושרה על ידי רט"ג. תחומי האחריות שנקבעו לפקח בהסכם, כללו בין היתר, ניתוח נתונים קיימים ובדיקת מפגעי חזירי בר שדווחו למוקד העירוני, מיפוי מפגעים בשכונות העיר, מיפוי אזורי חדירה של חזירי בר, הכוונה וסיוע לביצוע פעולות אכיפה וביצוע פעולות הסברה לתושבים בשיתוף העירייה. עלות העסקתו של הפקח הייעודי ממומנת בחלקה על ידי עיריית חיפה.

באפריל 2024 חתמו הצדדים על מסמך הבנות (להלן - מסמך ההבנות) לפיו ימשיך שיתוף הפעולה בין עיריית חיפה ורט"ג כפי שנקבע בהסכם רט"ג-חיפה; רט"ג ועיריית חיפה יפעלו במסגרת "צוות משותף"⁷³ להמשך גיבוש תוכנית לצמצום ומניעת תופעת חזירי הבר בעיר; רט"ג תמשיך להעמיד לעיריית חיפה סיוע באמצעות הפקח מטעמה, זאת בהתבסס על העקרונות לטיפול המפורטים בנספח למסמך ההבנות. הפעולות העיקריות לטיפול בחזירי הבר בעיר, שעל הרשות לבצע על פי הנספח, מתוארות בתרשים להלן.

תרשים 14: הפעולות העיקריות שעיריית חיפה מבצעת במסגרת הטיפול בחזירי הבר בחיפה

 המתה של פרטים סוררים*	 חסימת נתיבי חדירה לשכונות	 צמצום מקורות מים ומזון
- המתה בירי - לכידה והמתה	- מיפוי - גידור	- סניטציה - אכיפה - הסברה

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

* על פי מסמך ההבנות, המתה של פרטים סוררים (חזירי בר שאיבדו את תחושת החשש מבני אדם ועלולים לסכן אותם) היא הפעילות המשלימה לפעולות המפורטות במסמך, והיא יכולה להתבצע באמצעות לכידה והמתה הומנית או באמצעות ירי בכפוף להיתר.

עוד נקבע בנספח למסמך ההבנות כי צוות משותף של העירייה ורט"ג יכין דוח חודשי בנושא הטיפול בתופעת חזירי הבר; כי היתרי הירי יינתנו לאזורים מוגדרים שיוסכמו על הצוות המשותף בהתאם לנוהל למתן היתרי ציד של רט"ג; כי היתרי הירי יותנו באיסוף הפגרים באופן מיידי ובאיסוף דגימה מכל פרט; וכי כל שינוי בתוכנית העבודה וכל פרסום לציבור יהיו בהסכמת הצוות המשותף.

החל מנובמבר 2021 עיריית חיפה פרסמה באתר שלה במרשתת את דוחות סיכום הפעילות בנושא צמצום הקונפליקט בין תושבי העיר לחזירי הבר בעיר. נכון למועד סיום הביקורת, הדוח האחרון בנושא פורסם בנובמבר 2024, ומוצג בו סיכום פעילות רט"ג והעירייה באוקטובר באותה השנה.

מהביקורת עלה כי צוותי עיריית חיפה פועלים בשיתוף פעולה עם רט"ג לצמצום הקונפליקט בין חזירי הבר לתושבי העיר.

⁷³ צוותי העבודה כוללים עובדי עירייה ועובדי רט"ג. באוקטובר 2024 הצוות כלל שני עובדי רט"ג, עובד עירייה ופרויקטור לטיפול בחזירי בר מטעם העירייה.

עיריית ירושלים

במסגרת שיתוף הפעולה בין רט"ג לעיריית ירושלים היא מקבלת שירותי ייעוץ מפקח נזקי חקלאות של רט"ג. רט"ג מנפיקה לעירייה היתרים לצורך לכידת חיות בר מרחבי העיר, איסוף וטיפול בהן, לרבות המתת חיות בר פצועות וחולות.

במרץ 2023 עיריית ירושלים ורט"ג חתמו על הסכם לחמש שנים ולפיו העירייה מעוניינת להזמין מרט"ג שירותי ייעוץ למניעת נזקי חקלאות (להלן הסכם רט"ג - ירושלים), זאת כדי למזער את הנזקים שגורמות חיות הבר לחקלאות בתחום שיפוטתה של העירייה. בהסכם נקבע כי השירותים יסופקו על ידי נציג רט"ג (להלן - פקח ירושלים) ויכללו, בין היתר, ליווי, קידום ומתן פתרונות למפגעי החקלאות. עוד צוין כי השירותים שיינתנו על ידי פקח ירושלים ייקבעו על פי תוכנית עבודה שנתית שאותה יאשרו במשותף ובכתב עיריית ירושלים ורט"ג.

בנספח א' להסכם רט"ג - ירושלים מפורטים השירותים שתספק רט"ג באמצעות פקח ירושלים ומפורטת הגדרת התפקיד של פקח ירושלים בנושא התמודדות עם נזקי חיות בר במשק האדם ומניעת נזקיהן בתחום שיפוטתה של עיריית ירושלים. בהגדרת התפקיד שבהסכם צוין כי פקח ירושלים יהיה עובד רט"ג הכפוף למנהל מרחב ירושלים ברט"ג; הוא יעבוד על פי תוכנית עבודה משותפת של העירייה ורט"ג, שתיקבע מראש; אחת לחודשיים הפקח ידווח לצוות משותף של שני הגופים על פעילותו.

העירייה קיימה ישיבות עדכון עם פקח ירושלים ונציגי רט"ג ביוני 2023 ובפברואר 2024. בישיבה מפברואר 2024 בוצעה סקירה של הפעילות שבוצעה עד לאותה עת וסוכם בין היתר כי פקח ירושלים יכין תוכנית עבודה הכוללת לוחות זמנים לביצועה⁷⁴.

בביקורת עלה כי למרות האמור בנספח א' להסכם רט"ג - ירושלים בדבר גיבוש תוכנית עבודה משותפת לטיפול במניעת נזקי חיות בר בתחום שיפוטתה של העירייה, נכון למועד סיום הביקורת, דצמבר 2024, עיריית ירושלים ופקח ירושלים לא גיבשו תוכנית עבודה כאמור.

עיריית ירושלים מסרה בתשובתה מאפריל 2025 כי לצורך טיפול מקצועי בנושא, קיים שיתוף פעולה מצוין בין העירייה ורט"ג, הכולל התקשרות להעסקת פקח לטיפול בממשק תושבי העיר עם חיות הבר. עוד מסרה העירייה כי העסקת הפקח שהחלה מעט לפני שבעה באוקטובר 2023 נפגעה רבות בגלל גיוס הפקח ועובדים נוספים למילואים, וכי שיתוף פעולה זה יימשך ובכלל זה ביצוע סקרים, ניסוח נוהלי עבודה והפקת לקחים מהפעולות שמבוצעות והממצאים שנאספים.

רט"ג מסרה בתשובתה כי הנושא של תוכנית עבודה בממשק חיות הבר עם טבע עירוני מחייב לימוד מעמיק של התנהגות בעלי החיים, וכי בשל היותו של הפקח במילואים בחלק ניכר מהתקופה לאחר שהחלה העסקתו, היא העדיפה לעבוד בתוכנית עבודה לטווח קצר ובכך לנצל ככל האפשר את נוכחותו בשטח. עוד מסרה רט"ג כי במהלך העבודה הוצבו מצלמות מעקב והושקע לא מעט בלמידה וככל הנראה בשנה הקרובה תוכן תוכנית עבודה שנתית.

על עיריית ירושלים ורט"ג לקיים את האמור בנספח א' להסכם ולגבש תוכנית עבודה למניעת נזקי חיות בר, אשר תכלול, בין היתר, את המטרות שהעירייה ורט"ג מבקשות להשיג, את הפעולות שעל העירייה ורט"ג לבצע כדי להשיג את אותן מטרות ויעדים למדידת האפקטיביות של פעולות אלה.

⁷⁴ עיריית ירושלים מסרה כי פקח ירושלים החל בעבודתו ביוני 2023. הפקח גויס לשירות מילואים לתקופות ארוכות, לכן התקיימו שתי ישיבות עדכון. נוכחותו הייתה לתקופות קצרות לסירוגין, בתקופות אלה הוא עסק בפתרון בעיות נקודתיות ופחות בלמידה וגיבוש מדיניות ופתרונות.

עיריית נשר

עיריית נשר לא חתמה על הסכם למתן שירותים עם רט"ג ופקח נזקי חקלאות לא פועל בתחום שיפוטתה. אף על פי כן עיריית נשר משתפת פעולה עם רט"ג, בין בנושא היתרי ציד בירי של חזירי בר על ידי רט"ג ובין בהיבטים נוספים, כמפורט להלן.

באוגוסט 2022 התקיימה פגישה בין נציגי עיריית נשר לבין נציגי רט"ג בנושא טיפול בחזירי בר, תנים ושפני סלע. במהלך הפגישה עיריית נשר הציגה את הפעולות שביצעה בנושא, ורט"ג סקרה את דרכי ההתמודדות שלה עם מינים מתפרצים. בסיכום הפגישה צוין, בין היתר, כלהלן: רט"ג תעביר חומרים מטעמה למסע פרסום להעלאת מודעות לתושבים בנושא חיות הבר; רט"ג תקצה יועץ שילווה את העירייה בנושא גידור במקומות שבהם יש נתיבי כניסת חזירים לעיר; רט"ג תלווה את עיריית נשר בהכנת תוכנית בנושא הטיפול בחזירים, בשפני סלע ובתנים; באחריות אגף שפ"ע בעיריית נשר לוודא כי בשעות הערב יתוגבר פינוי האשפתונים בגני המשחקים; וכי רט"ג תמשיך לשתף פעולה עם העירייה בנושא חידוש היתרי ציד.

באוגוסט 2022 התקיים סיור משותף של עיריית נשר ורט"ג, והוצגו בו, בין היתר, הגידור סביב שכונת גבעת נשר; עדויות לכניסת חזירים דרך הגינה הציבורית; נזקים ומטרדים בגנים ציבוריים. במסגרת הסיור רט"ג המליצה לעיריית נשר על רכישת מצלמות שביל ככלי לאיתור מדויק של נקודות חדירה ולשימושים נוספים בנושא החזירים, וכן היא המליצה לעירייה על מקומות שבהם נדרשים תיקוני גידור.

עלה כי שיתוף הפעולה בין רט"ג לעיריית נשר בשנים 2019 - 2024 לא כלל חתימה על הסכם עם רט"ג למתן שירותים לטיפול בנושא, בין היתר באמצעות פקח נזקי חקלאות, והוא בא לידי ביטוי בעיקר בנושא קבלת היתרי ציד לציידים של חזירי בר.

עיריית נשר מסרה בתשובתה כי אם תתרשם שיש ביכולתה של רט"ג לסייע בנושא ההתמודדות עם תופעת חזירי הבר והתנים, היא תהיה נכונה לשתף עמה פעולה.

מומלץ כי עיריית נשר תגביר את שיתוף הפעולה עם רט"ג בנושא הטיפול במינים מתפרצים, אם על ידי הסכם עם רט"ג להעסקת פקח נזקי חקלאות שיפעל בתחום שיפוטתה ובין בדרך אחרת, זאת לצורך צמצום תופעה זו בתחום שיפוטתה.

המועצה המקומית קריית טבעון

המועצה המקומית קריית טבעון לא חתמה על הסכם למתן שירותים עם רט"ג, ובתחום שיפוטתה לא פועל פקח נזקי חקלאות. שיתוף הפעולה בין רט"ג לבין המועצה הוא בעיקר בנושא מתן היתרים מיוחדים לפגיעה בחזירי בר באמצעות לכידה והרדמה בידי וטרינר.

הועלה כי בשנת 2020 התקיימו שתי פגישות בין המועצה המקומית קריית טבעון לרט"ג. במרץ 2020 רט"ג המליצה למועצה המקומית קריית טבעון, על בסיס הניסיון המצטבר בנושא הטיפול בחזירי הבר, על כמה דרכי פעולה, ובהן סניטציה, מניעת נזילות מים, גידור והסברה. במסגרת המלצתה התייחסה רט"ג להצעת מחקר של המועצה בנושא נקודות לחות לחזירי בר והציעה חלופה למחקר זה, כפי שיפורט בהמשך. ביוני 2020 התקיימה פגישה נוספת בין רט"ג למועצה לקידום נושאי אכיפה הנוגעים למפגעי חיות בר וחזירים בקריית טבעון ולטיפול בנושא. בפגישה זו נידונו בין היתר סוגיות ההסברה לתושבים ודילול אוכלוסיית חזירי הבר.

עלה כי המועצה המקומית קריית טבעון שיתפה פעולה עם רט"ג בעיקר לצורך קבלת היתרי לכידה.

מומלץ כי המועצה המקומית קריית טבעון תגביר את שיתוף הפעולה עם רט"ג בנושא הטיפול במינים מתפרצים, אם על ידי הסכם עם רט"ג להעסקת פקח נזקי חקלאות שיפעל בתחום שיפוטתה אם בדרך אחרת. זאת לצורך צמצום היקפה של תופעה זו בתחום שיפוטתה.

הרשויות המקומיות שנבדקו נבדלות זו מזו מבחינת שיתוף הפעולה בינן ובין רט"ג, בין היתר משום שבכל אחת מהרשויות היקפה של תופעת המינים המתפרצים שונה. הרמה הבסיסית ביותר של שיתוף פעולה מתבטאת במתן היתרי ציד לחזירי בר, שאותם מנפיקה רט"ג לווטרינרים ברשויות שנבדקו או ישירות לציידים וללוחדים הפועלים בתחום שיפוטן. שיתוף הפעולה בין רט"ג לבין הרשויות שנבדקו עשוי לתרום לצמצום תופעת חזירי הבר והתנים בתחום שיפוטן, בין היתר על ידי מתן מענה מקצועי על ידי רט"ג. בחיפה, למשל, לנוכח היקפה הגדול יחסית של תופעת חזירי הבר החל בשנת 2021 שיתוף פעולה הדוק בין רט"ג לבין העירייה, ובמסגרתו בוצע טיפול משולב בנושא, הכולל בין היתר פעולות סניטציה, גידור ודילול. יצוין כי גם ברשויות מקומיות המקיימות שיתוף פעולה הדוק עם רט"ג הטיפול בתופעת המינים המתפרצים תלוי במדיניות שמתווה הנהגת הרשות המקומית ומושפע ישירות ממדיניות זו.

עלה כי מבין הרשויות שנבדקו, עיריית חיפה וירושלים שיתפו פעולה עם רט"ג בנושא טיפול במינים מתפרצים, באמצעות פקח נזקי חקלאות. עוד עלה כי עיריית נשר והמועצה המקומית קריית טבעון שיתפו פעולה עם רט"ג בעיקר לצורך קבלת היתרי ציד ולכידה.

מומלץ כי עיריית נשר והמועצה המקומית קריית טבעון יגבירו את שיתוף הפעולה עם רט"ג בנושא הטיפול במינים מתפרצים, אם על ידי חתימת הסכם עם רט"ג להעסקת פקח נזקי חקלאות שיפעל בתחום שיפוטן אם בדרך אחרת, זאת לצורך צמצום תופעה זו בתחום שיפוטן.

גידור

אמצעי נוסף להתמודדות עם כניסת חזירי בר⁷⁵ לעיר הוא חסימת נתיבי החדירה שלהם מהשטחים הפתוחים לשטחים המיושבים, על ידי גידור האזורים שבהם נמצאו נתיבי החדירה המרכזיים⁷⁶.

עיריית חיפה

ממפוי השטחים הטבעיים בתחומי העיר חיפה עלה שהיקף השטחים הטבעיים בה הוא כ-6.6 קמ"ר, ומתוכם שטח תחום המחיה של חזירי הבר בחיפה הוערך בכ-0.6 קמ"ר. השטחים הטבעיים חולקו לארבעה אזורים גדולים במערב העיר, ששיעורם כ-88% מהשטחים הטבעיים, ולחמישה אזורים קטנים יותר בשכונות פנימיות, כמפורט במפה להלן.

⁷⁵ ברשויות שנבדקו הגידור בוצע לשם מניעת כניסת חזירי בר לתחומי היישוב ולא לשם מניעת כניסת תנים.

⁷⁶ עיריית חיפה ורט"ג, "חזירי בר בחיפה: דרכי התמודדות עם התבססותם בעיר 2022 - 2023".

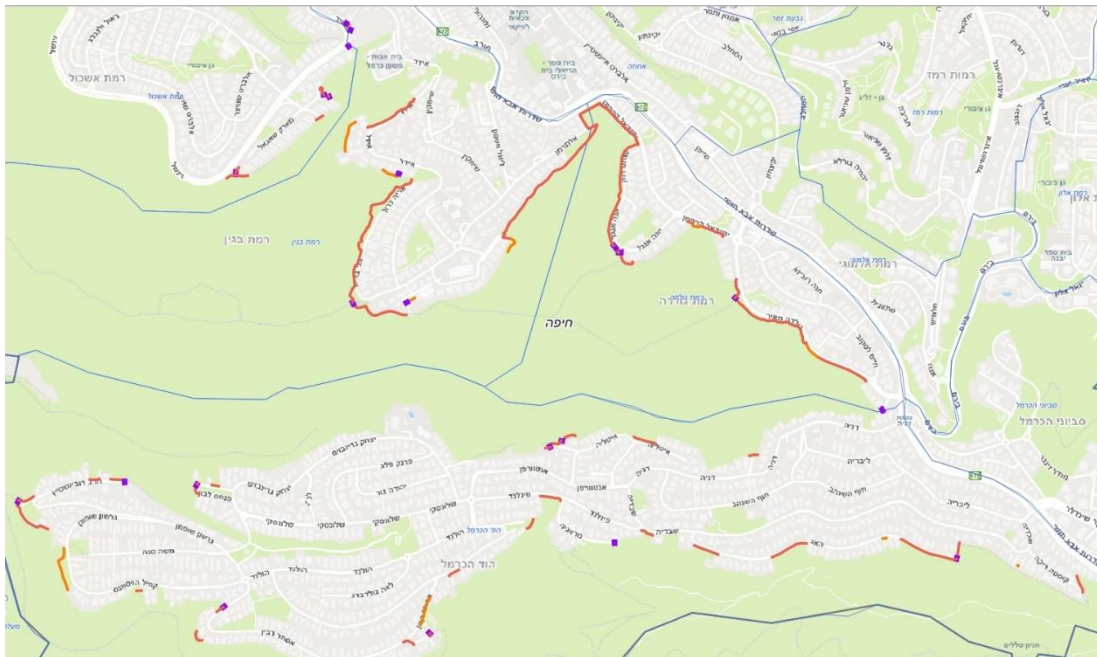
מפה 8 : חלוקת השטחים הטבעיים בעיר חיפה לאזורים

המקור : עיריית חיפה ורט"ג.

בהסתמך על המיפוי ועל סיורים שהתקיימו לשם איתור שבילים המאפשרים חדירה של חזירי בר משטחים פתוחים אל תוך השכונות, נקבעו האזורים שבהם יוצבו גדרות לחסימת דרכי הגישה של חזירי הבר, בשכונות הסמוכות לפארק הכרמל בדרום-מערב חיפה. עיריית חיפה התקינה את הגדרות בסוף שנת 2021, כמתואר במפה להלן.

מפה 9 : גדרות שהוצבו בנתיבי כניסתם של חזירי בר בדרום-מערב חיפה

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
שכבת גידור, עיריית חיפה.

הגדר שהקימה העירייה היא גדר קשיחה בגובה של 1.2 מטרים, ב-21 מקטעים ובאורך כולל של כ-5 ק"מ. בגדרות הותקנו שערים למעבר הולכי רגל בנקודות היציאה לשבילי טיול ולמעבר רכב תפעולי. ליד השערים הוצבו שלטים המנחים את העוברים בהם לסגור אותם כדי למנוע כניסה של חזירי בר, כמתואר בתמונה להלן.

תמונה 5 : גדר למניעת חזירי בר ברמת גולדה, חיפה

צולם על ידי צוות הביקורת ב-24.11.24.

כדי לבחון את יעילותה של הגדר בחסימת הכניסה של חזירי בר לשכונות העיר, עיריית חיפה ורט"ג הצמידו תגי אוזן ל-18 חזירים, ולחמישה מהם הוצמד גם משדר GPS. **מנתוני העירייה ורט"ג עלה כי הגדרות אכן מנעו את כניסת חזירי הבר לשכונות, כפי שעלה מתוצאות המעקב אחר תנועת**

חזירי בר שהותקנו עליהם קולרים עם GPS. בתמונה להלן ניתן לראות את ההבדל בין התנועה של חזירת הבר לפני הצבת הגדר ולאחריה.

תמונה 6 : תנועה בשטח של חזירת בר באזור שכונת רמת גולדה בחיפה, לפני ואחרי הצבת הגדר, נובמבר 2021

המקור : עיריית חיפה ורט"ג.

מהמפה עולה כי לאחר הצבת הגדר, חזירת הבר לא נכנסה לתוך שכונת רמת גולדה ולשכונות הסמוכות ונשארה בשטח הפתוח.

במקרה אחר תועדה תנועה של חזירת בר מאזור נחל עובדיה (סמוך לשכונות המגודרות הוד הכרמל ורמת גולדה) לאזור של נחל לוטם (סמוך לשכונות שאינן מגודרות - רמת התשבי וכרמל מערבי), מרחק אווירי של כ-7 ק"מ, דרך שכונות העיר והוואדיות הגובלים בהן. לפי ההנחה של רט"ג ועיריית חיפה, הסיבה לכך שחזירת הבר נעה לאזור נחל לוטם הייתה שנמנעה ממנה הגישה למזון זמין בשכונות שגודרו, ולאחר כשלושה ימים שבהם שהתה בנחל לוטם היא חזרה לשטח מחייתה המקורי (נחל עובדיה). ההנחה של רט"ג ועיריית חיפה היא כי הסיבה לחזרתה לשטח המחיה המקורי היא דחיקתה מאזור נחל לוטם בשל צפיפות חזירים גבוהה באזור זה.

בדוח המסכם של הפעילות המשותפת של העירייה ורט"ג לצמצום ולמניעה של תופעת חזירי הבר בחיפה לשנים 2022 - 2023 צוין כי חזירי הבר הצליחו לפרוץ את הגדרות שהוקמו במקומות מסוימים ולעבור דרכן לתוך שכונות העיר, ואומנם עיריית חיפה ורט"ג איתרו חלק מהפרצות ותיקנו אותן. במקטע אחד של הגדר בשכונת רמת בגין אף הותקן פרופיל מתכת למניעת פרצות, ומאז היא לא נפרצה. עוד צוין בדוח כי "מסיבות תפעוליות" לא בוצעה עבודת תיקון ותחזוקה יעילה של רבות מהפרצות שתועדו. עקב כך פרצות שלא תוקנו מייד פגמו ביעילותה של הגדר. בקיץ 2022 התרבו הפיכות הפחים בשכונות המגודרות, בעיקר בהוד הכרמל, והדבר העיד על ירידה ביעילותה של הגדר למניעת כניסת חזירים לשכונה.

בנובמבר 2024 קיים צוות הביקורת סיור בליווי פקח רט"ג בחיפה בכמה מקומות שבהם הוקמה גדר ברחבי העיר. במהלך הסיור הפקח הסביר לצוות הביקורת כיצד הצליחו חזירים לעבור מתחת לגדרות: הם ניצלו פרצות שנוצרו באמצעות חפירה של דורבנים באדמה שמתחת לגדר וכופפו את הגדר. לפיכך עיריית חיפה התקינה במהלך שנת 2024 פרופיל מתכת בתחתית הגדר או הוסיפה לגדר מלכתחילה תחתית בעלת פרופיל מתכת בסיס לצורך מניעת היווצרותן של פרצות אלה, כפי שניתן לראות בתמונות להלן.

תמונה 7 : פרצה בגדר שנחסמה באמצעות גדר חדשה בעלת פרופיל מתכת חזק בבסיסה, שכונת רמת גולדה בחיפה

צולם על ידי צוות הביקורת ב-24.11.24.

בתמונה ניתן לראות את הגדר הישנה (האפורה) אשר כופפה על ידי חזירי הבר לצורך מעבר מתחתיה, ואת הגדר החדשה (הירוקה) בעלת פרופיל מתכת חזק בבסיסה אשר מונע את כיפופה על ידי חזירי הבר ואת המעבר שלהם דרכה.

תמונה 8 : פרופיל מתכת שהותקן לצורך מניעת פרצות, שכונת רמת גולדה בחיפה

צולם על ידי צוות הביקורת ב-24.11.24.

בתמונה ניתן לראות את פרופיל המתכת שהותקן בתחתית הגדר הישנה לצורך מניעת כיפופה על ידי חזירי בר.

החל משנת 2024 הותקנו מעקות גידור בשכונת הוד הכרמל ובכמה רחובות נוספים⁷⁷ ברחבי העיר, ובקצה המערבי של נחל לוטם הוקמה גדר באורך 100 מטרים בהתאם למפרט משופר ובתוספת פרופיל מתכת בבסיסה, שנועד לחזקה ולמנוע מחזירי הבר לפרוץ אותה, כמתואר בתמונה להלן.

תמונה 9: גדר בעלת פרופיל חזק שהוקמה בחלקו המערבי של נחל לוטם בחיפה

צולם על ידי צוות הביקורת ב-24.11.24.

משרד מבקר המדינה מציין לחיוב את עיריית חיפה שפעלה, בשיתוף רט"ג, לאיתור ולמיפוי של נתיבי חדירת חזירי בר אפשריים לשכונות העיר, לגדר את אותם נתיבי חדירה, לבחון את האפקטיביות של הגדר לאחר הקמתה ולתקנה לפי הצורך.

נוכח האפקטיביות של הגידור בחיפה כאמצעי למניעת חדירה של חזירי בר, מומלץ כי עיריית חיפה תבחן את האפשרות להרחבת הגידור לאזורים נוספים.

עיריית חיפה מסרה בתשובתה כי עיסוקה המרכזי הוא תחזוקה שוטפת של כלל מקטעי הגדר שבוצעו בעיר, וכי היא שינתה את מפרט הגידור (כמפורט לעיל) בתיאום עם רט"ג וביצעה בו התאמות כדי שיהיה עמיד בפני מעבר של חזירי בר מהוודאיות לשטח האורבני. עוד מסרה העירייה כי היא תקצבה את תחום תחזוקת הגידור בתוכנית העבודה לשנת 2025, וכי בהתאם להמלצות רט"ג ולאחר ביצוע ניטור וסיורי שטח, היא תוסיף מקטעי גידור גם בשנת 2025 בכפוף לתקציב העירייה.

עיריית ירושלים

עיריית ירושלים מסרה לצוות הביקורת בנובמבר 2024 כי נכון לאותו המועד תופעת חזירי הבר רווחת בעיקרה מסביב לשטח העיר הבנוי, וכי מספר המקרים שבהם חדרו חזירי בר לשכונות העיר לא הצריך פעולות גידור.

על אף עמדתה של עיריית ירושלים לפיה אין צורך בפעולות גידור, מומלץ כי היא תעקוב אחר כניסת חזירי בר לשכונות העיר כדי לבחון באופן שוטף את הצורך בהצבת גדר למניעת חדירת חזירי בר לשכונות.

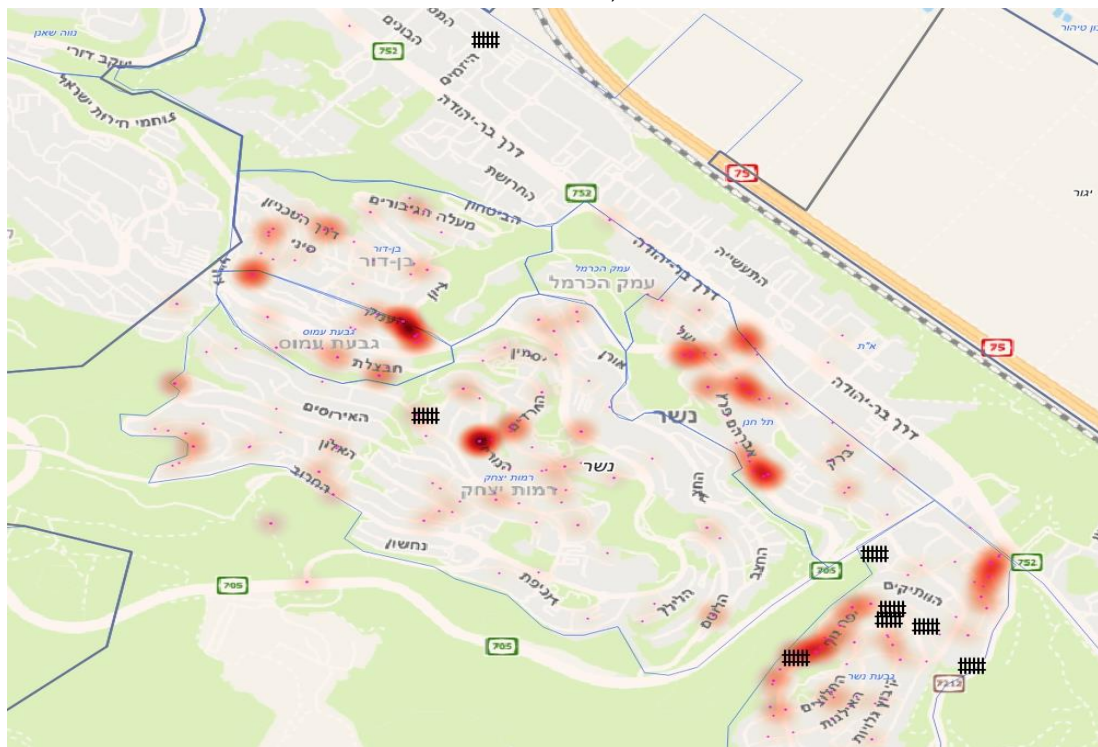
⁷⁷ דרך היס, שושנת הכרמל, אידר, גרינברג, גרינבאום, קמילה, סימנס, אסתר רבין, אברהם סכין, אמיל זולא, אסתר המלכה, לאון בלוס ותאשור.

עיריית נשר

באוגוסט 2022 התקיים סיור משותף של עיריית נשר ורטי"ג לצורך איתור פרצות בגדרות ותיקוןן. בסיור הציגה עיריית נשר את הגדר סביב שכונת גבעת נשר ואת רחוב יפה נוף 34, שבו יש עדויות לחדירת חזירי בר דרך הגינה הציבורית באותו אזור. בסיור אותרו כמה פרצות בגדרות שדרךן חודרים החזירים, ופקח רטי"ג המליץ על הדרכים לתיקון אותן פרצות ועל רכישת מספר מצומצם של מצלמות לאיתור מדויק של נקודות חדירה.

עיריית נשר מסרה למשרד מבקר המדינה בנובמבר 2024 כתובות שבהן הותקנה גדר בעיקר בשל פניות של תושבים בנושא חזירי בר. צוות הביקורת ביצע מיפוי דו-שכבתי של המקום, שכלל את הכתובות שבהן היו הגדרות מוצבות, ואת פניות התושבים למוקד העירוני בנושא חזירי בר בשנים 2019 - 2024, כמתואר להלן.

מפה 10: מיפוי גיאוגרפי של גדרות שהוקמו בנשר ופניות תושבים למוקד העירוני בנושא חזירי בר, 2019 - 2024

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
על פי נתוני עיריית נשר, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהמפה עולה כי הוקמו גדרות בשכונת גבעת נשר, שבה היה ריכוז גבוה של פניות בנושא חזירי בר. עם זאת, יש אזורים שלא הוקמה בהם גדר על אף ריכוז הפניות הגדול של תושביהם בנושא חזירי בר, כגון החלקים הדרום-מערביים של שכונת רמות יצחק וחלקים מערביים בשכונת תל חנן הגובלים בשטחים המיוערים.

עיריית נשר מסרה בתשובתה כי היא הייתה מודעת ל"נקודות החמות" שבהן מופיעים חזירי בר ודרךן הם חודרים לתחומי העיר ולכן מיקדה את פעילות הדילול באזורים אלו. עוד מסרה העירייה כי השיקולים להתקנת גדרות לחסימת נתיבי חדירה של חזירי בר הם, בין היתר, הטופוגרפיה של האזור ושיקולי תקציב.

בתמונות להלן ניתן לראות סוגי גדרות שונים שהתקינה עיריית נשר למניעת חדירה של חזירי בר לשכונות העיר וכן אמצעים שונים שנקטה העירייה לתיקון פרצות.

תמונה 10 : גדר שהוקמה על ידי עיריית נשר

המקור : עיריית נשר.

תמונה 11 : תיקון פריצה בגדר, נשר

המקור : עיריית נשר.

בביקורת עלה כי עיריית נשר פעלה לחיזוק גדרות קיימות בעיקר במקומות בהם התקבלה פניה של תושבים על מעבר של חזירי בר, אולם פרופיל הגדר שהתקינה העירייה אינו אחיד ולעיתים אינו מותאם למניעת חדירה של חזירי בר.

עוד עלה כי עיריית נשר לא מיפתה נתיבי חדירה של חזירי בר לפני שהתקינה את הגדרות (למשל באמצעות התקנת מצלמות, כפי שייעצה לה רט"ג בסיור המקדים), כי היא לא התייעצה עם אנשי מקצוע לגבי פרופיל הגדר המתאים למניעת מעבר של חזירי בר, וכי לאחר התקנת הגדר העירייה אינה בודקת את מידת מועילותה.

עיריית נשר מסרה בתשובתה כי היא מקבלת את ההערה בנושא אחידות הגדרות. עוד מסרה העירייה לעניין אפשרות התקנת מצלמות שמדובר בפתרון יקר שאינו בהכרח אפקטיבי, ולכן היא לא מצאה לנכון להשקיע כספי ציבור בנושא זה, וכי אין לה כוח אדם היכול לעבד את המידע המצולם.

מומלץ כי עיריית נשר תמפה נתיבי חזירה אפשריים של חזירי בר בתחום שיפוט, תיוועץ בגורמים מקצועיים לבחירת פרופיל גדר ייעודי עבור מניעת מעבר של חזירי בר ותבדוק את מידת מועילות הגדר שהתקינה, למשל באמצעות ניתוח פניות הציבור לאחר התקנתה. עוד מומלץ כי העירייה תתחזק את הגדרות שהקימה ותשמור על תקינותן.

עוד מסרה העירייה כי היא מקבלת את המלצת הביקורת.

המועצה המקומית קריית טבעון

נמצא כי המועצה המקומית קריית טבעון לא התקינה גדר לצורך חסימת נתיבי מעבר של חזירי בר לשכונות המועצה. המועצה פעלה באמצעות הסרת צמחייה גבוהה וסבוכה משטחים בתחומה, למניעת הסתתרות ומחבוא של חזירי בר.

בשל ההיקף הגדול של חזירת חזירי בר לשכונות בקריית טבעון, שרבות מהן גובלות בשטחים מיוערים, מומלץ כי המועצה המקומית קריית טבעון תבחן את הצורך בהקמת גדרות בהתאם למיפוי נתיבי חזירת חזירי בר שביצעה, וכי לאחר שתוקם הגדר תיבחן מידת האפקטיביות שלה ותחזקתה תתבצע כנדרש.

המועצה המקומית קריית טבעון מסרה בתשובתה כי היא בחרה בשלב זה שלא להקים גדר בגלל כמה סיבות, ובהן העלויות הנדרשות לכך והתנגדות של חלק מתושבי המועצה להקמת גדרות. עוד ציינה המועצה כי לדעתה גידור נתיבי כניסה אינו מעניק פתרון מספק אולם בכוונתה לבחון את הנושא באופן מבוקר בעתיד.

צמצום מקורות מים ומזון

במדיניות של רט"ג לוויסות מינים מתפרצים צוין כי יש מגוון שיטות למניעת התפרצות מינים, ויש להתאימן לכל מקום לפי תנאיו, למשל: הפחתת הימצאותו בשטח של מזון זמין לבעלי החיים על ידי סניטציה וניקיון השטח; גידור מקורות מזון, למשל באמצעות קיבוע פחים; הפחתת אזורי קינון וגידול; יצירת מקומות האכלה אלטרנטיביים.

במדיניות של רט"ג לטיפול בחיות בר בערים צוין כי ככל שפעולות הסניטציה ביישובים תגברנה, שיעור חיות הבר יקטן. עוד צוין כי חיות בר רבות נמשכות אל תוצרי הגינון העירוני ואין באפשרותה של רט"ג לשנות זאת. מדיניותה של רט"ג היא כי אין מניעה לדלל אוכלוסיות של חיות בר שהוגדרו כמינים מתפרצים, משום שחשיבותם מועטה בהיבט של שמירת הטבע, אך היא תקפיד כי בד בבד יתבצעו פעולות סניטציה.

סניטציה כוללת בין היתר את הפעולות האלה: הפחתת הפסולת העירונית המפוזרת ברחובות וליד פחי האשפה, מניעת גישה של חיות בר לפחי האשפה באמצעות תגבור של פינוי פחי האשפה בעיקר בשעות הערב, הצבת פחים ואשפתונים מיוחדים, הפחתת מקורות מים זמינים וטיפול בנזילות ביוב, שתילה של עצים שאינם מניבים פירות שחיות בר ניזונות מהם⁷⁸.

על פי דוח של עיריית חיפה ורט"ג המסכם את דרכי התמודדות עם חזירי הבר בעיר חיפה בשנים 2022 - 2023, האכלה מכוונת של חיות בר על ידי תושבי הערים היא תופעה מוכרת ברחבי העולם. לעיתים המאכלים אינם ערים להשפעת פעילותם על חיות הבר ולשינוי ההתנהגותי הנגרם להן בעטיה - שינוי שפוגע בחיות הבר עצמן ואף עלול לסכן את תושבי העיר. עוד צוין בדוח כי מחקרים הדגימו את השינוי שהאכלה מכוונת גורמת להתנהגותן של חיות הבר, מאחר שהיא יוצרת התניה הגורמת להן לקשר בין האדם למזון ומפיגה את החשש של חיות הבר מפני האדם, שבמקום להתחרות בהן על משאבים הוא מספק להן מזון בודעין. אובדן חשש זה עלול להביא את חיות הבר לנהוג בתוקפנות כלפי בני האדם, והדבר עלול להתבטא בחטיפת מזון מהאדם ואף בפציעתו⁷⁹.

⁷⁸ עיריית חיפה ורט"ג, "חזירי בר בחיפה: דרכי התמודדות עם התבססותם בעיר 2022 - 2023".

⁷⁹ שם.

נוסף להאכלה מכוונת, מוקדי האכלה של חתולי רחוב עלולים גם הם למשוך חיות בר, שכן שאריות מזון ומים הנותרות ללא השגחה מספקות אספקה שוטפת שמושכת חזירי בר ותנים.

הסברה לתושבים בנושאים של שמירה על ניקיון היישוב ושל החשיבות של אי-האכלת חיות בר והאכלת חתולים באופן מפקח ואחראי עשויה להביא לצמצום תופעת חזירי הבר והתנים בשכונות.

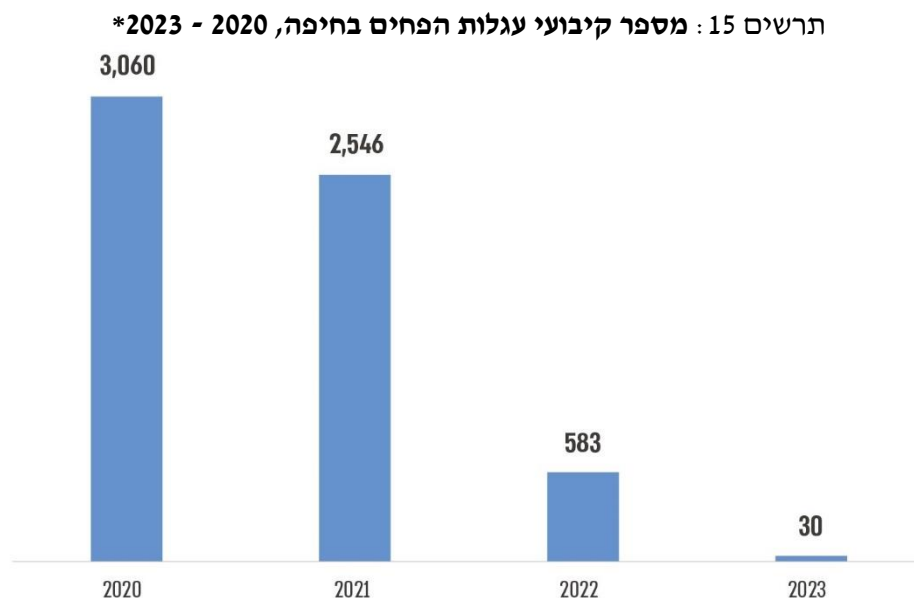
רט"ג מסרה בתשובתה כי התופעה של האכלת חתולים וחיות בר על ידי בני אדם מייצרת מקור מזון זמין וקבוע שמושך חיות בר לערים. חוסר טיפול בתופעה זו מעצים את משיכתם של חזירי הבר והתנים אל מקורות המזון האנטרופוגני⁸⁰ ומרגיל אותם לשהות במחיצת האדם ולאבד את הפחד ממנו. לדעת רט"ג יש לפעול להתקנת תקנות למניעת התופעה או לצמצומה.

במסגרת הביקורת נבחנו פעולות הרשויות שנבדקו לצמצום מקורות מים ומזון באמצעות סניטציה, נקיטת אמצעי אכיפה נגד מאכילי בעלי חיים וקיום הסברה לתושבים.

עיריית חיפה

סניטציה

בשנים 2020 - 2023 עיריית חיפה קיבעה⁸¹ 6,219 עגלות פחי אשפה מתוך כ-27,000, לצורך מניעת הפיכתן על ידי חזירי בר⁸², כמפורט להלן.

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* בשנת 2024 העירייה לא קיבעה עגלות פחים נוספות.

מהתרשים עולה כי עיריית חיפה ביצעה את מרבית קיבועי הפחים בעיר בשנים 2020 - 2021 (5,606 מתוך 6,219). עוד עלה כי בשנת 2023 העירייה קיבעה מספר מועט של עגלות פחים (30) יחסית לשנים הקודמות, ובשנת 2024 לא קיבעה עגלות פחים כלל.

⁸⁰ שמקורו בפעילות אנושית, ובייחוד בהתערבות האדם בטבע.

⁸¹ קיבוע עגלות פחים מתבצע באמצעות קשירתן או הקמת גדר סביבן, וזאת להבדיל מהטמנה של פחי אשפה מתחת לקרקע.

⁸² עיריית חיפה ורט"ג, "חזירי בר בחיפה: דרכי התמודדות עם התבססותם בעיר 2022 - 2023".

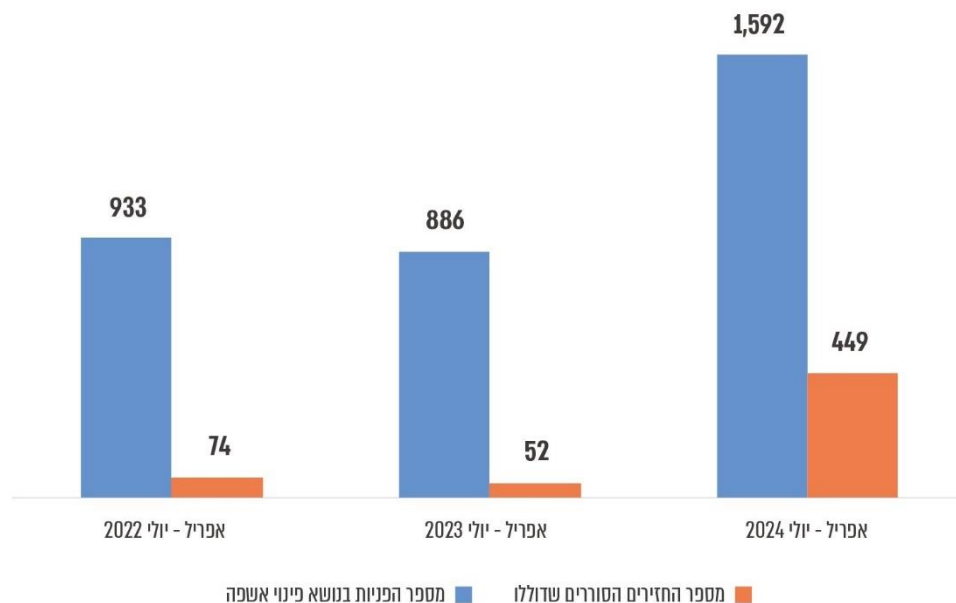
מומלץ כי עיריית חיפה תבחן את האפקטיביות של פעולת קיבוע הפחים שעיקרה בוצע בשנים 2020 - 2021, ובהתאם לתוצאות הבחינה תחליט האם לקבוע עגלות פחים נוספות ברחבי העיר ובאיזה אופן.

הועלה כי נוסף על קיבוע עגלות פחי האשפה, מיוני 2021 עיריית חיפה תגברה את פינוי האשפה היומי בשכונות מסוימות בעיר, בחלקן שולב גם פינוי אשפה בשעות הערב (השעות שבהן חזירי הבר פעילים יותר). עוד עלה כי החל משנת 2021 העירייה ביצעה ניקיון ערב בגנים הציבוריים בחודשים אפריל - אוקטובר בכל שנה (תקופה הכוללת את מרבית החגים)⁸³.

המוקד של עיריית חיפה מתעד את פניות התושבים, בין היתר בנושא פינוי אשפה. דוגמאות לתוכן פניות אלה: "פסולת שלא פונתה כמה ימים", "עובדי ניקיון לא רוקנו את הפחים כמו שצריך...", "מדווחת על פינוי פחים סלקטיבי", "לא רוקנו את הזבל... יש שקיות מסביב לפח של המסעדות מסביב והחזירים באים לחפש אוכל מבקשת לפנות את הפחים ומה שמסביב". נוסף על כך, המוקד מבחין בין פניות בנושא פינוי אשפה לבין פניות בנושא "פחים הפוכים" ו"אשפה מחוץ לפחים" ומסווג אותן בנפרד. לפיכך, מספר הפניות בנושא פינוי אשפה מעידות, בין היתר, על תדירות פינוי האשפה על ידי העירייה.

בתרשים להלן מוצגים מספר פניות התושבים למוקד עיריית חיפה בנושא פינוי אשפה ומספר חזירי בר שדוללו בחיפה, בחודשים אפריל - יולי בכל אחת מהשנים 2022 - 2024.

תרשים 16: מספר פניות התושבים למוקד עיריית חיפה בנושא פינוי אשפה ומספר חזירי הבר שדוללו בחיפה, אפריל עד יולי 2022 - 2024

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהתרשים עולה כי בחודשים אפריל - יולי 2024 היקף הפניות בנושא פינוי אשפה גדול יותר מהיקפן בתקופות המקבילות בשנים 2022 - 2023 (ב-71% וב-80% בהתאמה). בד בבד, בחודשים אפריל-יולי 2024 היה היקף דילול חזירי הבר בעיר גדול פי 8.6 מהיקפו בתקופה המקבילה בשנת 2023, ופי 6 מהיקפו בתקופה המקבילה בשנת 2022.

עלה כי על אף התחייבות העירייה במסמך ההבנות שחתמה העירייה מול רט"ג באפריל 2024, בין היתר להמשיך לבצע פעולות סניטציה, החל מאפריל 2024 שיעור פחי האשפה שלא פונו היה

⁸³ עיריית חיפה ורט"ג, "חזירי בר בחיפה: דרכי התמודדות עם התבססותם בעיר 2022 - 2023".

גדול במידה ניכרת משיעורו בתקופות מקבילות בשנים קודמות (1,592 בחודשים אפריל - יולי 2024 לעומת 886 בתקופה המקבילה בשנת 2023).

על עיריית חיפה להמשיך בביצוע פינוי האשפה בעיר כפי שהתחייבה במסמך ההבנות, וזאת כדי לצמצם ככל הניתן את מקורות המזון הזמינים לחזירי הבר והתנים בתחום שיפוטם.

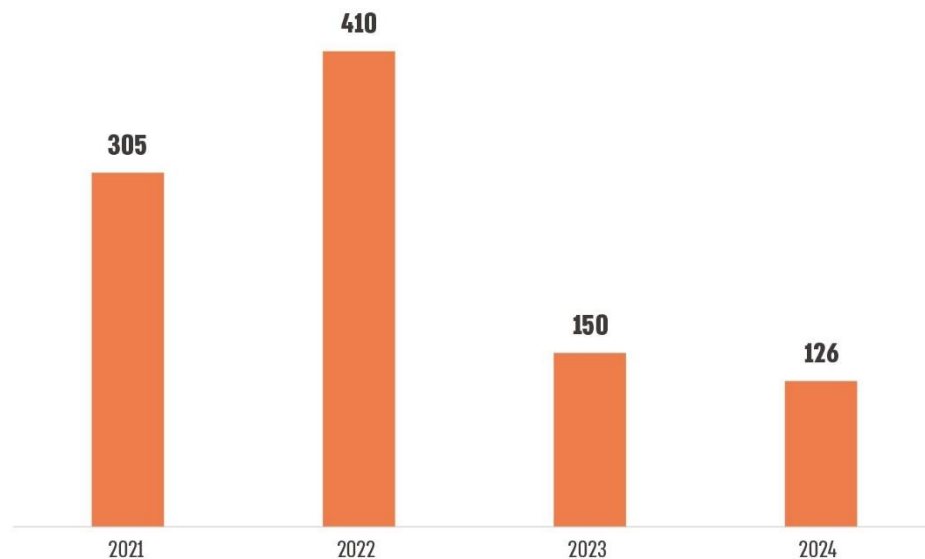
אכיפה נגד מאכלי בעלי חיים

במסגרת הפעולות לאיתור מוקדים שמושכים אליהם חזירי בר, בשנים 2022 - 2023 איתרה עיריית חיפה נקודות רבות בעיר להאכלת חזירי בר. העירייה מצאה כי ברוב מוקדי ההאכלה תושבים האכילו חתולי קהילה בדרך שאינה תואמת את הנחיות העירייה, באופן שהמזון שימש גם את חזירי הבר. במקרים רבים תושבים השאירו במכוון מזון עבור חזירי בר ואף האכילו אותם ביד, פעולה שתורמת ישירות להפגת החשש הטבעי של חזירי הבר מבני האדם, ולפיכך מסכנת את שלום הציבור.⁸⁴

במסגרת מסמך ההבנות שחתמה העירייה עם רט"ג באפריל 2024 התחייבה העירייה להמשיך לבצע פעולות לטיפול בחזירי הבר בעיר, ובהן פעולות אכיפה - "לצורך מניעת השארת מזון בשטח הציבורי (האכלת חתולים שלא בהתאם להנחיות), מניעת האכלה של חזירי בר וחיות בר אחרות".

בשנים 2021 - 2024 העירייה פעלה לאכיפת ההנחיות לצמצום היקף האכלת חזירי בר ולצמצום האכלת חתולים שאינה תואמת להנחיות האכלה נכונה של חתולי קהילה, כמפורט בתרשים להלן.

תרשים 17: מספר הדוחות שחילקה עיריית חיפה בגין האכלה מכוונת של חזירי בר והאכלת חתולי קהילה, שלא על פי ההנחיות, 2021 - 2024

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהתרשים עולה כי בשנת 2022 בוצעה פעילות ענפה של אכיפה נגד האכלה מכוונת של חזירי בר ונגד האכלת חתולי קהילה שלא על פי ההנחיות (410 דוחות). עוד עולה כי בשנים 2023 - 2024 היקף הדוחות שניתנו פחת יחסית לשנת 2022 (150 בשנת 2023 ו-126 בשנת 2024).

ביוני 2024 החליט ראש עיריית חיפה לעצור את פעילות האכיפה כנגד מאכלי חתולים למשך שלושה חודשים, בעקבות פנייתו של חבר מועצת העיר שטען כי הדוחות שניתנים למאכלי חתולים אינם מידתיים וכי יש לקבוע קריטריונים ברורים למתן דוחות.⁸⁵

⁸⁴ עיריית חיפה ורט"ג, "חזירי בר בחיפה: דרכי התמודדות עם התבססותם בעיר 2022 - 2023".

⁸⁵ פרוטוקול ישיבת מועצת העירייה מן המניין מס' 4 (יולי 2024), עמ' 10.

עלה כי על אף התחייבות העירייה במסמך ההבנות עם רט"ג להמשך ביצוע פעולות האכיפה כנגד האכלת חתולי רחוב שלא על פי ההנחיות, ואף שלאכיפה בנושא תרומה חשובה לטיפול בתופעת חזירי הבר והתנים בעיר חיפה, ביולי 2024 החליטה העירייה להפסיק פעילות זו למשך שלושה חודשים.

עיריית חיפה מסרה בתשובתה כי היא ביצעה אכיפה כנגד מאכילי בעלי חיים, למעט בחודשים אוגוסט - ספטמבר 2024⁸⁶ שבהם היא לא חילקה דוחות, זאת בהתאם להנחיית הנהלת העיר. מאוקטובר 2024 היא חזרה לבצע אכיפה כנגד מאכילי בעלי חיים שלא על פי ההנחיות.

לפעילות האכיפה בעניין האכלת חתולי רחוב שלא על פי ההנחיות נודעת חשיבות, על אחת כמה וכמה נוכח העובדה שהימצאות מזון זמין ברחובות העיר מושך חזירי בר ותנים.

ה ס ב ר ה

בחודשים ינואר 2019 - יולי 2024 קיימה עיריית חיפה שלושה מסעות פרסום מרכזיים בנושא התמודדות עם חזירי בר, בעלות כוללת של 850,000 ש"ח. נוסף על כך, לאורך תקופה זו בוצעו פעולות הסברה ברשתות החברתיות ובאתר של העירייה במרשתת וכן יצאו עשרות הודעות לאמצעי התקשורת המסבירות את פעולות העירייה בנושא.

מסע הפרסום הראשון עלה בחודשים יולי 2019 - מאי 2020, ועלותו הסתכמה בכ-500,000 ש"ח. מטרת מסע הפרסום הייתה להעביר את המסר שהעירייה מטפלת בתופעת חזירי הבר. מסע הפרסום התרכז בהסברה ולפיה פעולות דילול חזירי בר אינן יעילות, והעירייה נוקטת אמצעים חדשים שנועדו להרחיק בדרכים הומניות את חזירי הבר משכונות המגורים, בשים דגש על האיסור להאכלת חזירי בר על ידי התושבים.

מסע הפרסום השני, בשיתוף עם רט"ג ובסיוע שלה, בעלות של כ-250,000 ש"ח, עלה בחודשים יולי - דצמבר 2021, ומטרתו הייתה לרתום את תושבי חיפה להרחקת חזירי הבר משכונות העיר, תוך הבלטת החשיבות של שמירה על הניקיון וזריקת אשפה לתוך הפחים. בד בבד הודגשו במסע הפרסום פעולות העירייה להתמודדות עם התופעה וחודד המסר שהאכלת חזירי בר גורמת להפגת חשש הטבעי מפני בני אדם ובכך מסכנת אותם.

מסע הפרסום השלישי, בעלות של כ-100,000 ש"ח, עלה בחודשים יולי - ספטמבר 2024, בשיתוף רט"ג ובסיועה. מטרתו הייתה לחדד את המסרים החשובים לתושבים בנושא שמירה על ניקיון באזור פחי אשפה ואיסור האכלה של חיות בר, ולהביא לידיעתם את הסיכון הטמון בכך שחזירי בר עלולים להיות נשאים של מחלת העכברת.

אמצעי הפרסום במסגרת שלושת מסעות הפרסום כללו הפקת סרטוני הסברה, פרסום בעיתונות, בשילוט חוצות ובלוחות מודעות, ברשתות חברתיות, בבאנרים באתרי מרשתת, בגלויות לתלמידי בתי ספר ובתשדירים ברדיו המקומי. בתרשים להלן מוצגות כמה דוגמאות משלושת מסעות הפרסום.

תרשים 18 : דוגמאות ממסעות הפרסום בנושא חזירי הבר בחיפה, 2019 - 2024

המקור: עיריית חיפה.

עיריית חיפה מסרה לצוות הביקורת כי היא ביצעה בדיקת אפקטיביות של מסעות הפרסום ומדדה את החשיפה אליהם, בעיקר בכלים הדיגיטליים שעמדו לרשותה, וכי לפי בדיקתה מסעות הפרסום הצליחו לצמצם במידה מסוימת את תופעת האכלת חזירי הבר בידי התושבים. העירייה לא העבירה לצוות הביקורת אסמכתאות הנוגעות לבדיקה שביצעה או לתוצאותיה.

מומלץ כי עיריית חיפה תמדוד את האפקטיביות של מסעות הפרסום שקיימה ואת מידת החשיפה אליהם, זאת כדי לשפר את הטיפול בתופעת חזירי הבר בתחום שיפוטא.

עיריית ירושלים

סניטציה

עיריית ירושלים פעלה למניעת מזון זמין לבעלי חיים: בשנים 2018 - 2024 החליפה העירייה כ-3,000 פחי אשפה לפחים מוטמנים (פחים מוטמנים אינם מאפשרים לבעלי חיים להיכנס למכל האשפה) בכל שכונות הקצה הקרובות לשטחים הפתוחים.

עיריית ירושלים מפנה אשפה בתדירות יומית (שבעה ימים בשבוע במשך כל השנה) ומפעילה רכבי שטיפה בסמוך למכלי האשפה כאשר היא מזהה מוקדי האכלה. כמו כן, העירייה רואה השארת אשפה בסמוך לפח כמפגע, ולכן היא מפעילה רכבי מפגעים הפועלים עד השעה 22:00 ודואגים לפנות אשפה שנותרה מחוץ לפחים. נוסף על כך העירייה מפעילה פינוי אשפה מוגבר במשך 45 ימים בשנה (בימים שלפני חגים ומועדים ואירועים מיוחדים ובימים שלאחריהם).

פינוי האשפה בפארקים וגנים ציבוריים בעיר מבוצע גם הוא בתדירות יומית (שבעה ימים בשבוע במשך כל השנה), לרבות החלפת שקיות אשפה באשפתונים, פינוי האשפה, ניקיון המתקנים ושטיפתם. בפארקים של הרבעים (למשל גן סאקר, פארק המסילה, פארקים סביב שכונות רמות, טיילות ארמון הנציב) העירייה מפנה אשפה גם בימי חג ושבתות.

בשנים 2022 - 2023 החליפה העירייה 3,415 אשפתונים ברחבי העיר, לרבות בגנים ציבוריים וברחובות העיר, לדגם מיוחד של אשפתונים בעלי פתח צר, שאינו מאפשר נברנות של בעלי חיים או בני אדם.

עלה כי עיריית ירושלים לא בחנה את ההשפעה של פעולות הסניטציה שביצעה, ובהן החלפת האשפתונים ברחבי העיר, על תופעת המינים המתפרצים בתחום שיפוט.

מומלץ כי עיריית ירושלים תבחן את השפעת פעולותיה בתחום הסניטציה ותפעל בהתאם למסקנות שיעלו.

אכיפה נגד מאכילי בעלי חיים והסברה

עלה כי עיריית ירושלים לא ביצעה פעולות אכיפה נגד מאכילי בעלי חיים בתחום שיפוט ולא ביצעה פעולות הסברה בנושא זה.

לדברי עיריית ירושלים, בשלב זה תופעת חזירי הבר נפוצה בעיקר סביב העיר, ומספר המקרים שבהם חדרו חזירי בר לשכונות העיר אינו גדול. לפיכך עדיין לא התעורר צורך בפעולות הסברה, אכיפה נגד מאכילי חיות, חסימה וקיבוע של פחים.

עיריית ירושלים מסרה בתשובתה כי במידת הצורך היא תשקול ביצוע פעולות אכיפה כנגד מאכילי בעלי חיים והסברה בנושא זה לתושבים בעתיד.

כפי שעלה מניתוח היקף הפניות של תושבי ירושלים למוקד העירוני בשנים 2019 - 2024, עיקר הפניות היו בנושא תנים. בשנת 2024 היו 305 פניות למוקד בנושא, עלייה בשיעור של 37% במספר פניות בנושא זה יחסית לשנת 2023, וזאת על אף פעולות הסניטציה שביצעה העירייה.

נוכח הנתונים האמורים, מומלץ כי עיריית ירושלים תבחן את האפקטיביות של פעולות הסניטציה על תופעת התנים בעיר, וכן תפעל לקיום הסברה בנושא האכלת בעלי חיים ושמירת הניקיון בעיר ולאכיפת החוקים בנושא, זאת לצורך טיפול בבעיית התנים בעיר ולצורך מניעת התפשטות חזירי הבר בשכונות העיר.

עיריית נשר

סניטציה

בשנים 2021 - 2023 ביצעה עיריית נשר פרויקט בהיקף כספי של 13.5 מיליון ש"ח להטמנת כלל פחי האשפה בעיר, ובמסגרתו, בין היתר, הותקנו 275 פחים טמוני קרקע, אשר החליפו 713 עגלות אשפה בעיר. בתמונה להלן ניתן לראות פחים מוטמנים שהותקנו בסמוך לגן משחקים בעיר.

תמונה 12: פחים טמוני קרקע, נשר

המקור: עיריית נשר.

הועלה כי בשנת 2022 החליפה העירייה עשרה אשפתונים ברחוב החרוב בקרבת פארק קק"ל, הסירה יותר מ-50 אשפתונים שהיו פזורים בפארק זה והחליפה אותם בפחים מוטמנים ובשלטי הסברה לגבי פינוי אשפה במרכז לפחים המוטמנים.

בפברואר 2022 תגברה עיריית נשר את פינוי הפחים משתי משמרות לשלוש משמרות ביום, כדי למנוע גלישת אשפה מחוץ לפחים. נוסף על כך העירייה החלה למחשב את כלל מערכות ההשקיה בעיר כדי להפסיק בלא דיחוי כל פגיעה בצינורות המים שנגרמת על ידי חזירי בר. על פי נתוני עיריית נשר, בחודשים ינואר 2019 - ספטמבר 2024 תועדו במוקד העירוני שבע פניות של תושבים בנושא פגיעות בצינורות ובמערכות השקיה בעיר, וזמן היעד להשלמת הטיפול בפניות אלה הוא לרוב שעתיים (בחמש מתוך שבע הפניות).

משרד מבקר המדינה מציין לחיוב את עיריית נשר על ביצוע פרויקט הטמנה של 275 פחים ברחבי העיר בהיקף כספי של 13.5 מיליון ש"ח בשנים 2021 - 2023, שתרתם לצמצום מקורות המזון הזמינים לחזירי הבר בעיר.

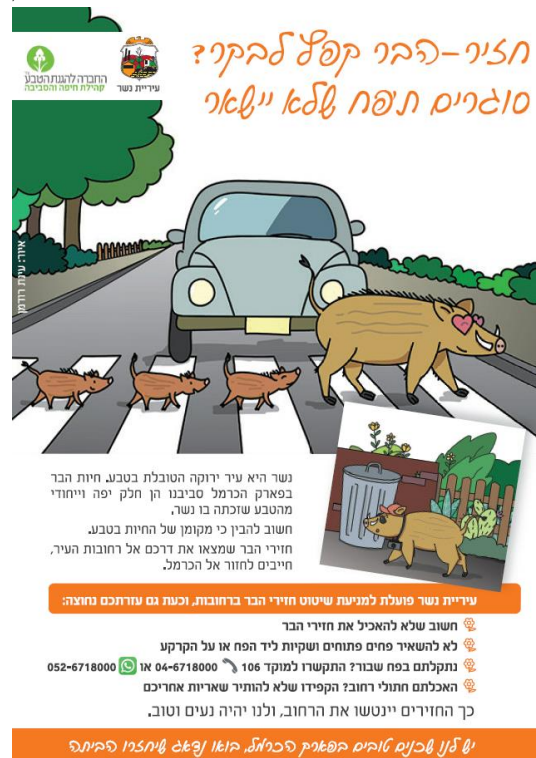
אכיפה נגד מאכלי בעלי חיים והסברה

בעניין האכיפה, העירייה מסרה כי היא לא חילקה דוחות בגין האכלת חיות בר מלבד מקרה אחד בו המאכיל קיבל התראה ומאז אינו מאכיל.

מומלץ כי עיריית נשר תפעל לאכיפת מאכלי חיות בר בתחום שיפוטתה לצורך צמצום מקורות המזון הזמינים להן ומניעת הסתגלותן של חיות הבר לחיים בצד בני האדם שלא כטבען.

אשר להסברה, מינואר 2019 עד ספטמבר 2024 העירייה חילקה עלונים לתושבי העיר בתיבות הדואר שלהם ופרסמה באתר שלה במרשתת ובכל אמצעי התקשורת שיש להימנע הן מהשלכת פסולת ביתית מחוץ לפחי אשפה והן מהאכלת חזירי בר. במסגרת מאמצי ההסברה העירייה הפיקה סרטון אנימציה בנושא איסור האכלת חזירי בר ופרויקט הטמנת האשפה. בתמונה להלן מוצג עלון שעיריית נשר חילקה לציבור בנושא חזירי בר ושמירה עלה ניקיון.

תמונה 13 : עלון שחילקה עיריית נשר בנושא חזירי בר ושמירה על ניקיון בסביבת פחי אשפה

המקור : עיריית נשר.

בביקורת עלה כי עיריית נשר לא בחנה את האפקטיביות של מסעות הפרסום ואת מידת החשיפה אליהם בקרב תושביה.

עיריית נשר מסרה בתשובתה כי לא ברור לה כיצד ניתן למדוד אפקטיביות של מסעות הסברה בנושא זה.

מומלץ כי עיריית נשר תמדוד את האפקטיביות של מסעות הפרסום ואת מידת החשיפה אליהם, למשל באמצעות סקר תושבים או באמצעות מדידת רמת החשיפה לפרסומיה במרשתת, זאת כדי לשפר את הטיפול בתופעת חזירי הבר בתחום שיפוטתה.

המועצה המקומית קריית טבעון

סניטציה

לדברי המועצה המקומית קריית טבעון, היא מפנה את האשפה פעמיים בשבוע בשעות הבוקר, סביבת פחי האשפה בשטחי המועצה נשטפת אחת לחודש, והפחים הציבוריים נשטפים אחת לשנה. עוד מסרה המועצה כי היא פועלת לניקוי הפארקים אחת ליום ולניקוי פארקים גדולים פעמיים ביום.

המועצה פעלה להטמנת 36 פחים בשכונה החדשה "צל אורנים", ולקיבוע כ-300 עגלות אשפה בכמה רחובות ברחבי העיר. כמו כן, המועצה פעלה להחלפה של כלל האשפתונים המוצבים בפארקים בתחום שיפוטתה לאשפתונים עם מכסה שאינם נגישים לחיות בר. נזילות מים וביוב מטופלות בדחיפות מייד לאחר שמתגלה הליקוי, ובכלל זה מתבצע טיפול במקורות מים אחרים.

אכיפה נגד מאכלי בעלי חיים והסברה

אשר לאכיפה נגד מאכלי חיות בר, המועצה מסרה לצוות הביקורת כי אין באפשרותה לקנוס תושבים בגין האכלת חיות בר, כיוון שחלק מהמאכלים (הן של חיות בר והן של חתולים) עושים זאת בשטח הפרטי שלהם, דבר אשר מקשה ביתר שאת את האכיפה בנושא זה.

עוד מסרה המועצה כי כל אימת שהתקבלה פנייה בשירות הוטרנרי התקיימה שיחה עם הפונה, ובה הסבירו לו את דרכי פעולה שהוא יכול לנקוט כדי לצמצם ואף למנוע הגעה של חזירים לחצרו. נוסף על כך, המועצה הודיעה לתושבים על קיבוע עגלות פחים ברחובות שבהם בוצע הקיבוע. המועצה ציינה כי נוסף על פעולות ההסברה הפרטניות, היא ביצעה פעולות הסברה באמצעים שונים לרבות באמצעות מדיה דיגיטלית, עיתונות, מפגשים עם תושבים ופליירים, כמתואר להלן.

תמונה 14: עלון שחילקה המועצה המקומית קריית טבעון בנושא מניעת מקורות מזון לחיות בר.

המקור: המועצה המקומית קריית טבעון.

דילול אוכלוסיית חזירי בר ותנים

אחת השיטות להתמודדות עם התפרצות חיות בר הן היא דילול אוכלוסייתן, אם באמצעות ירי ואם באמצעות לכידה והמתה. רט"ג מעדיפה לטפל בבעיית המינים המתפרצים באמצעות נקיטת פעולות כגון סניטציה, גידור והסברה על פני המתת בעלי חיים. לפי מדיניות רט"ג לוויות מינים מתפרצים צוין כי אם יהיה צורך בדילול אוכלוסיות ובהמתת בעלי חיים, ייתן מנהל רט"ג את ההיתרים הדרושים לכך, בהתאם לחוק ולנוהלי הרשות. עוד צוין כי בכל פעם שתידרש רט"ג לתת היתרים ללכידת בעלי חיים או לוויות גודל אוכלוסייתם, יובא בחשבון במידה המרבית, ככל האפשר, העיקרון של הפחתת הסבל העלול להיגרם לבעלי החיים.

רט"ג מסרה לצוות הביקורת כי היא לא קבעה עבור הרשויות המקומיות מתווה אחיד בנושא דילול אוכלוסיות חזירי בר ותנים, וכי הנהגת הרשות המקומית היא הקובעת אם להשתמש בדילול.

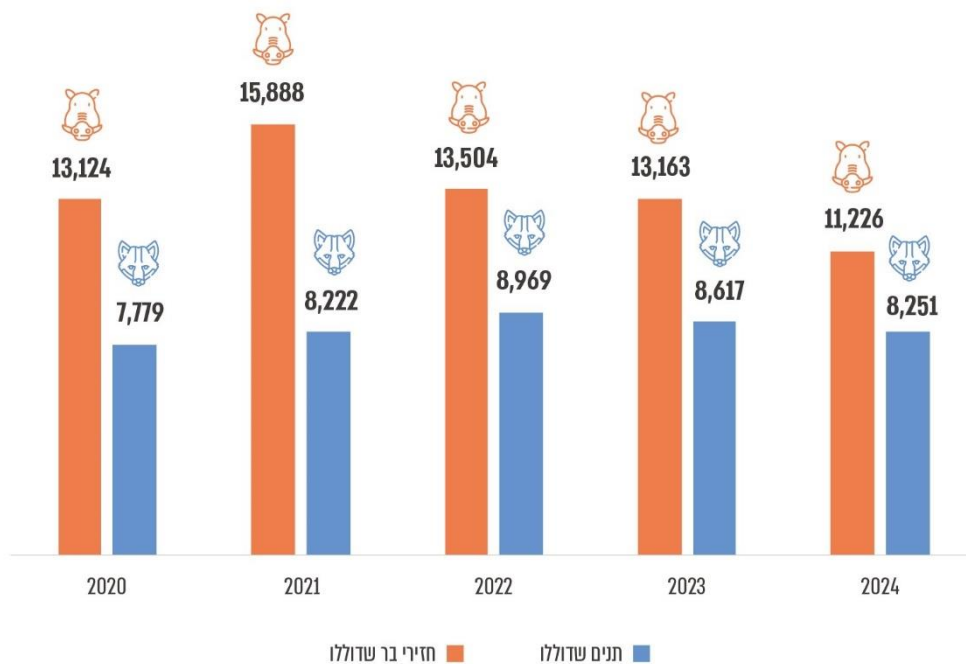
תמוז התשפ"ה ■ יולי 2025

התמודדות הרשויות המקומיות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן

מכאן עולה כי המקום שבו יתבצע הצייד ואופן ביצועו נתונים לשיקול דעתה של הרשות, בכפוף לקווים המנחים במדיניות רט"ג.

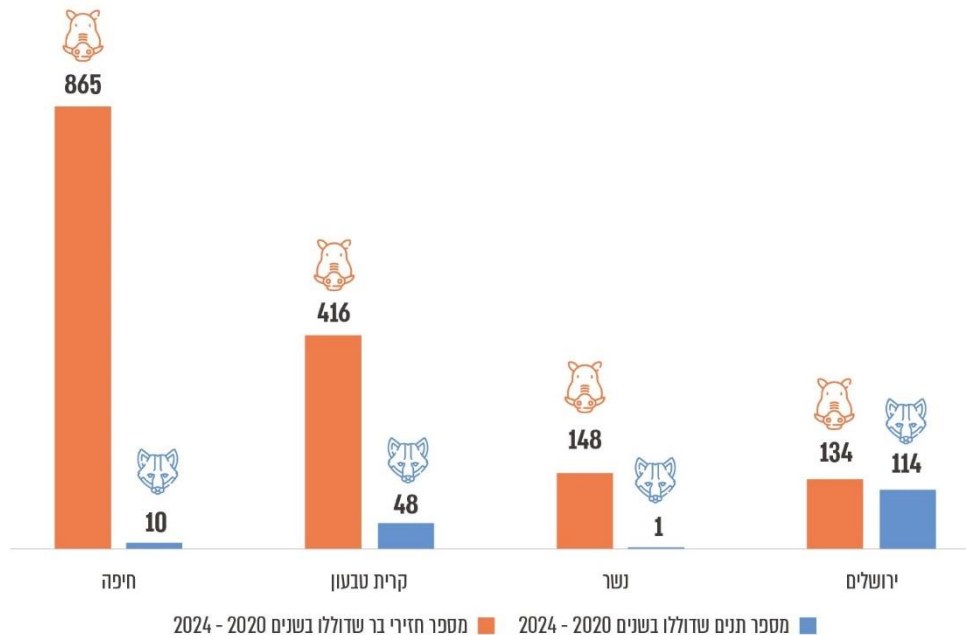
במדיניות רט"ג לוויות אוכלוסיות מינים מתפרצים נקבע כי הגורמים המורשים לדילול אוכלוסיות אלה, הם בין היתר פקחי רט"ג שהוסמכו לכך; צייד בעל רישיון תקף מטעם רט"ג; ועובד מורשה של הרשות המקומית או וטרינר של הרשות המקומית. רט"ג מסרה לצוות הביקורת את נתוני הדילול הארציים שאינם מפולחים לפי רשויות מקומיות, שמהם עלה כי בשנים 2020 - נובמבר 2024 דוללו באמצעות ירי 66,905 חזירי בר ו-41,838 תנים ברחבי הארץ, כמפורט בתרשימים שלהלן.

תרשים 19: מספר חזירי הבר והתנים שדוללו באמצעות ירי ברחבי הארץ על ידי ציידים ועל ידי פקחי רט"ג, 2020 - 2024 *

על פי נתוני רט"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* עד נובמבר באותה שנה.

תרשים 20: מספר חזירי הבר והתנים שדוללו על ידי ציידים ועל ידי פקחי רט"ג ברשויות שנבדקו, 2020 - 2024*

על פי נתוני רט"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* עד נובמבר באותה שנה.

מהתרשימים עולה כי מבין הרשויות שנבדקו בשנים 2020 - 2024 חיפה הייתה העיר שבה דוללו מרבית חזירי הבר (865 - פי שניים יותר מבקריית טבעון שהיא הרשות השנייה במספר מבין הרשויות שנבדקו מבחינת שיעור הדילול של חזירי הבר - 416).

עיריית חיפה

הטיפול בתופעת חזירי הבר בשנים 2014 - 2023

עיריית חיפה פעלה לדילול אוכלוסיות חזירי בר בחיפה בדרכים שונות לאורך השנים. בדוח שהכינו עיריית חיפה ורט"ג לסיכום פעילותן בשנים 2022 - 2023 (להלן - הדוח המסכם)⁸⁷ נותח הקשר בין ממשק הטיפול בחזירי הבר לבין מספר הדיווחים למוקד העירוני על חזירים בשכונות העיר בשנים 2014 - 2023 (להלן - הניתוח). ממצאי הניתוח העידו על קשר מובהק בין משתנים אלה בכל תקופה, כמפורט להלן:

2014 - 2019: עיריית חיפה דיללה את אוכלוסיית חזירי הבר באמצעות ירי בלבד (בממוצע של כ-280 חזירי בר לשנה), ללא פעולות תברואה משלימות. הדילול בוצע ברחבי העיר. מספר הדיווחים החודשי למוקד על הימצאות חזירים בשכונות העיר היה דומה בכל השנים והסתכם בפחות מ-200, ללא מגמת שינוי ברורה.

2019 - 2021: בשנים אלו לא בוצע כל טיפול לצמצום הקונפליקט עם חזירי בר בעיר חיפה. בתקופה זו גדל מספר הדיווחים למוקד באופן לינארי מובהק והגיע לכ-500 דיווחים בחודש.

2022 - 2023: בתקופה זו בוצע בעיר טיפול משולב של תברואה, חסימת נתיבי חדירה ולכידה והמתה ממוקדות של חזירי בר סוררים⁸⁸ (להלן - הטיפול המשולב). כפועל יוצא מהטיפול פחת מספר הדיווחים למוקד מכ-452 בממוצע בחודש בשנת 2022 לכ-307 דיווחים בממוצע בחודש

⁸⁷ רשות הטבע והגנים ועיריית חיפה, חזירי בר בחיפה: דרכי התמודדות עם התבססותם בעיר 2022 - 2023, ללא תאריך.

⁸⁸ חזירי בר שאיבדו את תחושת החשש מבני אדם ועלולים לסכן אותם.

בשנת 2023. בשנת 2022 נלכדו בעיר 195 חזירים סוררים, ובשנת 2023 נלכדו בעיר 132 חזירים סוררים. בדוח המסכם צוין כי נראה שפחתה רמת החיכוך בין חזירי בר לתושבים בשכונות שבהן בוצעה פעילות זו.

דילול חזירי בר היה חלק מהטיפול המשולב שביצעה עיריית חיפה בשנים 2022 - 2023. על כן במסגרת הדוח המסכם של עיריית חיפה, נותחה פעולה זו במסגרת ניתוח של כלל מדדי הטיפול בשנים אלו⁸⁹. בדוח האמור הוצג סיכום של מדדי הקונפליקט עם חזירי הבר בחיפה בשנים 2022 - 2023, ובהם לכידת פרטים סוררים, ולפיו בשנת 2023 חלה ירידה בכל מדדי הקונפליקט המוצגים, לרבות במספר חזירי הבר הסוררים שנלכדו, מ-195 בשנת 2022 ל-132 בשנת 2023.

משרד מבקר המדינה בדק את מדדי הקונפליקט לשנים 2022 - 2023, בהתבסס על נתונים שהעבירה העירייה לצוות הביקורת במהלך תקופת הביקורת, כמפורט להלן.

לוח 5: מדדי הקונפליקט עם חזירי הבר בחיפה, 2022 - 2023

שינוי	2023	2022	המדד הנבדק
21% ירידה	1,830	2,326	מספר מקרי הפיכת פחים
63% ירידה	150	410	מספר הדוחות שניתנו למאכילים
32% ירידה	3,691	5,425	מספר הדיווחים למוקד העירוני
32% ירידה	132	195	מספר חזירי הבר הסוררים שנלכדו

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהלוח עולה כי בשנת 2023 חלה ירידה בכל מדדי הקונפליקט המוצגים בלוח, לרבות במספר חזירי הבר הסוררים שנלכדו, מ-195 בשנת 2022 ל-132 בשנת 2023.

בדוח המסכם של עיריית חיפה ורט"ג צוין כי ממצאי הניתוח מעידים על התמתנות החיכוך בין בני אדם לחזירי בר בחיפה ומבליטים את חשיבותו של הטיפול המשולב שהופעל בשנים 2022 - 2023. עוד צוין בדוח כי המצב עדיין אינו מספק ונדרש להמשיך בביצוע הפעולות ולהרחיבן לתחומים אחרים, שבהם הטיפול לא היה משביע רצון: שיתוף הציבור, תחזוקת הגדרות ושיפור התברואה.

המדען הראשי של רט"ג דאז ציין, בתגובה על ממצאי הדוח המסכם של העירייה ורט"ג, כי השילוב של סניטציה, גידור ודילול הוא הפתרון לבעיית המינים המתפרצים. המדען הראשי המליץ להתמיד בטיפול המשולב, לרבות המשך דילול חזירי בר סוררים כפי שבוצע בשנים 2022 - 2023.

לנוכח הירידה הניכרת במדדי הקונפליקט עם חזירי הבר בחיפה בשנת 2023 ועל פי הדוח המסכם, נראה היה כי מדובר בהרכב נכון של פעולות לטיפול בחזירי הבר, וכי צמצום הקונפליקט הוא תהליך ארוך טווח הדורש התחייבות והתמדה של הגורמים המטפלים תוך יישום עקרונות הטיפול שנלמדו והתגבשו במהלך השנים 2022 - 2023.

הטיפול בתופעת חזירי הבר בשנת 2024

החל באפריל 2024 החלה עיריית חיפה בשיתוף רט"ג בדילול אוכלוסיית חזירי בר באמצעות ירי בעיר בהיקפים גדולים ביחס לשנים הקודמות. בתרשים להלן מוצגים שיעורי חזירי הבר שדוללו בחיפה בשנים 2020 - 2024⁹⁰.

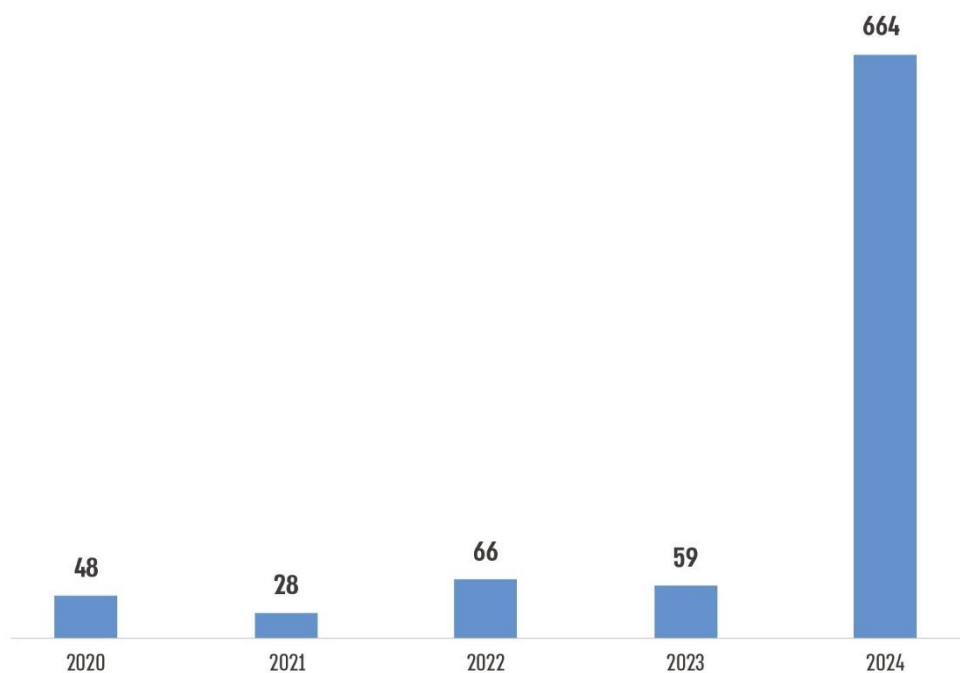
⁸⁹ המדדים שנבדקו הם מספר מקרי הפיכת פחים, מספר הדוחות שניתנו למאכילים, מספר הדיווחים על חזירי בר למוקד העירוני ומספר חזירי הבר הסוררים שנלכדו.

⁹⁰ מספר התנים שדוללו בשנים אלו בחיפה (10) הוא זניח יחסית למספר חזירי הבר שדוללו ולכן לא הוצג.

תמוז התשפ"ה ■ יולי 2025

התמודדות הרשויות המקומיות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן

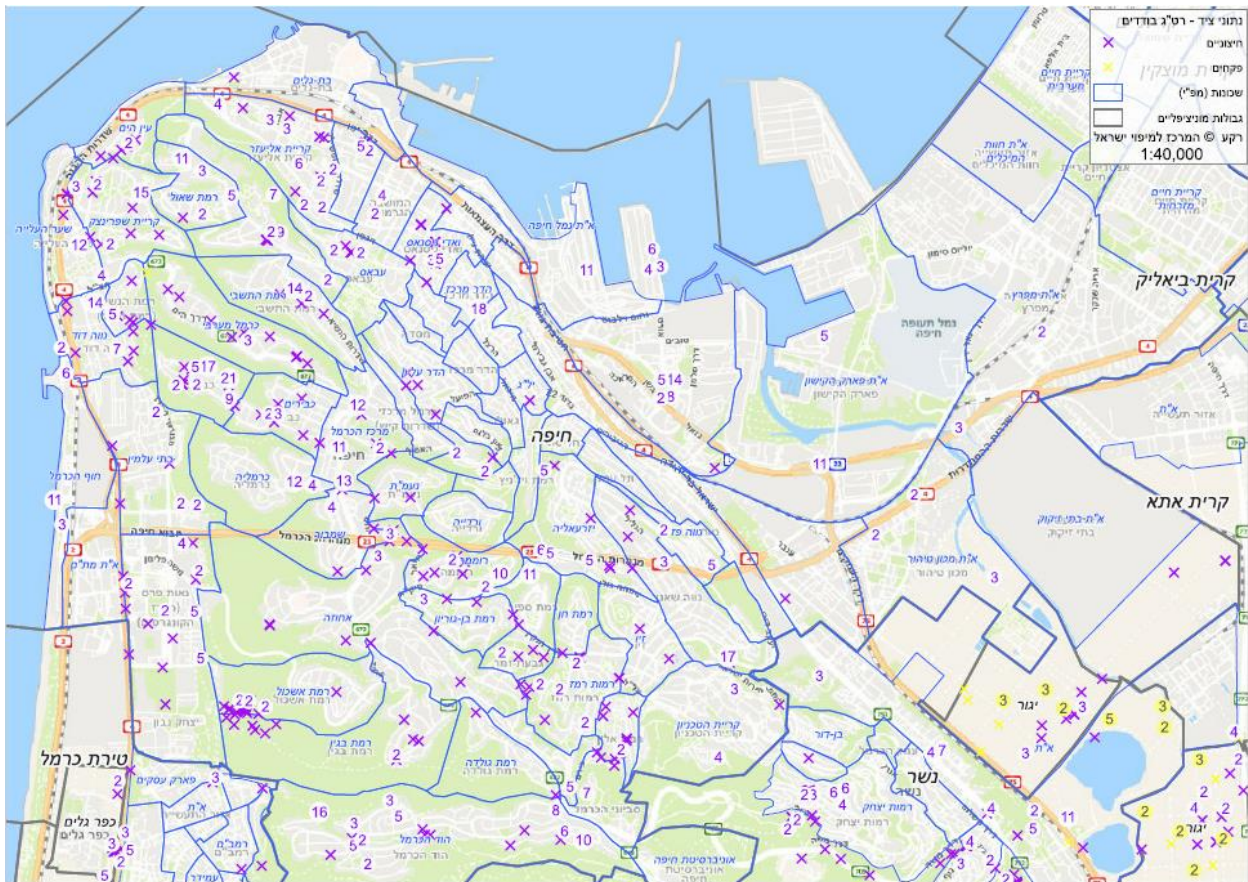
תרשים 21: מספר חזירי הבר שדוללו בתחום שיפוט של עיריית חיפה, 2020 - 2024*

על פי נתוני רט"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* עד נובמבר אותה שנה.

מהתרשים עולה כי בשנת 2024 היקף חזירי הבר שדוללו (664) היה גדול פי 13 ממספרם הממוצע של החזירים שדוללו בשנים 2020 - 2023 (50). עוד עולה כי היקף חזירי הבר שדוללו בשנת 2024 היה גדול פי 2.4 ממספרם הממוצע של חזירי הבר שדוללו בשנים 2014 - 2018 (280).

מפה 11: מיפוי גיאוגרפי של חזירי הבר שדוללו באמצעות ירי בחיפה וסביבתה, 2020 - 2024

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
על פי נתוני רטי"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהמפה עולה כי דילול חזירי בר בחיפה בשנים 2020 - 2024 בוצע בעיקרו בתוך שכונות העיר - בליבו של המרחב האורבני.

בנובמבר 2024 התקבל פסק דין⁹¹ בעתירה שהגישה עמותת "תנו לחיות לחיות" כנגד עיריית חיפה ורטי"ג, ובה ביקשה העותרת, בין היתר, שלא לבצע פעולות להמתה של חזירי בר עד לקביעת קריטריונים ברורים, המבוססים על הנחיות ונהלים, הקובעים את התנאים להמתת חזירי בר בשטחי עיריית חיפה והסביבה.

בפסק הדין צוין כי בצד ההצדקה העקרונית למתן היתרי צידה מיוחדים להרג חזירי בר במרחב העירוני בחיפה, בשל הסיכונים שהם יוצרים ובהיעדר פתרון אחר, גם עיריית חיפה ורטי"ג מסכימות לכך כי חלה עליהן החובה לוודא כי פעולות ההמתה אינן מבוצעות ללא הבחנה כנגד כל חזיר בר המצוי במרחב העירוני בחיפה, אלא יש לשאוף למקד את פעולות ההמתה באותם חזירי בר שהם מקור סיכון.

בפסק הדין נקבע כי על עיריית חיפה ורטי"ג לעגן במסמך בכתב, שייכלל בהיתר הצידה המיוחד אשר ניתן על ידי רטי"ג להמתת חזירי בר בחיפה, את הגדרת "חזיר סורר" ואת הצעדים הנדרשים כדי לוודא כי מדובר ב"חזיר סורר".

בעקבות פסק הדין, רטי"ג הוסיפה להיתר הציד הגדרה של חזיר סורר: חזיר בר אשר איבד את הפחד מהאדם ובשל כך אינו רואה אותו יותר כאיום. ירי בחזיר בר יתבצע לאחר התקרבות לחזיר

עתי"מ 17341-08-24 תנו לחיות לחיות (ע"ר) נ' עיריית חיפה ואח', 24.11.24.

ברכב מונע ואורות דולקים, ולאחר נקיטת פעולות אלו של התקרבות והרעשה ניתן לירות בחזיר סורר.

בדצמבר 2024 התלווה צוות הביקורת לפקח חיפה, במסגרת פעילות הציד המתבצעת בעיר⁹². פקח חיפה מסר לצוות הביקורת כי במהלך השבועות האחרונים מסתמנת מגמת ירידה במספר חזירי הבר המדוללים, ולמעשה מ-15.11.24 עד 4.12.24 לא דולל שום חזיר בר. עוד מסר פקח חיפה כי בתקופה זו גדל מספר דיווחי התושבים על חזירי בר בשעות היום⁹³, וכי ימים ספורים לפני הסיור הוא הציב מלכודת לחזירי הבר בנקודה מסוימת בעיר.

דילול אוכלוסיות חזירי הבר באמצעות ציד עלול להוביל להגברת הילודה ובכך לגרום לגידולה של אוכלוסייה זו. ציד בשעות הפנאי מתגלה כשיטה שלא תמיד אפשר לשלוט באמצעותה בגודל ובצפיפות של אוכלוסיות חזירי הבר⁹⁴, זאת לעומת ציד סלקטיבי (לפי זווית וגיל) שיכול לשפר במידה ניכרת את יעילות הציד. לפיכך, יש חשש כי הדילול רחב ההיקף של חזירי הבר שבוצע בתחום שיפוט של עיריית חיפה בשנת 2024 יגרום דווקא לגידול אוכלוסיית חזירי הבר בעיר בטווח הארוך.

נוכח ההשפעות של הדילול כאמור לעיל, מומלץ כי עיריית חיפה ור"ג יבחנו את ההיקף הרצוי של פעילות הדילול בחיפה יחסית להיקפן הרצוי של שאר הפעולות המתבצעות במסגרת הטיפול המשולב בחזירי בר.

עיריית חיפה מסרה בתשובתה כי הדילול מתבצע בתיאום מלא עם רט"ג ובהתאם להמלצתה ולצרכים בשטח, ובהתאם להיתרים המתקבלים באזורים המוגדרים מראש. עוד מסרה העירייה בתשובתה כי המוקד העירוני מתאם את פעילות הציד מול משטרת ישראל, בתחילתה ובסיומה. העירייה הוסיפה כי לפני כל פעולה השטח נסרק היטב כדי לוודא שאין בו עוברי אורח או כל מכשול אחר, וזמן קצר ביותר לאחר הציד מתחיל הצוות העירוני מאגף התברואה לנקות ולחטא את השטח ואחר כך צוות הפינוי מפנה את הפגרים.

רט"ג מסרה בתשובתה כי הסיכוי שהדילול יביא לגידול אוכלוסיית חזירי הבר נראה נמוך בנסיבות הקיימות, וכי הנושא נבחן כל העת, ומגובשות הנחיות ומונפקים היתרים בהתאם לכך. עוד מסרה רט"ג כי היא לא עוסקת בהגדרת גודל אוכלוסייה הקיים לעומת הגודל הרצוי, אלא פועלת לצמצום הקונפליקט בין חיות הבר שנכנסות לתחומי היישוב לבין התושבים שנפגעים מהן.

עיריית ירושלים

בחודשים ינואר 2019 - אוגוסט 2024 עיריית ירושלים לא פעלה בעצמה לדילול אוכלוסיית חזירי הבר, אלא שיתפה פעולה עם רט"ג כאשר זו ביצעה את הירי או הפעילה ציידים מטעמה. אשר לתנים העירייה לא דיללה אותם, אך היא לכדה 38 תנים במהלך תקופה זו, לרוב חולים ופצועים שהומתו על ידי השירות הווטרינרי של העירייה, וחלקם נשלחו למכון הווטרינרי של משרד החקלאות, על פי הצורך.

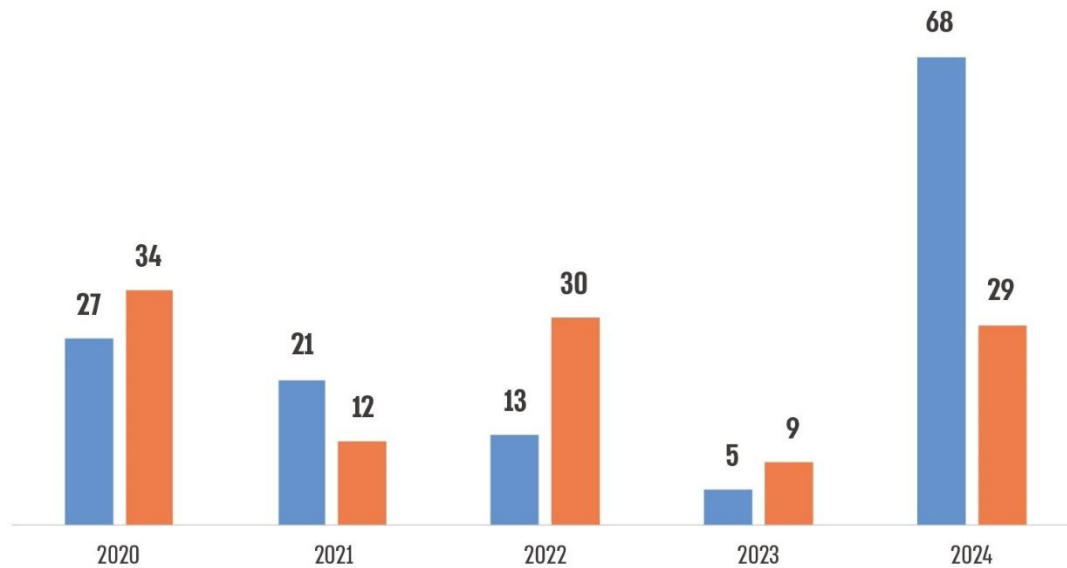
עיריית ירושלים מסרה כי עקב מאפייני התושבים המתגוררים בירושלים, יש לה "אפס סובלנות להימצאות חזירים בשכונות העיר", והיא פועלת לדילול חזירי הבר מחוץ לשכונות העיר כדי למנוע את כניסתם. בסיור שקיים צוות הביקורת בהשתתפות פקח ירושלים עלה כי מרבית פעילותו היא מחוץ לשכונות העיר מלבד מקרים מועטים שבהם רט"ג נאלצה לדלל את חזירי הבר שנכנסו לשכונות.

⁹² פעילות הציד בעיר מתבצעת בשעות הלילה, ובמהלכה לציידים מתלווה הפרויקטור או עובד אחר מטעם העירייה, רכב פינוי ובמקרים מסוימים פקח חיפה.

⁹³ עד לתקופה זה חזירי הבר היו פעילים בשטחים העירוניים בעיקר בשעות הלילה, ושכיחות הדיווחים של תושבים שראו חזירי בר ביום הייתה נמוכה יחסית.

⁹⁴ אחיעד דוידסון גילרון, "סקר ספרות, חזירי הבר בעולם ובישראל" (2017), עמ' 8.

תרשים 22: מספר חזירי הבר והתנים שדוללו בירושלים, 2020 - 2024*

■ מספר תנים שדוללו בשנים 2020-2024 ■ מספר חזירי בר שדוללו בשנים 2020-2024

על פי נתוני רט"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* עד נובמבר באותה שנה.

מהתרשים עולה כי בשנת 2024 חלה עלייה בהיקף הצייד של חזירי הבר והתנים בתחום שיפוטת עיריית ירושלים יחסית לשנת 2023⁹⁵ (97 דוללו בשנת 2024 לעומת 14 בשנת 2023). שיעור הדילול של חזירי הבר בשנת 2024 עלה פי 13 יחסית לשנת 2023 (מ-5 בשנת 2023 ל-68 בשנת 2024), ואילו שיעור הדילול של התנים עלה פי שלושה בשנים אלו (מ-9 בשנת 2023 ל-29 בשנת 2024).

הבדיקה העלתה כי העלייה בהיקף הדילול בשנת 2024 נבעה מכך שפקח ירושלים, שבין תפקידיו לדלל את אוכלוסיית חזירי הבר והתנים, החל את עבודתו ביוני 2023 ועיקר פעילות הדילול שביצע הייתה בשנת 2024.

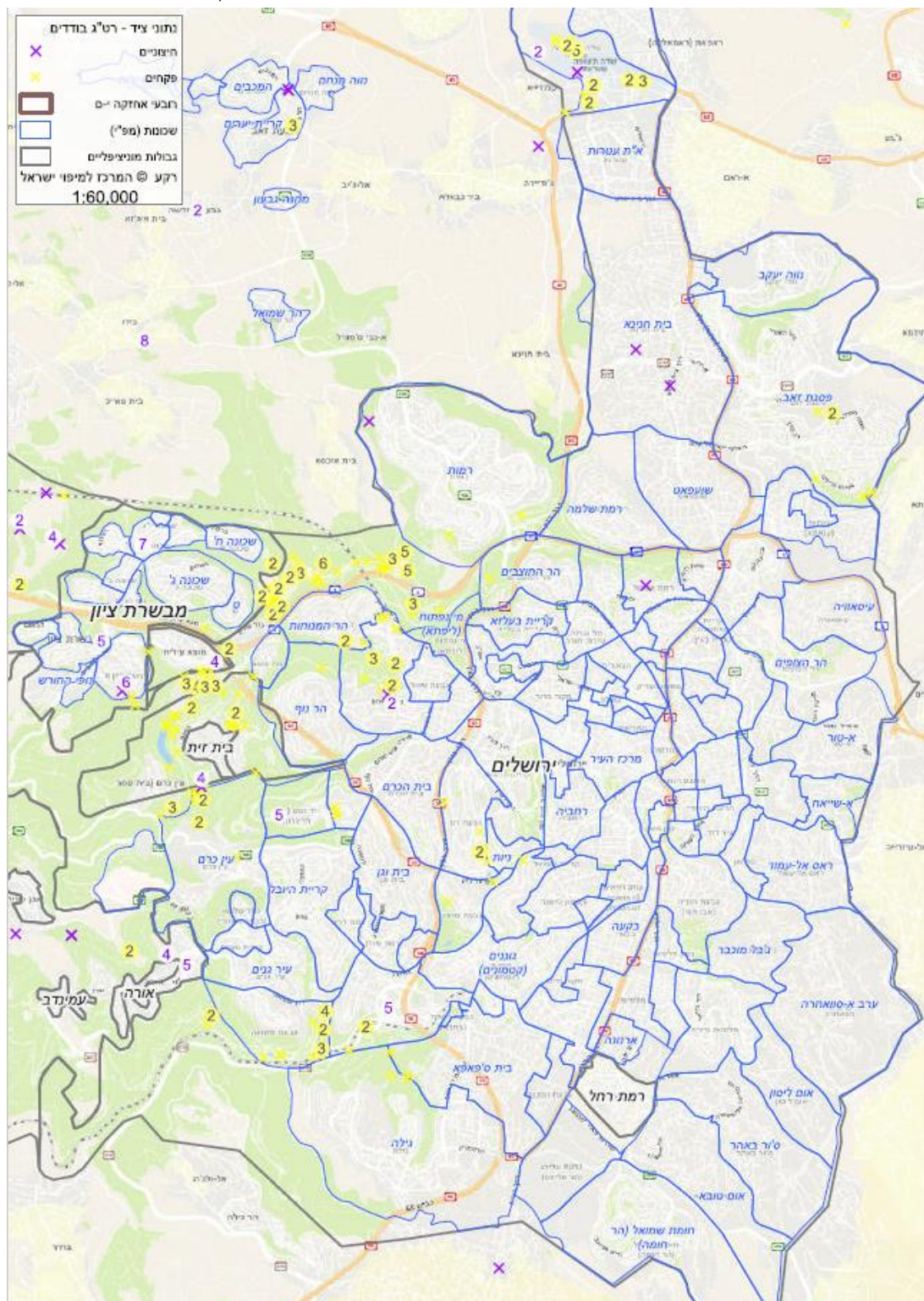
במפה להלן מתואר דילול חזירי הבר והתנים שבוצע בתחום שיפוטת עיריית ירושלים וסביבתה בשנים 2020 - 2024.

במרץ 2023 התקשרה עיריית ירושלים עם רט"ג לצורך קבלת שירותים באמצעות פקח ירושלים, שבין תפקידיו לדלל את אוכלוסיית חזירי הבר והתנים. בשנה זו הפקח למד את תפקידו והיה במילואים תקופה ארוכה. לכן עיקר פעילותו הייתה בשנת 2024, ומכאן העלייה בהיקף הדילול בשנה זו.

תמוז התשפ"ה ■ יולי 2025

התמודדות הרשויות המקומיות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן

מפה 12: מיפוי גיאוגרפי של דילול חזירי בר בירושלים וסביבתה, 2020 - 2024

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
 על פי נתוני רטי"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהמפה עולה כי דילול חזירי בר ותנים בירושלים בשנים 2020 - 2024 בוצע בעיקרו בשטחים המיוערים מחוץ לשכונות העיר.

עיריית ירושלים מסרה בתשובתה כי פעולות הדילול נעשות מחוץ לשכונות בכדי למנוע חדירה והתבססות של חזירי בר בשטח הבנוי.

עיריית נשר

עיריית נשר מסרה לצוות הביקורת כי היא מבצעת דילול באמצעות ציידים מתנדבים. רט"ג מעבירה לעירייה את שמות הציידים מטעמה, והעירייה פונה לרט"ג בבקשה לקבלת היתר ציד עבור הציידים שבחרה לעבוד עמם. העירייה מעוניינת למנוע את כניסת החזירים לעיר ולכן הציידים פועלים בנקודות הכניסה לעיר, על פי תלונות התושבים. עוד נמסר לצוות הביקורת כי העירייה מדללת חזירים שנכנסים לשטחים העירוניים והיא לא מבצעת דילול בשטחים המיוערים.

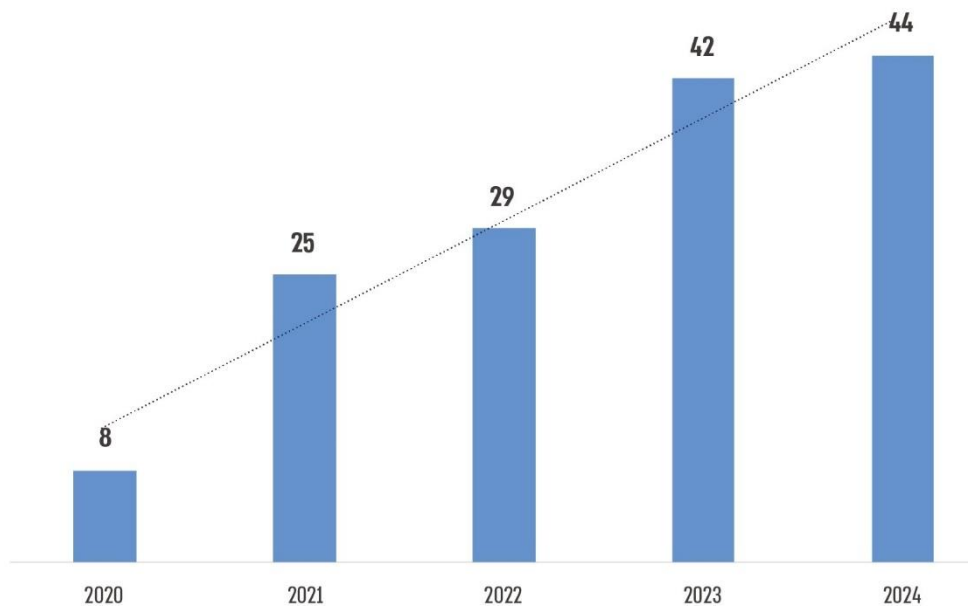
עלה כי לעיריית נשר אין מידע לגבי מספר חזירי הבר שדוללו בתחום שיפוט, ולגבי מקום ביצוע הדילול.

עיריית נשר מסרה בתשובתה כי מאחר שנתוני הדילול מדווחים לרט"ג, היא לא מצאה לנכון לתעד מידע זה, אלא הסתפקה ב"תקשורת פתוחה" מול רט"ג.

משרד מבקר המדינה מציין כי אין די בתקשורת פתוחה מול רט"ג ולכן מומלץ כי עיריית נשר תפעל לקבלת נתוני דילול חזירי הבר מרט"ג, בין היתר לצורך מעקב אחר נתוני דילול חזירי בר וניתוח המידע, העשויים להועיל להתמודדות העירייה עם תופעת חזירי הבר בתחום שיפוט.

כמות חזירי הבר שדוללו בתחום שיפוט של עיריית נשר בכל אחת מהשנים 2020 - 2024 מתוארת בתרשים להלן⁹⁶.

תרשים 23: מספר חזירי הבר שדוללו בנשר, 2020 - 2024*

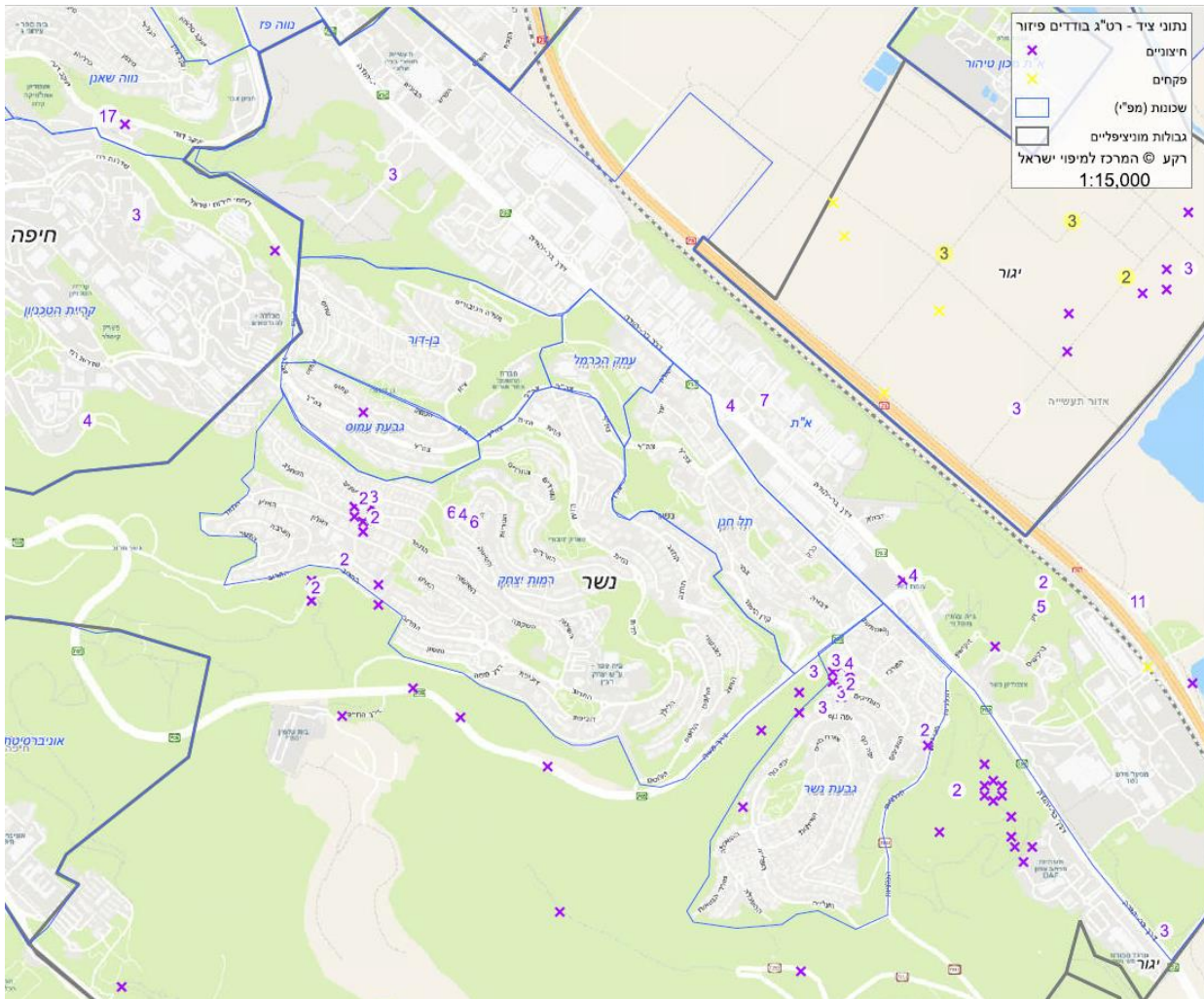

על פי נתוני רט"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* עד נובמבר אותה שנה.

מהתרשים עולה כי בשנים 2020 - 2024 הסתמנה מגמת עלייה בכמות חזירי הבר שדוללו בתחום שיפוט של עיריית נשר. שיעור הדילול של חזירי הבר גדל פי 5.5 בשנת 2024 יחסית לשנת 2020 (מ-8 ל-44). לטענת רט"ג מגמת העלייה נובעת משיפור בדיווחי הציידים החל משנת 2022.

⁹⁶ מספר התנים שדוללו בשנים אלו בנשר (תן אחד) זניח יחסית למספר חזירי הבר שדוללו ולכן לא הוצג בתרשים.

מפה 13: מיפוי גיאוגרפי של חזירי הבר שדוללו באמצעות ירי בנשר וסביבתה, 2020 - 2024

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
 על פי נתוני רטי"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהמפה עולה כי דילול חזירי בר בתחום שיפוטה של עיריית נשר בשנים 2020 - 2024 בוצע הן בתוך שכונות העיר והן בשטחים המיוערים שמסביבן.

המועצה המקומית קריית טבעון

המועצה המקומית טבעון מסרה לצוות הביקורת בנובמבר 2024 כי היא מבצעת לכידה במלכודות והמתה של חזירי בר, וכי היא אינה מבצעת ציד בירי בתחומי היישוב. עוד מסרה המועצה כי לעיתים מתבצע ציד בירי בסמוך לשטחי שיפוטה אך לא מיידיעים אותה לגביו.

עלה כי למועצה המקומית קריית טבעון אין מידע לגבי מספר חזירי הבר שדוללו בתחום שיפוטה שלא באמצעותה, ואף לא לגבי מקום ביצוע הדילול.

המועצה המקומית קריית טבעון מסרה בתשובתה כי היא פנתה לרטי"ג בחודשים מאי ויוני 2023 בבקשה לקבל הודעות על ביצוע ירי של ציידים מטעם רטי"ג "בזמן אמת".

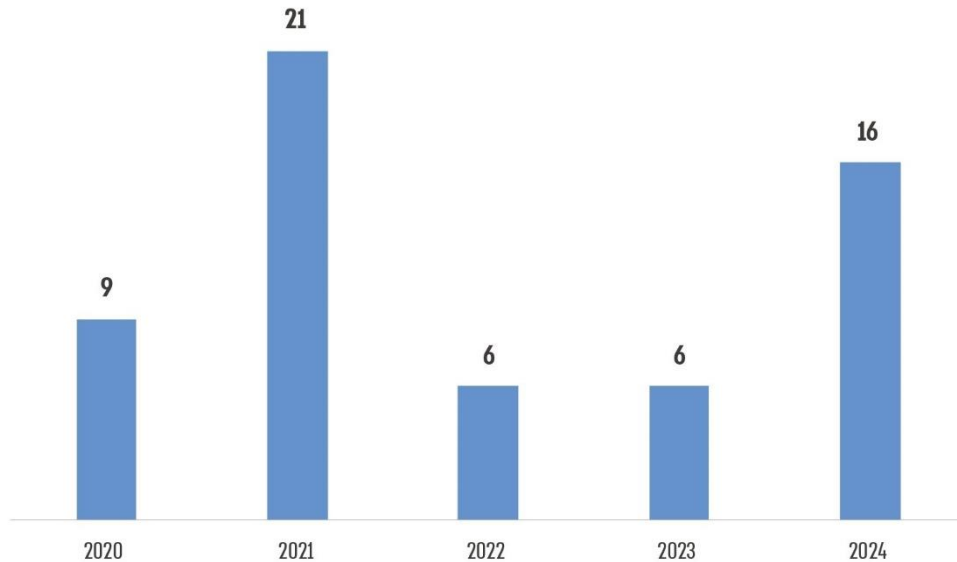
רטי"ג מסרה בתשובה נוספת מיוני 2025 כי פקח מטעמה נמצא בקשר עם מנהל השירות הווטרנרי בטבעון ועם קב"ט המועצה, וכי במידת הצורך המועצה יכולה לגבש עם הפקח פתרון שיאפשר לקבל את המידע המבוקש.

תמוז התשפ"ה ▪ יולי 2025

התמודדות הרשויות המקומיות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן

יצוין כי על פי נוהל למתן היתרי ציד, הציידים נדרשים לדווח על הצייד בירי לתחנת המשטרה הקרובה ולקצין הביטחון היישובי או לאחראי לביטחון ביישוב, לפני ביצוע הירי בתחום המבוקש ובסיומו. מומלץ כי המועצה המקומית קריית טבעון תפעל לקבל מרט"ג נתונים על דילול חזירי הבר בדיעבד, בין היתר לצורך מעקב אחר נתוני דילול חזירי בר וניתוח המידע, העשויים להועיל להתמודדות המועצה עם תופעת חזירי הבר בתחום שיפוטתה.

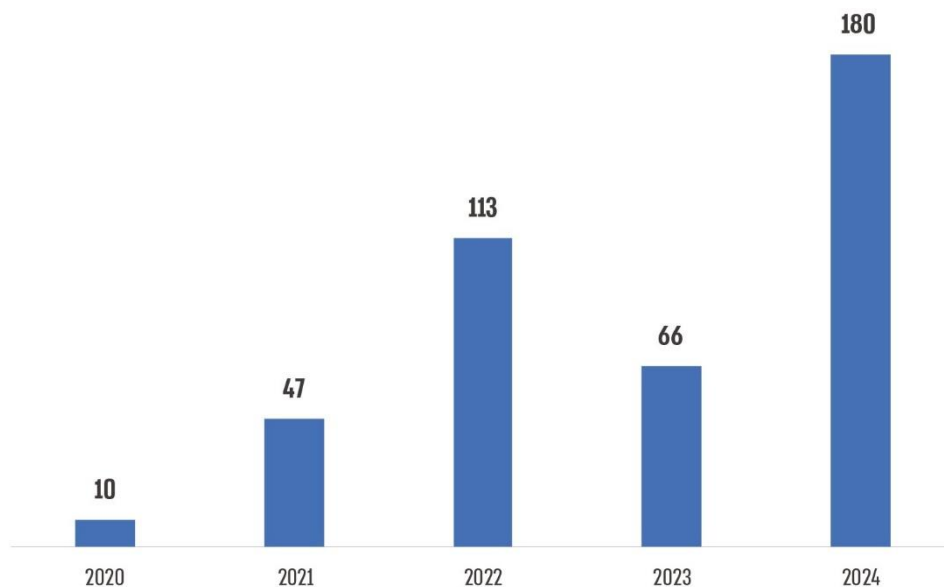
תרשים 24 : מספר החזירים שנלכדו והומתו בקריית טבעון, 2020 - 2024 *

על פי נתוני המועצה המקומית קריית טבעון, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* עד נובמבר אותה שנה.

לעומת זאת, מספר חזירי הבר שדוללו באמצעות ציד בירי בתחום שיפוטתה של המועצה המקומית קריית טבעון בכל אחת מהשנים 2020 - 2024, בהתאם לדיווחי הציידים לרט"ג, מפורטים בתרשים להלן.

תרשים 25 : מספר חזירי הבר שניצודו בירי בקריית טבעון על פי נתוני רט"ג, 2020 - 2024 *

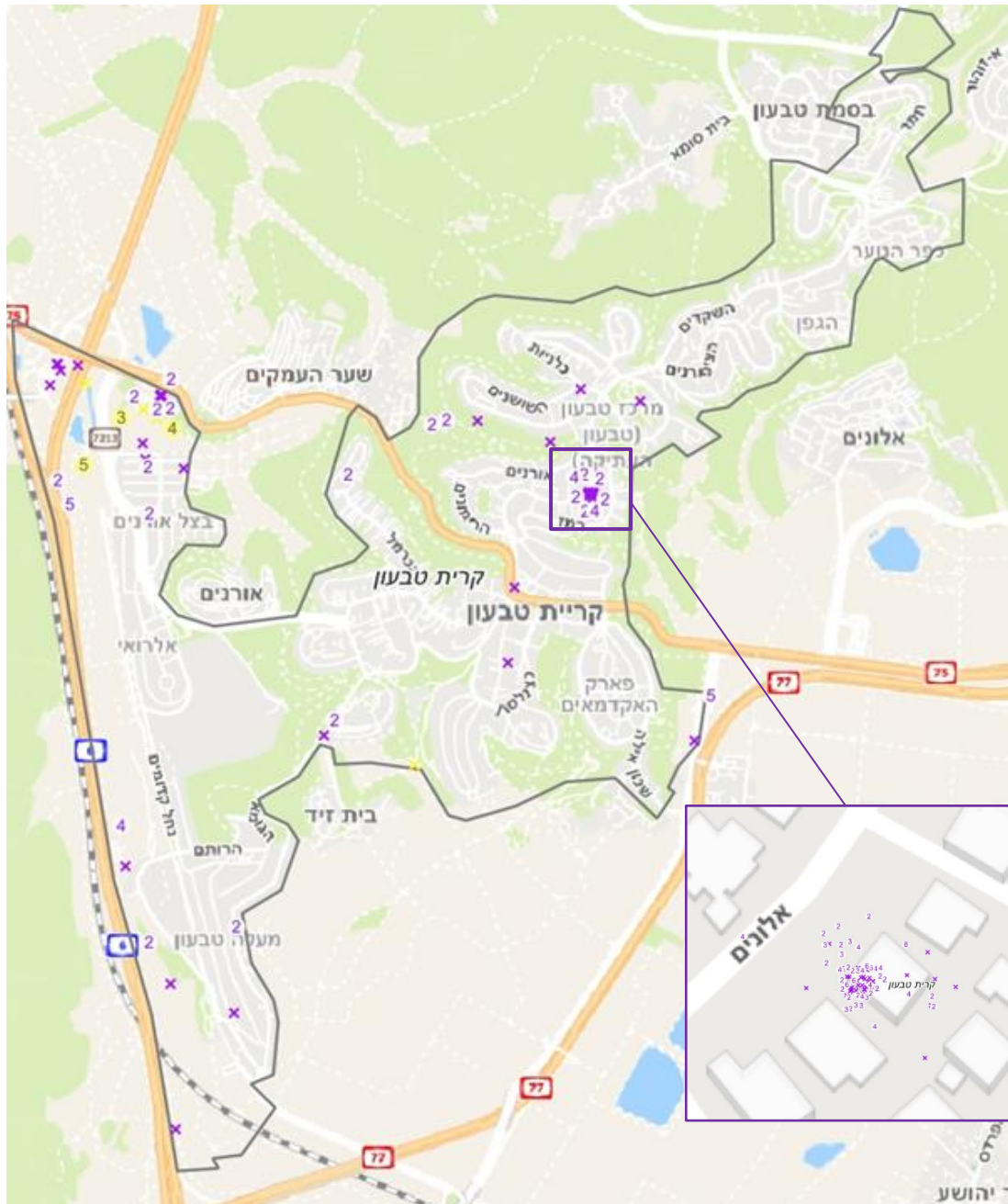

על פי נתוני רט"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* עד נובמבר אותה שנה.

ההיתרים שמנפיקה רט"ג לציידים מגדירים בין היתר את האזור המותר לציד, והציידים מדווחים לרט"ג על מקום ביצוע הציד. אם ניתן לצייד היתר ציד בירי במרחק הקטן מ-500 מטרים מיישוב, על הצייד לדווח על פעילות הציד לתחנת המשטרה הקרובה וכן לאחראי לביטחון ביישוב או למי מטעמו.

מהתרשים עולה כי בשנים 2020 - 2024 התבצע ציד בירי של חזירי בר בתחום שיפוט של המועצה המקומית קריית טבעון. משרד מבקר המדינה ביצע מיפוי של נתונים אלה כמפורט להלן.

מפה 14: מיפוי גיאוגרפי של חזירי הבר שניצודו בקריית טבעון על פי דיווחי הציידים לרט"ג, ינואר 2020 - נובמבר 2024

המקור: מפת רקע של המרכז למיפוי ישראל.
על פי נתוני רט"ג, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהמפה עולה כי יש ריכוז גבוה של דיווחי ציד באזור מגורים מצומצם, סביב למבנה אחד, והדבר אינו סביר. בינואר 2025 רט"ג מסרה לצוות הביקורת כי אי-דיוקים בנוגע למקום הציד עלולים להיווצר, בין היתר, עקב כך שציידים מדווחים על מקום הציד בדיעבד מאזור מגוריהם.

עלה כי הנתונים שדווחו לרט"ג לגבי מקום הציד בשטחי המועצה אינם מדויקים ועקב כך נפגעה יכולתה של רט"ג לוודא כי הציידים נוהגים על פי ההנחיות שקבעה לגבי מקום הציד.

מומלץ כי רשות הטבע והגנים תוודא כי הציידים מדווחים על ציד בירי במקום האירוע המדויק, זאת כדי שיוכלו לוודא שהציד בוצע באזור שהותר לציד, אם בהיתר כללי ואם בהיתר מיוחד, וכי אם הציד מתבצע במרחק של פחות מ-500 מטרים מיישוב מתקיימים התנאים שקבעה בנוהל מתן היתר ציד.

הרשויות שנבדקו - עיריית חיפה, ירושלים ונשר והמועצה המקומית קריית טבעון, דיללו חזירי בר בתחום שיפוטן בשנים 2019 - 2024. אופן הדילול של אוכלוסיית חזירי הבר בתחום שיפוטן של הרשויות שנבדקו שונה: בשנים 2019 - 2021 עיריית חיפה לא דיללה חזירי בר בתחום שיפוטתה; בשנים 2022 - 2023 היא דיללה פרטים סוררים שנבחרו בקפידה, באמצעות לכידה והמתה; בשנת 2024 דיללה חזירי בר באמצעות ציד בירי בתוך שכונות העיר. עיריית ירושלים דיללה חזירי בר באמצעות פקח ירושלים שביצע ציד בירי בעיקר מחוץ לשכונות לעיר כדי למנוע מלכתחילה את כניסתם לעיר. עיריית נשר דיללה חזירי בר באמצעות ציד בירי בפאתי שכונות העיר; והמועצה המקומית קריית טבעון דיללה חזירי בר באמצעות לכידה והמתה.

סיכום פעילות הרשויות שנבדקו לטיפול בחזירי בר ותנים בתחום שיפוטן בלוח שלהלן.

לוח 6: פעולות הרשויות שנבדקו לטיפול בחזירי בר ובתנים בתחום שיפוטן, 2019 - 2024

הפעולה	עיריית חיפה	עיריית ירושלים	עיריית נשר	המועצה המקומית קריית טבעון
קבלת שירותים מפקח נזקי חקלאות	✓	✓	✗	✗
חסימת נתיבי חדירה לשכונות	✓	✗	✗	✗
שמירה על סניטציה	✗	✓	✓	✓
ביצוע פעולות אכיפה	✗	✗	✗	✗
ביצוע פעולות הסברה	✓	✗	✓	✓
דילול בירי	✓	✓	✓	✗
לכידה והמתה	✓	✗	✗	✓
מחקרים וניסויים	✓	✗	✗	✓

הוכן בידי משרד מבקר המדינה.

מומלץ כי הרשויות שנבדקו יפעלו לאמץ את הטיפול המשולב בחזירי בר ובתנים בתחום שיפוטן ולהתמיד בו, לצורך צמצום הקונפליקט בין חזירי הבר והתנים לבין תושבי הרשויות, ולצורך מזעור הנזקים הנגרמים לאדם ותוך פגיעה מצומצמת ככל האפשר בבעלי חיים אלה.

מרכז השלטון המקומי מסר בתשובתו כי אומנם אחת ממטרותיו היא לשמש מרכז מידע וידע עבור הרשויות המקומיות, ופעמים רבות מטרה זו מושגת באמצעות "למידת עמיתים". אולם, הסוגיה שבה עוסקת טיוטת הדוח, אשר לגביה נדרשים ידע ומומחיות מיוחדים, אינה סוגיה אשר ראוי ונכון וניתן לטפל בה בעיניים מקומיות בלבד. עוד הוסיף בתשובתו כי אין מקום להטיל את האחריות העיקרית לפתרון של הרשויות המקומיות, ועל השלטון המרכזי לתת מענים ביצועיים וכן הנחיות ולצידם תקציבים מתאימים.

מומלץ כי מרכז השלטון המקומי בישראל יפעל להקמת פורום ללמידה הדדית בין הרשויות המקומיות בנושא ההתמודדות עם חזירי בר ותנים בתחום שיפוטן, זאת לשם שיפור אפקטיביות הטיפול בתופעה והפריה הדדית של הרשויות המקומיות.

עיריית נשר מסרה בתשובתה כי היא מקבלת את המלצת הביקורת.

עיריית ירושלים מסרה בתשובתה כי היא מתייחסת לתופעת חזירי הבר במלוא הרצינות, וכי היא תלמד ותיישם את הנדרש על פי הדוח כדי לצמצם את הקונפליקט בין חזירי הבר לתושבי העיר.

כמו כן, מומלץ כי רט"ג תפעל לקידום מחקרים בתחום המינים המתפרצים בכלל ובנושא חזירי בר ותנים בפרט, בין היתר בשיתוף הרשויות המקומיות, תוך שימוש בנתונים שלהן בנושא זה.

מינוי פרויקטור בחיפה לטיפול בתופעת חזירי הבר

1. בחודשים ינואר-פברואר 2024, במסגרת מסע הפרסום לבחירות⁹⁷ של ראש העירייה הנוכחי של חיפה, הוא התחייב לטפל בבעיית החזירים בעיר בתוך 90 ימים. לאחר היבחרו, העירייה החליטה לשכור שירותי יועץ להתמודדות עם חזירי הבר (להלן - הפרויקטור) כדי להתמודד עם בעיית חזירי הבר בעיר⁹⁸.

באפריל 2024, לאחר כניסתו של ראש העירייה הנוכחי לתפקיד, כינסה עיריית חיפה ועדת מנכ"ל שחבריה היו מנכ"ל העירייה, היועצת המשפטית וגזבר העירייה, כדי לדון באישור הבקשה להעסקת עובד לשעבר של העירייה בתור יועץ למינהל התפעול בנושא חזירי בר. ברקע לבקשה צוין כי בשנת 2019 שונתה מדיניות הטיפול בחזירי בר והוחלט להפסיק את דילול חזירי הבר, ופורטו הפעולות שבוצעו בשנים 2019 - 2023 במסגרת הטיפול בחזירי בר בחיפה.

הוועדה אישרה את העסקתו של אותו עובד לשעבר כיועץ חיצוני לטיפול בנושא חזירי הבר בחיפה למשך שלושה חודשים מיום קבלת ההחלטה, ונקבע כי תתאפשר הארכת העסקתו בשלושה חודשים נוספים⁹⁹. יצוין כי לא הומלץ לוועדה על מועמדים נוספים.

על פי פקודת העיריות, על העיריה לקיים מכרז פומבי לביצוע עבודה. עם זאת, העירייה רשאית להתקשר בחוזה ללא מכרז אם החוזה הוא אחד מסוגי החוזים שנקבעו בתקנות העיריות (מכרזים), התשמ"ח-1987 (להלן - תקנות המכרזים), לקבלת פטור ממכרז.

על אף חובתה של העירייה לקיים מכרז פומבי בנושא על פי פקודת העיריות, או לחרוג מכך בהתאם לפטור ספציפי בתקנות המכרזים, עלה כי בעת העסקת היועץ באפריל 2024 למשך

⁹⁷ הבחירות לרשויות המקומיות התקיימו ב-27.2.24. בחיפה התקיים סיבוב שני לבחירת ראש העיר ב-10.3.24.

⁹⁸ נוסף על ההתקשרות עם רט"ג להעסקת פקח נזקי חקלאות בעיר.

⁹⁹ בכפוף לאישור נוסף של הוועדה. עוד נקבע כי שכרו של הפרויקטור ייקבע לפי תעריפי חשכ"ל ולא יחרוג מ-25,000 ש"ח לחודש.

שלושה חודשים, עיריית חיפה לא ביצעה מכרז להעסקתו ואף לא ציינה בפרוטוקול הוועדה את סעיף הפטור שבו השתמשה על פי הוראות תקנות המכרזים.

עיריית חיפה טענה בתשובתה כי ההתקשרות הראשונית עם הפרויקטור אושרה בוועדת מנכ"ל כהתקשרות פטורה מחובת מכרז בשל סכומה, וזאת בהתאם לסעיף 3(3) לתקנות המכרזים.

משרד מבקר המדינה מעיר כי העירייה לא מסרה מסמך התומך בטענתה כי ההתקשרות בוצעה כהתקשרות פטורה מחובת מכרז לפי סעיף 3(3) לתקנות המכרזים. אם העירייה מבקשת להעסיק יועץ בפטור ממכרז בהתאם להוראות תקנות המכרזים, הרי שעליה לציין את סעיף הפטור הרלוונטי בתקנות, שעליו היא מתבססת במסגרת הדיון בוועדה.

2. במסגרת הדיון של ועדת המנכ"ל שבו הוצגו נימוקי אישור העסקתו של היועץ הבהיר המנכ"ל כי לא ניתן לפעול רק באמצעות גורמי העירייה, בין היתר בשל הסיבות האלה: טרם מונה וטרנר רשותי; האקולוגית העירונית ביקשה להימנע מהמשך טיפול בנושא זה; ועובדי העירייה שטיפלו בעבר בנושא זה אינם יכולים לבצע משימות בתחום עקב ריבוי משימות מלחמת "חרבות ברזל". המנכ"ל ציין בדיון כי הפרויקטור שהומלץ לתפקיד הוא בעל מומחיות רבה בנושא, כי הוא עסק בו בעבר במסגרת תפקידו כראש מינהל תפעול בעיריית חיפה ופעולותיו הוכתרו בהצלחה.

בתנאי הסף המצטברים למכרז שפורסם באוגוסט 2024 נקבע, בין היתר, כי על המציע להיות בעל ניסיון בעבודה מול רט"ג בנושא טיפול בחיות הבר; בעל ניסיון בעבודה עבור רשות מקומית, או בשיתוף עימה, בנושא הטיפול בחיות הבר; ובעל תואר ראשון לפחות ממוסד המוכר על ידי המועצה להשכלה גבוהה. למכרז הוגשה הצעה אחת של הפרויקטור, שההתקשרות עימו אושרה בוועדת מנכ"ל מאפריל 2024 ואשר טיפל בפועל בנושא חזירי הבר בעיר כארבעה חודשים לפני שפורסם המכרז. ועדת המכרזים אישרה את זכייתו של הפרויקטור במכרז.

עם זאת, במכרז לא נקבע תנאי סף ולפיו על המציע להיות בעל מקצוע רלוונטי לטיפול בחיות בר, בניגוד לקודמיו שהובילו את הטיפול בחזירי הבר - הוטרנר והאקולוגית העירוניים ופקח רט"ג שפעל בחיפה.

עיריית חיפה מסרה בתשובתה למשרד מבקר המדינה כי תנאי הסף שנקבעו במכרז מתאימים לאופי השירות הנדרש מהפרויקטור.

מומלץ כי עיריית חיפה תפעל לשילוב בעלי מקצוע כגון וטרנר רשותי ואקולוגית בטיפול בחזירי הבר, בשיתוף עם הפרויקטור.

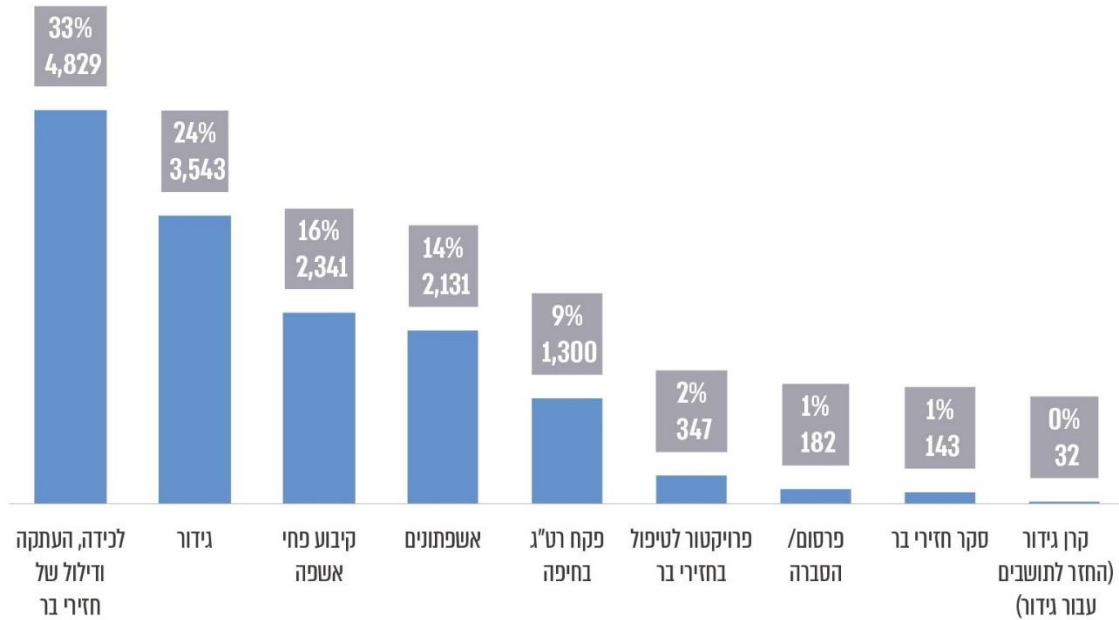
תקציב הרשויות שנבדקו להתמודדות עם חזירי בר ותנים

כאמור, חזירי הבר והתנים הם בגדר מטרד בקרב תושבי הרשויות שנבדקו, ובמצב הדברים הקיים הן נדרשות לממן את הטיפול בהם מתקציבן. משרד מבקר המדינה בחן את ההוצאות של הרשויות שנבדקו לצורך הטיפול בחזירי בר ותנים בתחום שיפוטן בשנים 2019 - 2024¹⁰⁰.

¹⁰⁰ יצוין כי יש פעולות שלא בוצעו במישור לטיפול בחזירי הבר והתנים, כגון טיפול באשפה, ניקיון או הטמנת פחי אשפה, אך ביצוען תורם לצמצום חדירתם של החזירים לשכונות העיר.

עיריית חיפה

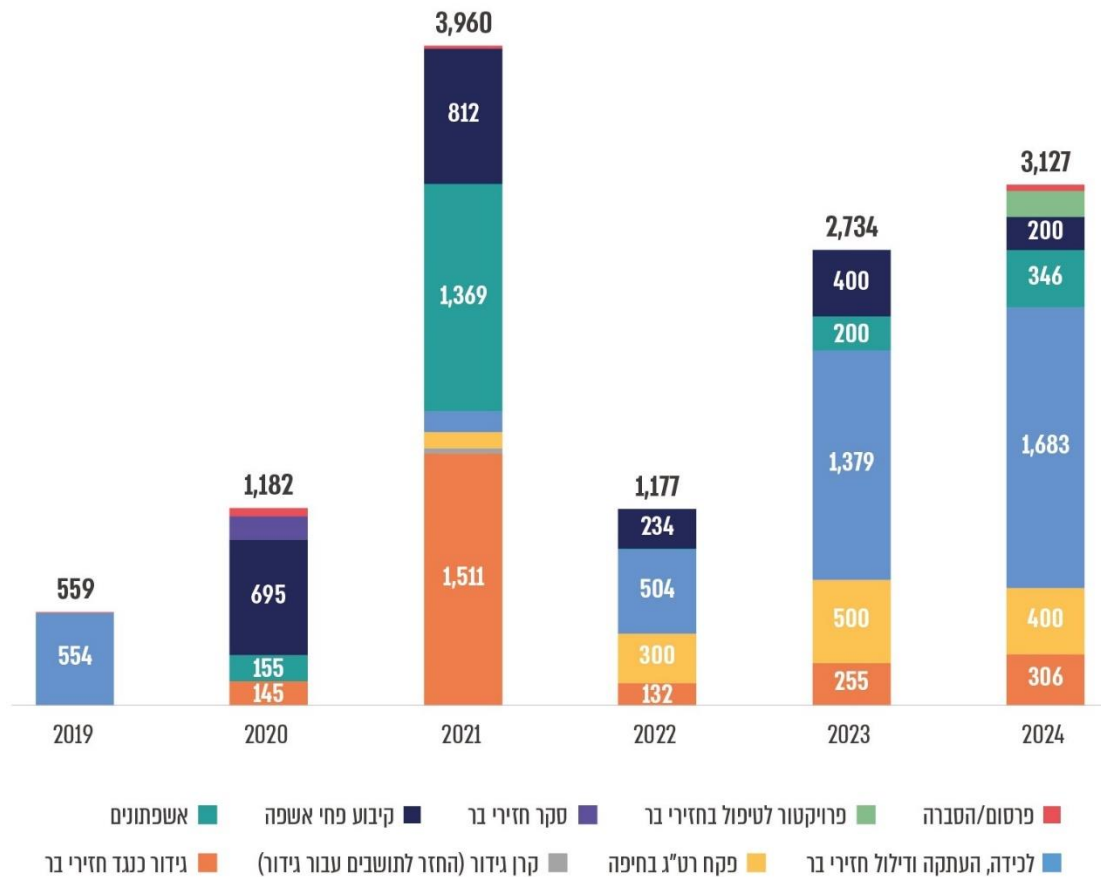
תרשים 26: תקציב עיריית חיפה לטיפול בחזירי בר, לפי תחומי הטיפול השונים, 2019 - 2024
(באלפי ש"ח)

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהתרשים עולה כי 33% מההוצאות בשנים 2019 - 2024 מתוך סך תקציב העירייה לטיפול בחזירי בר היו בגין לכידה ודילול של חזירי בר. עוד עולה כי שיעורי ההוצאות בגין גידור ובגין קיבוע פחי אשפה היו גדולים (24%-ו-16%, בהתאמה).

תרשים 27: ביצוע תקציב עיריית חיפה לטיפול בחזירי בר, לפי שנים ולפי תחומי הטיפול השונים, 2019 - 2024 (אלפי ש"ח)

על פי נתוני עיריית חיפה, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהתרשים עולה כי מרבית הוצאות העירייה על הטיפול בחזירי בר היו בשנים 2021 ו-2024 (3,960 אלפי ש"ח ו-3,127 אלפי ש"ח, בהתאמה). עיקרן של ההוצאות בשנת 2021 היו על גידור (1,511 אלפי ש"ח), על אשפתונים (1,369 אלפי ש"ח) ועל קבוע פחי אשפה (812 אלפי ש"ח). בשנת 2024 עיקר ההוצאות היה בגין דילול חזירי בר (1,683 אלפי ש"ח).

עיריית חיפה מסרה בתשובתה כי נוסף על הוצאותיה הישירות על הטיפול בחזירי בר (כפי שפורטו לעיל בתרשימים 25 ו-26), היא הקצתה משאבים נוספים כגון תגבור או הוספה של כוח אדם לאגף האכיפה ולאגף התברואה, וכמו כן היא הקצתה תשומות רבות לטיפול בנושא מטעם כלל האגפים והמינהלים של העירייה - חינוך, הנדסה, רווחה, משפטי, דוברות ומוקד עירוני.

עיריית ירושלים

עלות הטמנת כ-3,000 פחי האשפה על ידי עיריית ירושלים בשנים 2018 - 2024 הסתכמה בכ-195 מיליון ש"ח, ועלות החלפת 3,415 אשפתונים ברחבי העיר בשנים 2022 - 2023 הסתכמה בכ-4.6 מיליון ש"ח.

החל משנת 2023 העירייה מממנת שני שלישים מעלות העסקתו של פקח נזקי חקלאות המועסק על ידי רט"ג, בעלות שנתית של 240,000 ש"ח. השירות הווטרנרי של העירייה פועל בכל ימות השנה ומפעיל פקחים, וטרינרים ומתקן הכולל מרפאה והסגר, המטפל בפניות שונות, בכלל זה בעניין של חיות בר חולות ופצועות, ולא ניתן לבדוד את סכום הטיפול בחזירי בר ותנים מסך תקציב השירות הווטרנרי ולחשבו בנפרד.

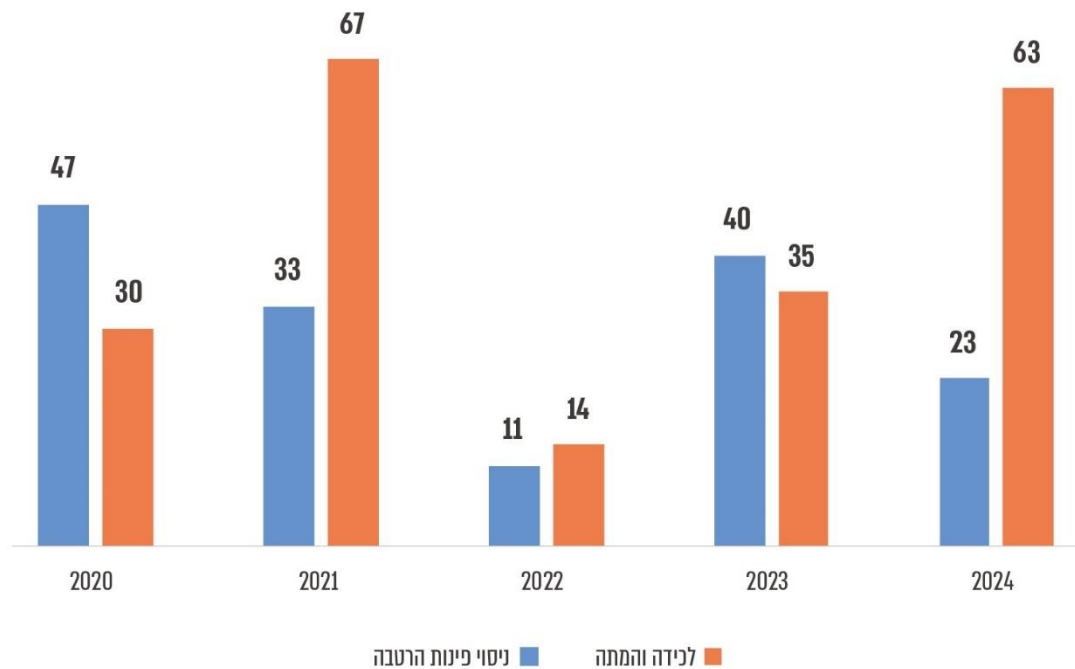
עיריית נשר

בשנים 2019 - 2024 עיריית נשר לא תקצבה הוצאות ישירות בנושא הטיפול בחזירי בר ותנים. עם זאת, העירייה פעלה להטמנת כלל פחי האשפה בעיר בעלות כוללת של כ-13.5 מיליון ש"ח, בין היתר בשל התמודדותה של העירייה עם חזירי הבר בתחום שיפוטתה. עיריית נשר לא תקצבה הוצאות ישירות בנושא טיפול בחזירי בר ובתנים. העירייה מסרה כי היא הוציאה כספים על פעולות הקשורות לנושא כגון תגבור פינוי האשפה וטיפול במפגעי אשפה, תגבור פיקוח עירוני לליווי ציידים והגעה למקום שתושבים דיווחו שיש בו חזירי בר, גידור והסברה, אולם אין לה נתונים מדויקים על הוצאות אלה.

המועצה המקומית קריית טבעון

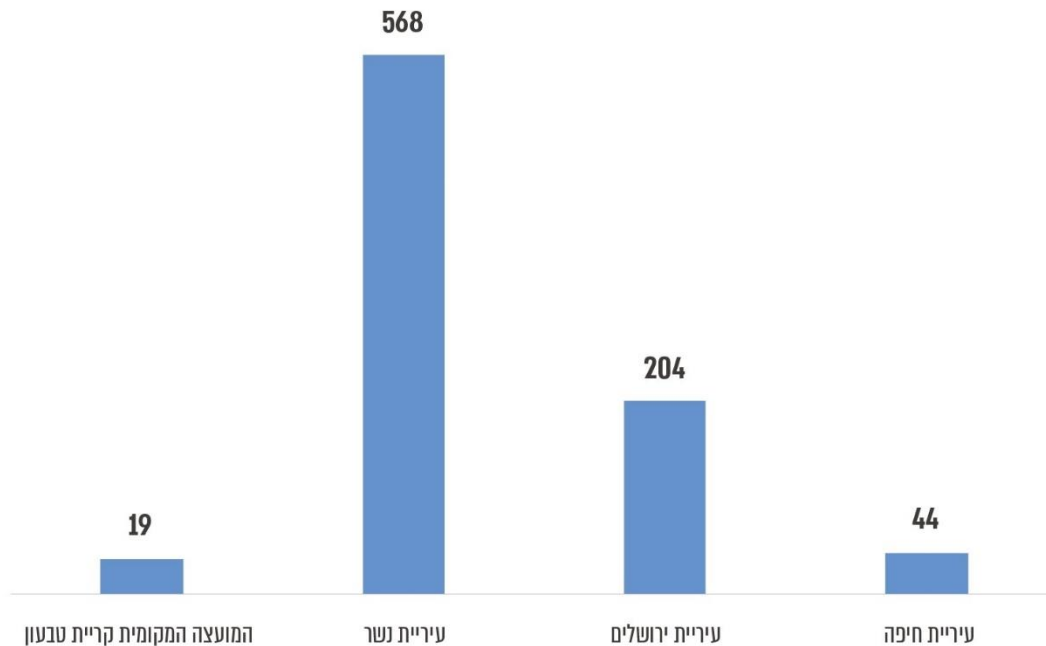
בשנים 2020 - 2024 הוציאה המועצה המקומית קריית טבעון כ-363,000 ש"ח על הטיפול בחזירי בר בתחום שיפוטתה, כ-154,000 ש"ח על ביצוע הניסוי פינות הרטבה וכ-209,000 ש"ח על לכידה של חזירי בר. הוצאות המועצה בשנים אלו מפורטות בתרשים להלן.

תרשים 28: הוצאות המועצה המקומית קריית טבעון על הטיפול בחזירי בר, לפי תחומי הטיפול בהם, 2020 – 2024 (אלפי ש"ח)

על פי נתוני המועצה המקומית קריית טבעון, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

תרשים 29 : הוצאות הרשויות על הטיפול בחזירי בר ובתנים בתחום שיפוטן (ש"ח לתושב), 2024 - 2019

על פי נתוני הרשויות שנבדקו, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

מהתרשים עולה כי ההוצאה של עיריית נשר לתושב על טיפול בחזירי בר ובתנים הייתה הגבוהה ביותר (568 ש"ח לתושב). יש לציין כי הוצאות עיריית נשר מתייחסות לפרויקט הטמנת הפחים בעיר, וכי את שאר הפעולות לטיפול בחזירי בר ובתנים היא לא תקצבה במישרין. עיריית ירושלים הוציאה 204 ש"ח לתושב על הטיפול בחזירי בר ותנים, אך מרבית הוצאה זו (199 ש"ח לתושב) היא בגין הטמנת פחים בעיר. פעולה זו בוצעה לאו דווקא לצורך מניעת חדירת חזירי בר ותנים לעיר, אך ככל הנראה תרמה לכך.

עלה כי הרשויות שנבדקו תקצבו את הטיפול בחזירי בר ובתנים בתחום שיפוטן, והן הנושאות בנטל התקציבי למימון הפעולות.

מומלץ כי במסגרת אסדרת הטיפול במינים מתפרצים ברמה הלאומית, רט"ג והמשרד להגנת הסביבה יגדירו את שיעור הנתח התקציבי בין הרשויות המקומיות לבין רט"ג והמשרד להגנת הסביבה, באופן שיסייע לרשויות המקומיות להתמודד עם הנטל התקציבי הכרוך בטיפול בנושא.

ניטור מחלות בחזירי בר בחיפה

גישת "בריאות אחת" רואה כמכלול אחד את בריאות האדם, חיות המשק, חיות הבר והסביבה. המחקרים מלמדים כי 60% מהמחלות שבני האדם נדבקים בהן לראשונה מקורן בבעלי חיים, וכ-75% מהן מקורן בחיות בר. הגורמים למעבר מחלות מבעלי חיים לאדם הם ריבוי תהליכים רחבי היקף המושפעים מן הסביבה: גידול באוכלוסיות האדם וחיות המשק, ניצול והרס של בתי גידול, שינויי אקלים גלובליים, עלייה בהיקף הניוד של בעלי חיים ומוצריהם, הגברת הקרבה בין חיות בר, חיות המשק והאדם.

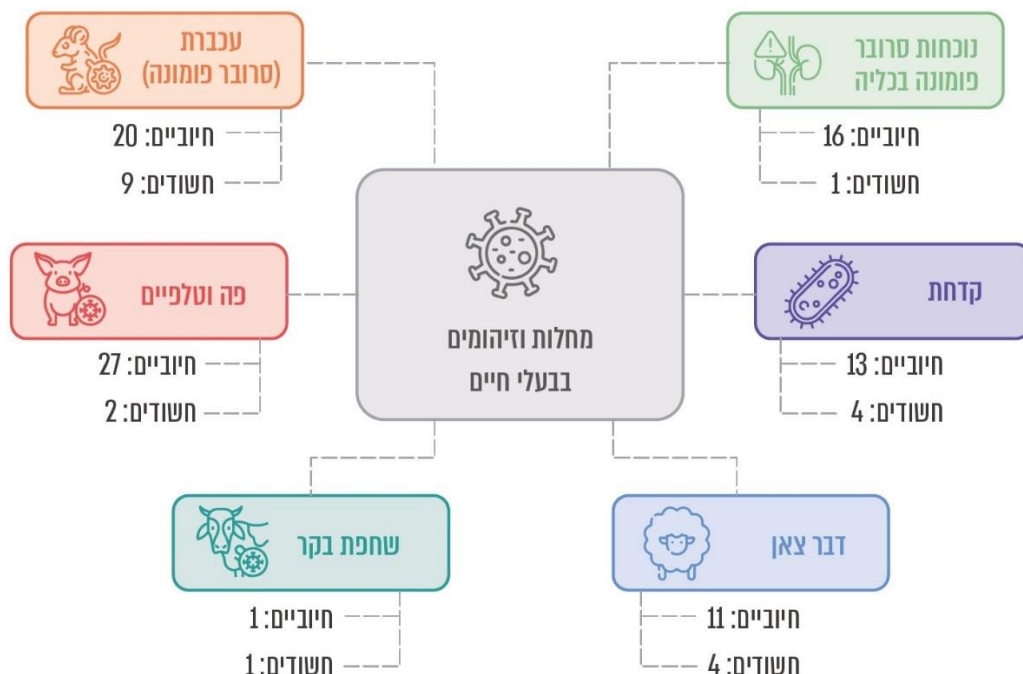
אחת ההשפעות השליליות של המינים המתפרצים היא הפוטנציאל להעברת מחלות מבעלי חיים לבני האדם ולבעלי חיים אחרים, עקב קרבה לא טבעית וחפיפה בין שטחי המחיה שלהם ובין שטחי המחיה של האדם והחי באזור. לניטור הגורמים של מחלות באוכלוסיות חיות הבר יש תפקיד חשוב בהבנת מעגלי התחלואה. כמו כן ניטורם משפר את היכולת לקבל התרעה על חדירת גורמי מחלה

חדשים, או לזהות מגמות ושכיחות של מחלות, ובכך לשפר את הסיכוי להיערך לעצירת התפרצות בשלב מוקדם ולצמצם את התחלואה.

בסוף שנת 2013 הושקה בישראל התוכנית לניטור מחלות בחיות בר (להלן - תוכנית הניטור), והיא החלה לפעול בסוף שנת 2014. במסגרת התוכנית מתקיים שיתוף פעולה בין משרד החקלאות ופיתוח הכפר, משרד הבריאות, המשרד להגנת הסביבה ורטי"ג לשם איסוף דגימות לאיתור מחלות שונות בחיות הבר¹⁰¹. כמו כן, בשל החשיבות ההולכת וגוברת של נושא זה לבריאות הציבור, הוקמה מחלקה למחלות זואונוטיות¹⁰² במסגרת האגף לאפידמיולוגיה במשרד הבריאות. בין היתר המחלקה מרכזת את פעילות התוכנית "בריאות אחת"¹⁰³ המתבצעת בשיתוף עם משרד החקלאות, המשרד להגנת הסביבה ורטי"ג.

הועלה כי בחודשים ינואר 2022 עד מרץ 2024 פעלו רטי"ג ועיריית חיפה במשותף לצמצום הקונפליקט בין תושבי העיר לחזירי הבר. במסגרת הפעילות נלקחו דגימות דם מלאות מ-214 חזירי בר, וכן בוצעו 1,040 בדיקות לזיהוי מחלות שונות במכון הווטרנרי באוניברסיטת בן גוריון בנגב.

תרשים 30: ממצאי הדגימות שנלקחו מחזירי בר בחיפה¹⁰⁴, 2022 - 2024 *

על פי נתוני תוכנית ניטור מחלות חיות בר, בעיבוד משרד מבקר המדינה.
* עד מרץ באותה שנה.

מהתרשים עולה כי בדגימות שנלקחו בחודשים ינואר 2022 - מרץ 2024, נמצאו 20 חזירי בר חיוביים לעכברת, 27 לפה וטלפיים, 13 לקדחת, 11 לדבר צאן ואחד לשחפת בקר.

תוצאות הניטור האמור ממחישות את פוטנציאל התחלואה של חזירי הבר הנמצאים בקרבת בני האדם, והן מדגישות את חשיבות הניטור של גורמי תחלואה במחלות זואונוטיות כדי להבטיח את

101 בדומה לרשת העולמית של "בריאות אחת" ושל "GLEWS", הכוללות נציגים של ארגוני בריאות האדם, חיות המשק והבר.

102 מחלות המועברות מבעלי חיים לבני אדם.

103 "בריאות אחת" היא גישה ברפואה לפיה ראוי שאנשי מקצוע מרפואת בני האדם ובעלי החיים, וכן מדעני סביבה, ישתפו פעולה כדי לשפר את תחום הבריאות של בני האדם ושל בעלי החיים, ובכך לבדד לפעול לשימור הסביבה.

104 נוצר בסיוע כלי בינה מלאכותית מסוג Napkin.

איכות המזון לאדם ולחי. כמו כן, בהתחשב בתוצאות הניטור מתחדד הצורך בהמשך ניטור פעיל של מחוללי מחלה בקרב חזירי הבר¹⁰⁵.

לנוכח החשיבות של ניטור מחלות בבעלי חיים הנמצאים בקרבת בני האדם, ובהתחשב בהיקפי מחלותיהם ובמידת המסוכנות שלהם, מומלץ כי רט"ג תבחן את ביצוע פעולות הניטור באזורים נוספים, לרבות בתחומי שיפוטן של רשויות מקומיות במידת הצורך. זאת תוך שיתוף פעולה עם הגורמים הנוגעים בדבר ובהם הרשויות המקומיות הרלוונטיות, כדי לפעול ביתר שאת לשמירה על בריאות הציבור ובעלי החיים.

סיכום

התפרצותם של חזירי בר ותנים לשטחים העירוניים והחקלאיים והגברת החיכוך בינם ובין בני האדם גורמות, בין היתר, לפגיעה במערכות אקולוגיות, לנזקים ליבולים ולתשתיות חקלאיות; לנזקים לגוף ולרכוש ולפגיעה בתחושת הביטחון של התושבים וברוחותם. הגורם העיקרי לתפוצתם הנרחבת של חזירי הבר והתנים הוא מעשי האדם, שצמצם את מרחב המחיה של אותם מינים עקב פיתוח והרחבה של יישובים ותשתיות והגדיל את הזמינות של מקורות המזון והמים למינים אלה עקב סניטציה לקויה. על אף היקפה הנרחב של התופעה בישראל ובעולם, טרם נמצאה דרך המלך לטיפול בה.

ממצאי הביקורת העלו כי אין אסדרה חוקית ייעודית בנושא של הטיפול במינים מתפרצים, ובהם חזירי בר ותנים, בתחום שיפוטן של הרשויות המקומיות. הרשויות המקומיות אחראיות לטיפול בתופעה בתחום שיפוטן לצורך שמירה על ביטחון התושבים ומניעת מטרדים שמקורם במינים המתפרצים. אומנם רט"ג אחראית להגנת חיות הבר, ובהן חזירי בר ותנים, ולרשותה עומד הידע המקצועי הנדרש לטיפול בחיות הבר, אך בחוק לא נקבע במפורש כי היא הנושאת באחריות לטיפול בחיות הבר בתחומי שיפוטן של הרשויות מעבר למתן היתרי ציד. עוד נמצא כי המשרד להגנת הסביבה, הממונה על ביצוע החוק להגנת חיות הבר וחוק גנים לאומיים, כלל אינו סבור שנושא הביקורת של דוח זה, העוסק בטיפול בחזירי בר ובתנים בתחום שיפוטן של הרשויות המקומיות, רלוונטי לו. כפועל יוצא מהיעדר האסדרה, שיתוף הפעולה בין הרשות המקומית לבין רט"ג הוא שמכתיב את היקף הטיפול במינים המתפרצים בכל רשות, אולם אופי הטיפול נתון להחלטתה של הנהגת הרשות.

היקף תופעת חזירי הבר והתנים ברשויות שנבדקו נמדד באמצעות היקף פניות התושבים למוקד העירוני בנושא זה. בשנים 2019 - 2024 היקף הפניות בנושא חזירי הבר לעיריית חיפה היה 24,620; לעיריית ירושלים - 1,477; לעיריית נשר - 385; למועצה המקומית קריית טבעון - 658. באותן השנים הוצאה של עיריית נשר לתושב על טיפול בחזירי בר ובתנים הייתה 568 ש"ח לתושב; עיריית ירושלים הוציאה 204 ש"ח לתושב על הטיפול בחזירי בר ותנים; עיריית חיפה 44 ש"ח לתושב; והמועצה המקומית קריית טבעון 19 ש"ח לתושב.

עיריית נשר והמועצה המקומית קריית טבעון לא חתמו על הסכם לקבלת שירותים מרט"ג באמצעות פקח מטעמה. עיריית נשר פעלה להקמת גדרות באופן נקודתי אך לא ביצעה מיפוי מקדים ולא בחנה את מפרט הגדר המתאים; המועצה המקומית קריית טבעון לא פעלה להקמת גדרות. עיריית חיפה ביצעה פעולות בתחום הסניטציה כגון קיבוע עגלות אשפה ותגבור פינוי האשפה, אך בשנת 2024 חלה ירידה בתדירות פינוי האשפה וכן בתדירות האכיפה נגד מאכלי חתולים; עיריית ירושלים פעלה בתחום הניקיון ופינוי האשפה אך לא פעלה לאכיפה נגד מאכלי חיות ולהסברה לתושבים בנושא זה; עיריית נשר הטמינה את כל פחי האשפה בתחום שיפוטן, דבר אשר ככל הנראה הועיל לצמצום חדירת חזירי בר לשכונות העיר. המועצה המקומית קריית טבעון קיבעה עגלות פחים ברחובות שבהם התקבלו פניות בנושא חזירי בר.

¹⁰⁵ יש לציין כי יש להשוות את ממצאי הסקר בחיפה, בין היתר, לממצאים מקבילים באזורים אחרים בארץ. זאת כדי לבחון אם היקפי התחלואה והחשיפה לגורמי תחלואה אלו בקרב חזירי בר בחיפה גדולים מהיקפם באזורים אחרים.

כל הרשויות שנבדקו דיללו חזירי בר בתחום שיפוטן: עיריית חיפה דיללה חזירי בר בשיטות שונות בשנים שנבדקו, ובשנת 2024 החלה לדלל חזירי בר באמצעות ציד בירי בשכונות העיר; עיריית ירושלים דיללה חזירי בר באמצעות פקח ירושלים שביצע ציד בירי בעיקר מחוץ לשכונות לעיר; עיריית נשר דיללה חזירי בר באמצעות ציד בירי בפאתי שכונות העיר; והמועצה המקומית קריית טבעון דיללה חזירי בר באמצעות לכידה והמתה. עיריית חיפה יזמה ומימנה מחקר בנושא בחינת התפוצות והתנהגות חזירי הבר בחיפה, והמועצה המקומית קריית טבעון מימנה ניסוי ייחודי להרחקת חזירי בר משכונות המועצה.

מומלץ כי המשרד להגנת הסביבה, הממונה על ביצוע החוק להגנת חיית הבר, תוך היוועצות ברשות הטבע והגנים בתור הגורם המקצועי האמון על הנושא, יסדיר את אופן הטיפול במינים מתפרצים, יגדיר את תחומי האחריות והסמכויות של כל אחד מהגורמים האחראים לטיפול בנושא זה, ויבחן את השתתפותם בנטל התקציבי הכרוך בכך. אם הדבר נדרש לפי עמדתה של רט"ג בתור הגורם המקצועי, יש לשקול את האפשרות לכלול בהסדרה האמורה גם הוראות הנוגעות לאי-פיזור מזון ברחובות היישובים.

מומלץ כי עיריית נשר והמועצה המקומית קריית טבעון יגבירו את שיתוף הפעולה עם רט"ג בנושא, לצורך צמצום תופעה זו בתחום שיפוטן. עוד מומלץ כי הרשויות שנבדקו יאמצו את הטיפול המשולב, יתמידו בו, ויבחנו את האפקטיביות של הפעולות המתבצעות במסגרת טיפול זה. זאת לצורך צמצום הקונפליקט בין חזירי הבר והתנים לבין תושבי הרשויות, וזאת לשם מזעור הנזקים הנגרמים לאדם, לשם השמירה על רווחת התושבים וכן לשם שיפור איכות חייהם, ותוך הפחתה מרבית של הפגיעה בבעלי חיים אלה.